

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Vi førte dem tilbage til livet

**ERIC
KARLSSON**

BOGAN

**Vi førte dem
tilbage til
livet**

Tak til Frihedsfonden for støtte til udgivelsen

Vi førte dem tilbage til livet

**ERIC
KARLSSON**

VI BRAGTE DEM FRIHEDEN

Copyright © 1980 by Bogans forlag

Oversat af Esben Kjeldbæk

Sat hos IPA-sats, København

Trykt i Bogtrykkeriet, Skive Folkeblad, Skive

Indbundet i Alfred Kristensens bogbinderi, Holstebro

Omslag af Heine Hilsløv

ISBN 87-87533-85-5

Indhold

I. Uddannelsen	11
II. Rejsen gennem Danmark	24
III. Et rige i sammenbrud	40
IV. Neuengamme	53
V. Folke Bernadottes besøg i Neuengamme	65
VI. Ravensbrückfangerne	76
VII. Samtale med Thumann	93
VIII. Evakueringen	109
IX. En sidste redningsaktion	125
X. De sidste dage i Danmark	135
XI. Efterskrift	148

Det var et under, at så mange mennesker fik mulighed for at blive reddet ud af de nazistiske koncentrationslejre. Ingen kunne have forventet eller håbet på en så eventyrlig afslutning på et ophold i lejrenes helvede. Som Eric Karlsson selv skriver i sin bog, er det endnu i dag helt uforklarligt, at det kunne lade sig gøre.

Mandskabet på »De hvide busser« bragte os fanger tilbage til livet i bogstavelig forstand. Vi følte det sådan, og næppe nogen af os havde tørre øjne, da vi i busserne passerede grænsen tilbage til Danmark. Det var ikke blot et kapitel af en livsskæbne, der føltes afsluttet, men det var et nyt liv, der begyndte for os.

Det er gribende for en af dem, der har været målet for Bernadotte-aktionen, at stifte bekendtskab med de følelser og det arbejde, der blev gjort af mændene i hele det store forehavende. Eric Karlsson fortæller her jævnt og ligefremt om sine oplevelser og sine følelser ved mødet med de koncentrationslejre, som ingen udenfor kendte eller forstod. Det er forståeligt, at hans stærkt religiøse engagement har haft den største betydning for ham i dette ejendommelige arbejde, som det vel må siges at være. Ejendommeligt, fordi mennesker her stod overfor noget helt uhørt og ukendt og i al sin gru uforståeligt for normale mennesker.

Eric Karlssons beretning er beretningen fortalt af et førstehåndsvidne, en mand, der uden forudfattede meninger pludselig står overfor ondskaben i dens mest rendyrkede form.

Det er værdifuldt at få denne beretning offentliggjort i dag, ikke blot som et historisk minde, men som et memento til nutiden.

Det er en generation siden disse begivenheder fandt sted, og den gang lovede vi hinanden, at vi ville gøre alt, hvad vi formåede, for at hindre gentagelser. Vi har ikke formået meget. Koncentrationslejre findes stadig i rigt mål — de fleste i Sovjetunionen, men også i andre lande. Og forstår den unge generation, hvad en koncentrationslejr er? Hvis ikke er det menneskelige pligt at blive ved med at fortælle det. Vi må gøre, hvad vi kan for at gøre det klart, hvilken uhyre ondskab, der indeholdes i en koncentrationslejr.

Flere tidligere fanger har skrevet om deres oplevelser i lejrene, men ingen fra Bernadotteaktionen har før skrevet om redningsarbejdet på en så gribende måde, så man direkte føler at være sammen med ham i hvad han foretager sig. I forbindelse hermed er det værd at huske den historiske baggrund.

I foråret 1945 var de tyske hære ved at blive løbet over ende både i Øst og Vest. Sammenbrudsstemningen forplantede sig naturligvis også ind i koncentrationslejrene, hvor lejrcheferne havde ordre til at sørge for at fangerne ikke faldt i de allieredes hænder. Mange lejre evakueredes og fangerne måtte, afkræftede og udsultede som de var, vandre bort fra fronterne til nye lejre, der blev stadig mere overfyldte. Fronterne nærmede sig hinanden, og det var i sidste øjeblik inden fronterne mødtes, at de hvide busser fik reddet fangerne fra Sachsenhausen og Ravensbrück for slet ikke at tale om den særlige aktion, der fik kørt de danske jøder fra Theresienstadt i Böhmen omtrent tværs gennem fronterne tilbage til Danmark. Blandt de lejre, hvor der sad danskere og nordmænd, nåede man ikke at redde fangerne i Stutthof ved Dantzig. Her havde nazisterne måttet evakuere lejren allerede i januar 1945, altså endnu inden Bernadotte-aktionen var kommet i gang. Fangerne blev gennet vestpå, men allerede i begyndelsen af marts indhentes de af den russiske hær og befriedes af den.

I Neuengamme, hvor de skandinaviske fanger i løbet af marts og april måned var blevet samlede, mærkede man også at fronten rykkede nærmere. Det var i sidste øjeblik, at de hvide busser fik reddet fangerne til Danmark, før lejren kom i frontlinien. For alle de andre nationaliteter i Neuengamme blev evakueringen en hård prøvelse. Fangerne måtte ad landevejene vandre mod øst med retning mod Lübeck. Her bragtes omkring 14.000 fanger ombord i fire store skibe i

Neustadtbugten. Hvor de skulle hen, og hvad formålet med dette var er næppe klart, men det ulykkelige skete, at de allierede troede, at det var troppetransportskibe, og bombede dem. Et af skibene lå endnu ved kaj og slap, da flyene så de mange fanger, der strømmede ud på land, men da var et af skibene »Cap Arcona« allerede blevet sænket. Mindst 7.000 fanger mistede livet kun få dage før freden ville have givet dem friheden. Hvor mange skandinaver ville have været med blandt dem, hvis de hvide bussers redningsaktion ikke var foregået?

Jørgen H. Barfod
museumsleder
Neuengamme nr. 69 426

Eric Karlsson i Røde Kors-uniform.

I. Uddannelsen

Den organisation, jeg var interesseret i, var Svensk Røde Kors med dets formand og chef, prins Carl, og dets ideal og valgsprog, som den gamle, fortrøstningsfulde prins fremholdt ved de fælles stævner, som deltagere fra forskellige distrikter samledes til: at hjælpe et medmenneske i nød, når der var krig, uanset om det var ven eller fjende. Den barmhjertige samaritan, som evangelisten Johannes omtaler i Bibelen, var det forbillede, som vi, der tilhørte denne organisation, havde, og som vi igen og igen fik indprentet, og dette forbillede kom jeg senere til at opleve i fuldt mål, skønt jeg ikke kunne ane det, da jeg i 1926 første gang kom i berøring med Røde Kors.

Jeg havde hvert år gennemgået kurser ved Hallands Regiment og var nu i 1929 anmeldt som deltager i et konkurrence-stævne i Stockholm, hvor vi defilerede forbi vor formand, prins Carl, fordelt efter landsdel. Da han bagefter holdt tale for os og uddelte fortjensttegn til dem, der havde været med i »korset« i længere tid, fik jeg broncetegnet. Jeg glemmer aldrig da han satte tegnet på mit bryst og bagefter trykkede min hånd og sagde: »Unge mand, svigt aldrig det ideal, som jeg nu ser, at du har i Røde Kors,« og jeg svarede, at jeg aldrig ville svigte det, og at jeg ville forblive tro mod dette kors.

Jeg havde en brændselsforretning i Halmstad, som gik relativt godt, og jeg havde gode ansatte, som jeg kunne stole på, og derfor kunne jeg holde fri fra forretningen og deltage så meget som muligt i uddannelsen. En dag i 1935 spurgte Ehrenborg mig, om jeg sammen med 3

andre, der var udtaget, ville påtage mig uddannelse til underofficer. Denne uddannelse skulle dels finde sted på regimentssygehuset og ved regimentet, dels skulle vi, mest om natten, gøre tjeneste på lazarettet. En læge ved lazarettet og hans sygeplejerske skulle tage sig af os og uddanne os, men det ville blive dr. Ramstahl, der skulle være ansvarlig som kursuschef. »Det praktiske skal Lennheden med hjælp af en underofficer ved regimentet stå for, og også jeg selv,« sagde Ehrenborg, »vil hjælpe til. Det kommer til at tage et par år, inden I er færdige, og til sidst bliver I eksamineret af et eksamensnævn.«

Ja, det lød intressant, men svært. Da jeg spurgte ham, om han troede at jeg kunne klare det, sagde han, at 'hvis der er nogen, der kan klare det, er det vel dig, Karlsson, for du har jo været hvervet til regimentet, og jeg har i det seneste år set hvor interesseret du er, så jeg kan på stående fod garantere, at du kan klare det. Røde Kors vil betale alt og vil forsøge at gøre det så interessant for jer, som muligt; I får gode lærere og jeg skal se til, at I får det rart, det lover jeg.'

Ved hans ord bestemte jeg, at jeg ville deltage og at der ikke var meget andet, jeg ønskede end at klare denne uddannelse. Vi skiltes efter samtalen som de venner vi altid siden skulle være.

Jeg havde i oktober året før giftet mig og stiftet hjem med min Anna, og da jeg fortalte hende, at hun ville komme til at være alene mange aftener, når jeg skulle på skole, sagde hun: »Jeg forstår dig og vil jeg aldrig sætte mig imod din uddannelse og deltagelse i Røde Korsarbejdet.«

I 1931 havde jeg på forslag af distriktslederen, oberst Stahl von Hollstein, taget broncemærket med relief og i 1934 stod sølvmærket for tur. Denne anerkendelse fra korsets side ansporede mig til at fortsætte uddannelsen.

Det var morsomt at være med til konkurrencerne med de andre korps, som de nu kaldtes. Ved denne omlægning i organisationen blev major Hjärne, der i mange år var korpset en tro tjener, leder af Halmstads Røde Kors-korps. Som leder af uddannelsen fortsatte fanejunker Wilhelm Lennheden og nu tjenestegjorde vi, der havde været med længst, som assistenter.

Så i 1936 begyndte skolen med 4 deltagere, der skulle uddannes til underofficerer. Dr. Ramstahl afholdt flere uddannelsesaftener på sin private klinik på Köpmansgatan her i byen. På regimentssygehuset

skulle vi være med til at rede senge, flytte de syge, lægge forbindelse på og lære os navnene på instrumenterne. Dernæst skulle vi skiftes til at være på lazarettet om natten, hvor vi gik med på natsygeplejerskens runder og deltog også her i forbindelse m.m. At det mest var nattjeneste skyldtes at deltagerne havde deres normale arbejde om dagen at se til, men også søndagene blev brugt til denne tjeneste. Vi stod desuden til rådighed for lazarettet om natten, når der skulle holdes nattevagt over syge patienter og tilbragte mange nætter der.

Dr. Ramståhl lærte os, hvordan man gav injektion med sprøjte og overhørte os i instrumenternes navne og hvad de brugtes til. Desuden skulle vi lære at opdage bakterier under mikroskop osv. Lennheden excercerede os med hjælp af underofficererne ved regimentet. Så blev en af os undertiden valgt ud til at tage kommandoen over delingen og han lærte os at gå i dækning under angreb. Jeg kan ikke takke ham nok for, at jeg blev uddannet i sådanne ting, eftersom jeg senere fik gavn af at have lært at gå i dækning, da det var blevet alvor og forfærdelig virkelighed.

Så i 1938 kom vi op til eksamen. Om sommeren skulle vi over for en eksamenskommission under forsæde af oberstløjtnant Ehrenborg vise vore kundskaber, og ganske vist blev vi kritiseret med hensyn til befaling og føring, men vi blev godkendt og bagefter roste han os. Da vi kom til de andre færdigheder, praktisk forbindslægning, behandling af sårede og lastning af båre og bærebering, så gik det fejlfrit. Vi så med bæven hen til de teoretiske prøver, der skulle aflægges overfor distriktskommandanten. Men alt gik godt og så var det bare at vente på udnævnelsen til sergent i det svenske Røde Kors. Denne udnævnelse, eller overførsel, kom i slutningen af 1938 og så ventede jeg bare på at få at vide, hvor jeg ville blive placeret i tilfælde af krig.

Der var uro i Europa, så her i Sverige begyndte man at bygge det civile forsvar op og hver by fik ansvar for at opbygge et forsvar, eller, som man kaldte det, luftværn for de civile.

Den 3. marts blev jeg placeret som kommandant for sygetransporten på en tænkt forbindingsplads i det østlige Halmstad. Byen blev opdelt i to zoner, som var adskilt af Nissan, den flod som løber gennem byen og ud i Kattegat. Det var borgmester Maths Herrman, der gennem Røde Kors havde fået mig og en kammerat på samme underofficerskursus, Daniel Rydberg, til at forestå og organisere disse af-

delinger. Rydberg fik tildelt zonen vest for Nissan, som kaldtes afdeling 1 og var den mindste.

Så kom den skæbnesvangre dag, den 3. september 1939, da radioen meddelte, at tyskerne havde overfaldet Polen og at krigen nu var i fuld gang. Jeg var ude med brændsel til Torvekafeen på Torvet da meddelelsen kom og da vidste jeg, at der ikke ville gå lang tid før der blev brug for mig.

Af mine ansatte i brændselsfirmaet var den ene værnepligtig, så jeg vidste at han før eller senere ville blive indkaldt, men den anden var over værnepligtsalderen. Der arbejdede også en yngre broder hos mig, som var værnepligtig, så jeg regnede med at der ville blive problemer med min virksomhed. Men så tænkte jeg, at hvis der bliver mobilisering, så rammer det jo alle og da ville det ikke kun gælde mit eget, men fædrelandets forsvar, og dette måtte gå forud for alt andet.

Så begyndte øvelserne for organisering af transportgrupper, træning i grupper og øvelser i pleje af tilskadekomne, men først og fremmest øvede vi os i at give første hjælp. Vi holdt øvelse to aftener om ugen og alle søndage om formiddagen. Efterhånden som vi blev ved, kom der orden på sagerne. Det gik rigtigt godt og alle var interesserede i at lære så meget som muligt. Dr. Jeppson kom ret tit og besøgte os under øvelserne og hjalp til med foredrag, men ellers måtte jeg klare mig selv med teorien og jeg var altid til stede ved de lektioner gruppecheferne fik. Efter nogen tid kunne jeg meddele mine overordnede, at vi nu havde så megen skik på tingene, at vi nok skulle kunne klare det nogenlunde, hvis der skulle ske noget. Men vi var nødt til at blive ved med at afholde øvelser alligevel. Jeg kunne forstå at denne reddegørelse glædede chefen for luftværnet, som over for dr. Jeppson gav udtryk for sin tilfredshed med, at sanitetstjenesten var kommet så godt i gang.

Der begyndte at blive knaphed på en del livsfornødenheder og der var indført rationering af en masse importvarer. Krigen intensiveredes og blev mere og mere heftig. Tyskerne gik frem og det så ud som om intet kunne stoppe dem.

Der var blevet lavet, eller rettere man var ved at lave, en evakueringsplan for Halmstad. Jeg havde aftalt med Isak Andersson i Bröden Tönnersjö, at jeg ville kunne leje et værelse i hans hus, hvis det skulle ske at byen skulle rømmes ved et angreb på os. For en sikkerheds skyld havde vi pakket en del ting ned for at kunne komme af sted med kort varsel. Det ville være besværligt med børnene, som var små, men vi her på vestkysten ville være i farezonen, hvis krigen kom, så derfor syntes både Anna og jeg, at det var bedst at have alt klar hvis der skulle blive givet ordre til evakuering, så vi kunne komme hurtigt væk. Min broder, Einar, var endnu ikke blevet indkaldt og passede firmaet, når jeg havde tjeneste.

Den skæbnsvangre dag, den 9. april 1940, vågnede vi ved radioens meddelelse om at tyskerne havde angrebet vore nærmeste nabolande, Danmark og Norge. Radioen havde vi altid gående, nat og dag for at kunne følge begivenhedernes gang i krigen.

Da forstod vi, at det nu ville blive alvor med beredskabet og måske evakuering af byen, og vi bestemte at Anna i dagens løb skulle gøre indkøb i forretningen lige overfor, hvor vi boede, og gøre sig selv og børnene klar, og så skulle vi om aftenen begive os til Bröden, hvor familien kunne anses for at være i sikkerhed.

Jeg fik telefonbesked om at komme ned på luftværnskontoret om formiddagen. Da jeg kom derned, var hele ledelsen samlet, og man følte en dystre stemning hvile over os alle. Vi stod pludselig over for kendsgeninger: der skulle være luftværnsberedskab af 1. grad.

Det betød for vort vedkommende i sanitetstjenesten, at vores sygehus, eller forbindsplads, som den kaldtes, skulle indrettes og folk skulle indkaldes. Det var overlægens sag at ordne selve sygehuset og udpege det talrige personel, der var opført i rullen til deres tjenestested. Vi i sygetransporttjenesten skulle komme til stede så hurtigt som muligt, og køretøjer skulle rekvireres.

Både Rydberg og jeg kunne ved mødet med den nye luftværnschef, politimester Gamstett, rapportere, at vore afdelinger var i god træning, så at det bare var at indkalde dem, da de var klare til at træde i funktion. Jeg husker hvordan både Gamstett og Odell takkede os for vores forudseenhed og ansvarsbevidsthed og for, at vi ikke havde været forsømmelige i opbygningen og indøvningen i vores tjeneste-

gren. Det er en trøst, at vi er klare på dette område, men i de andre tjenestegrene står det mindre godt til; der har man ikke været aktive og må først nu til at begynde at øve og organisere sig. Men ufreden, krigen, er os så nær, bare 3 sømil fra vores kyst, så nu gælder det om at få det bedste ud af alting. Eftersom indkaldelsen udgår i dag og beregnes at nå ud til folk i morgen, bestemtes det, at vi dagen efter skulle træde i funktion på de pladser, der var bestemt.

Luftværnschefen bad Rydberg og mig om at tage initiativ til oprettelse af selve forbindspladserne med de sygestuer og operationsrum, som efter planen skulle findes på dem, og på overlægens ansvar sørge for at få fat i alle de ting, instrumenter og materialer, som skulle være der.

Dr. Jeppson bad efter mødet Rydberg og mig om at gå med ham hjem, hvor han boede ved torvet, og gennemgå en del detaljer som skulle ordnes. »Jeg, der har jer to til hjælp, har den bedste udgangsposition af alle cheferne for tjenestegrenene her,« begyndte Jeppson. Vi sagde, at hvis vi fik frie hænder, omend under hans ansvar, ville der snart stå færdige sygehuse på vores rekvirerede forbindssteder. »Tilkald sygeplejersker som kan hjælpe til med selve indretningen af sygestuerne og som kan lægge de nødvendige instrumenter frem; men under opbygningen må alle stå under vores kommando — naturligvis med overlægen som øverste ansvarlige.«

»Vil I virkelig det, ja, jeg vidste jo kun alt for vel, at I begge ville hjælpe mig i alt, og det har jeg også sagt til min kone, som nu byder på kaffe.«

Jeg bad om lov til at evakuere min familie samme dag, for så siden at kunne hellige mig det, som lå foran mig. Det syntes overlægen var udmærket. »Men De, hr. sergent, må gøre det så hurtigt som muligt, for det bliver snart forbudt at køre i bil. Staten er sikkert ved at udskrive rekvisitioner i dette øjeblik på alt hvad der har fire hjul.« Men jeg havde selv en lastbil, som skulle udtages til sygetransportbil for luftværnet, fordi den, sådan som vi havde erfaret det under øvelserne, egnede sig til formålet.

I min forretning var der det rene kaos eftersom alle mine kunder ville hamstre brændsel. Det var blevet meddelt i radioen, at en brændselskommission var trådt i funktion og at der nu var rationering, fordi al

import var stoppet og landet var afskåret ad søvejen. Der var så meget at lave i forretningen, at min broder Einar og en arbejder, August Olofsson, sagde at lastbilen under ingen omstændigheder kunne udlånes til kørsel til Bröden førend ud på natten. Anna sagde også, at hun ikke havde haft tid til at gøre alt i orden, så vi kunne ikke komme af sted før sent samme aften. Da jeg om aftenen endelig var kommet i seng og lå og tænkte på det ansvarsfulde arbejde, jeg havde fået, bad jeg den gode Gud om at hjælpe, så jeg kunne få tid nok til at få min familie evakueret og i sikkerhed. Men først af alt bad jeg Gud beskyrme os, så vi slap for krigen med dens farer og elendighed. Jeg faldt til sidst i søvn af træthed, men kl. 2 ringede telefonen, og da jeg tog den, var det overlægen, som bad mig øjeblikkelig komme ned på rådhuset.

Da jeg kom til rådhusets beskyttelsesrum, hvor ledelsen havde sine kontorer, var ledelsen samlet, og jeg kunne se på den, at situationen var alvorlig. Overlægen fortalte mig, at et angreb kunne ventes når som helst, for tyskerne lå kun et par sømil uden for havnen med en flåde af krigsskibe. Om morgenen tidligt kunne vi fra rådhusets øverste sal se skibene, som de lå ankret op, men snart efter begav de sig af sted mod Norge eller ud af Kattegat.

Hele torvet var fuldt af busser, som var blevet rekvireret til evakuering af byens indbyggere, samtidig med at forstærkninger af svensk artilleri begyndte at komme til byen.

Om aftenen var den civile flyveplads blevet blokeret af biler, som politiet simpelt hen havde dirigeret derud lige fra vejen, og af bilvrag som var slæbt derud, så hele pladsen var blokeret og ingen maskine kunne lande. Jeg blev om aftenen anmodet af politiet om at køre derud med min bil, når jeg kom fra skolen, hvor vi var ved at bygge sygehuset op. Men da jeg sagde, at jeg havde brug for den i tjenesten, som kunne sidestilles med den militære, og da de vidste, hvad jeg lavede, fik jeg lov at beholde min bil.

Fra rådhuset ringede jeg til Parkell og et par andre af mine nærmeste og bad dem komme omgående. Vi fik fat i nogle forbindstasker, og så var vi klare til at gøre vores indsats. Men som tidligere nævnt gik det denne gang så heldigt, at vi ud på morgenen kunne tage hjem og få lidt hvile.

Jeg havde nu sat mig for, at jeg ville føre mine egne i sikkerhed koste hvad det ville, og jeg takkede Gud for, at han havde ladet os overleve denne nat. Jeg havde været bange, da jeg var på rådhuset og tænkte på, at hvis tyskerne begyndte at beskyde byen, så ville min familie, som befandt sig lige ved stranden vest for havnen være de første, der kom i ildlinjen.

Efter en tiltrængt hvile næste dag, hvor det meste af formiddagen gik med at komme til kræfter, var der en del ting at ordne i min forretning, og om eftermiddagen måtte jeg gå i gang med at få en funktionsdygtig sygetjeneste på benene i den østlige del af byen. Om aftenen fik vi læsset det nødvendigeste, vi havde brug for til opholdet på evakueringsstedet, op på lastbilen, og da familien havde taget plads kørte min broder med dem. Jeg kørte med gennem byen til Fyllebro for at kunne lodse dem gennem de forhindringer, man kunne regne med at møde, når man skulle ud af byen, men det gik fint og jeg kunne komme tilbage med en lastbil, der tilhørte staten. Eftersom jeg var i uniform, var det let at komme med op at køre, men ellers havde det været umuligt. Det var svært for mig at forlade mine kære og vende tilbage til det uvisse, som vi alle stod overfor, men jeg kendte mit ansvar og det måtte gå forud for alt.

I dagens løb begyndte forbindspladsen at blive bygget op på skolen, og den ene vogn efter den anden kom med materiel, som blev pakket ud og sat på plads. Overlægen havde tilkaldt et par gifte sygeplejersker, som sammen med Stina Lindblom og Parkell fik oprettet sygestuer og modtagelseslokaler. Vi arbejdede hele natten med at gøre lokalerne i orden, udfærdige tjenestelister og lave forslag til intensive øvelser. Vi havde nu fået det materiel, som transportapparatet skulle have, eller en del af det, og så var det bare at anmode luftværnskontoret om at indkalde personel i fuld målestok. Det var ikke helt få, der kom dagen efter som følge af indkaldelsen.

Overlægen og jeg mønstrede de indkaldte for at se, om der skulle være nogen, som vi ikke mente at kunne få nogen nytte af. En broder til mig, Harry, var blevet indkaldt som lærer i sanitetstjenesten, da han havde en skade på det ene øje. Også en af mine arbejdere, August Olofsson, der var over værnepligtsalderen, var blandt de indkaldte. Han havde bedt om at komme til at tjenestegøre under mig i sanitetstjenesten. Der var mange i hans situation, som havde bedt om

at få lov at gøre deres pligt hos os, men vi kunne ikke tage mod flere, end det var fastlagt i planen, så de måtte indkaldes til andre tjenestegrene inden for civilforsvaret. Sanitetstjenesten var meget populær, så derfor blev de, der blev placeret her, glade.

I alt var vi i min afdeling noget over hundrede personer, og det var et problem at beskæftige alle med noget meningsfyldt, fordi der var så få underbefalingsmænd, men vi udtog nogle gruppeførere blandt dem, der havde været med fra starten og som havde vist sig egnede. Disse fik tildelt grupper og skulle så først gå i gang med klargøring af det materiel, der hørte til deres afdeling og siden med øvelser. Det hele begyndte at fungere og hele det store apparat blev klar til sin opgave. Både overlægen og jeg følte os tilfredse, da vi kunne meddele luftværnschefen, at alt nu var klart, og at vi kunne udføre vores opgave. Men vi havde brug for at øve os. Vi bad om lov til at tage ud på fabrikker og fingere at der var sket bombeskader og øve os på de mulige måder at redde mennesker, der var blevet skadede. Vi foreslog også at vi skulle få mulighed for at få vogne fra jernbanerne så vi kunne øve os i at laste dem med sårede eller skadede, som efter at være blevet forbundet og gjort klar til videre transport skulle sendes ind i landet, hvor der var store sygehuse og lazaretter klare til at tage imod dem. Alt hvad vi bad om, blev straks iværksat af myndighederne, som i øvrigt gjorde alt for os. Vi blev budt velkommen på enhver fabrik vi udvalgte os til disse øvelser. En gang imellem holdt vi øvelse om natten for rigtigt at lære vores folk den virkelighed at kende, som vi tænkte os, at vi kunne komme til at virke i. Lidet kunne jeg da ane, at jeg selv skulle blive delagtig i denne skrækkelige virkelighed kort før krigsafslutningen, og hvilken stor nytte jeg skulle få af det, jeg havde forsøgt at lære andre. På skolen var der også blevet forlagt en gasafdeling under politiet og der var også en oprydningssafdeling, og disse forsøgte jeg at holde fælles øvelser med, og nogle søndagsøvelser viste sig meget givtige som uddannelse.

Vi havde ofte spejderdrengene med, som spillede sårede, og disse drenge syntes i begyndelsen at det var spændende og interessant, men eftersom tiden gik med mange øvelser begyndte de at miste interessen og det blev svært at få fat i folk til at spille sårede. Doktor Anna-Stina Andersson og dr. Aborelius var af myndighederne blevet place-

ret på den østre skole for sammen med dr. Jeppson at udgøre det lægehold, der passede sygehuset. Der var blevet tildelt en ambulance, så en læge under et tænkt angreb skulle kunne rykke ud til ulykkestedet og give den nødvendige hjælp inden den sårede blev transporteret til forbindspladsen. En søndag havde den øverste ledelse planlagt en øvelse med hele byens luftværnsenheder som deltagere, og op til den store manøvre indprentede vi grundigt vore folk, hvordan de skulle handle og optræde. Hvilke skader man ville opfinde, fik vi ikke at vide før øvelsen var i gang, og derfor måtte vi øve os på alle tænkelige skader fra behandling af chok til at tage sig af døde og at kunne udskille disse fra andre uden bevidsthed. Ja, det var hektiske dage op til den søndag eftermiddag. Jeg havde regnet med, at vi ville få havnen og jernbanestationen, som en del af det område, hvor man tænkte sig, der var sket skader, og det viste sig at være rigtigt. Så kom det øjeblik da der blæstes luftalarm og straks efter begyndte det at brage og røgtåge lagde sig over det meste af byen. Der begyndte at ankomme ordonnanser med skriftlige meddelelser om, at der lå sårede her og der, og at vi skulle sende passende hjælp. Det var mig, der skulle sende det antal af sted, som svarede til antallet af sårede, der ifølge rapporten var tale om. Der kom også en rapport — telefonforbindelsen var afbrudt, da telefonhuset var bombet — om at sende en læge til havnen, og dr. Jeppson, som opholdt sig på ledelsens kontor, kunne ikke tage stilling til, hvem der skulle rykke ud, så det måtte jeg gøre, og jeg beordrede derfor dr. Anna-Stina at køre derud med ambulancen, da der ifølge rapporten fandtes tre hårdt sårede.

Vore sanitetsenheder kørte ud og kom tilbage med dem, der spillede sårede, og kørte ud igen, og sådan gik det i en times tid og alt gik upåklageligt, og dette glædede mig meget; særligt da dr. Aborelius roste mine folk for de perfekte forbindelser de havde lagt og som svarede til de skader, som de sårede ifølge markeringssedlen, der var hæftet på dem, havde. Desuden bemærkede han, hvor veltrænede de var i at håndtere de sårede, når de skulle løftes af båren. Men dr. Anna-Stina var længe om at komme tilbage. Jeg havde sendt to cykel-patroljer til havnen og disse var kommet tilbage med hver sin sårede og på sedlerne havde hun skrevet, hvad der skulle gøres ved dem.

Dr. Aborelius sagde, at der sikkert var tilstødt hende noget, siden hun var så længe om at komme, så jeg tænkte på at sende endnu en cykelpatrulje derud, fordi hun måske ventede på den, men det havde hun ikke givet besked om, da hun sendte de to sårede til os. Netop som jeg skulle til at sende patruljen af sted, kom hun. Dr. Aborelius spurgte: »Men Anna-Stina, hvorfor har du været så længe væk, vi var begyndt at blive urolige?« »Jo,« svarede hun på sin rolige, lidt tørre måde mens hun gned sig i hænderne, »da jeg nåede frem til det skib, der var blevet ramt, lå der en på kajen som jeg antog for at være død og han måtte ligge til sidst, fordi jeg måtte tage mig af de hårdt sårede, og da vi var færdige med dem og havde sendt dem med bæreholdene, så tænkte jeg, at jeg ville tage den døde med tilbage i ambulancen, men ligemeget hvor meget jeg ledte efter ham, så kunne jeg ikke finde ham, og til sidst forstod jeg, at den døde måtte være gået hjem.«

Der blev latter over denne redegørelse, og ligesom alt andet blev nedskrevet, blev også denne lille morsomme historie skrevet ned til den senere gennemgang. Den dreng, der skulle spille død, havde naturligvis ikke syntes om, at der ikke blev gjort noget ved ham, og da han så sine kammerater blive kørt bort, begav han sig selvfølgelig selv hjem. Det var hendes særegne måde at forklare årsagen til sin forsinkelse på, der forårsagede munterheden.

Nu ønskede ledelsen, at jeg og Rydberg skiftevis skulle holde sanitetskurser for grupper af civile mennesker, der var blevet udtaget til at gennemgå en almen uddannelse, hvor lederne af de forskellige luftværnsafdelinger holdt foredrag for at folk skulle få indblik i luftværnets arbejde. I dette indgik nogle timers sanitetstjeneste. Disse kurser skulle vare ved, for at så mange som muligt af byens indbyggere kunne få lidt uddannelse i, hvordan de skulle forholde sig, hvis ulykken kom over os.

Disse kurser var de eneste vi fik betaling for og det med hele 15 kr. i timen. Det var mange halmstadborgere, jeg på denne måde kom i kontakt med, og som jeg har forsøgt at lære lidt om behandling af tilskadekomne.

Efterhånden som krigsulykken syntes at svigte tyskerne ansås faren

fra det hold at mindskes noget, men problemet var, at Danmark og Norge stadig var okkuperede og hvis det kom til en rejsning der, ville vi få krigen helt ind på livet, og så kunne faren for at vi ville blive inddraget i krigen blive overhængende, og derfor måtte beredskabet fortsat holdes i topform. Det var den besked vi fik inden for luftværnet og derfor slappedes viljen til at forberede sig ikke, og der oprettholdtes en intensiv uddannelse for offentligheden med kurser og forskellige emner inden for luftbeskyttelse. Der var hele tiden sanitetskurser for mig og Rydberg. Det var interessant at se hvor folk var interesserede, særlig når det gjaldt sygepleje. Mange mente, at kendskab til sygepleje har man nytte af i det daglige, og at man aldrig kunne komme til at vide for meget om dette. Det er adskillige halmstadborgere, der har siddet i de skolelokaler, vi disponerede over, og hørt mine foredrag og deltaget i de praktiske øvelser, og jeg har aldrig set en uinteresseret deltager i disse 3 timers lektioner, til trods for at de var blevet tvunget til at komme ifølge dispositions-loven, som det hed i deltagerens indkaldelser.

I 1944 var det tydeligt efter alle rapporter i radioen — og aviserne skrev spaltevis om det — at tyskernes sammenbrud nærmede sig, og at det ikke kunne vare længe inden krigen var forbi. Men så begyndte man at tænke på alle de mennesker, der sad fangne dernede i Tyskland; der var millioner af stakkels ulykkelige fra alle nationer, som var fanger, og man begyndte at blive urolige for deres skæbne, hvis tyskerne skulle blive desperate, når de forstod, at de havde tabt, og man vidste ikke hvad de så kunne finde på at gøre mod deres fanger. Disse stakler var ilde stedt og vi vidste fra pressen, at der også sad titusinder af nordmænd og danskere dernede, måske flere, og vi var særligt urolige for disse broderfolk. Vi vidste, at der var norske studenter og danske politibetjente foruden alle de politiske fanger. Det var begyndt at komme frem, at der fandtes dødslejre, de såkaldte koncentrationslejre, i Tyskland, som var overfyldte med fanger. Vi vidste, at man i både Norge og Danmark var meget urolige for deres fanger, og det angik jo også os; det var deres intelligentsia der sad fængslede dernede.

Oberstløjtnant Th. Ehrensborg lod høre fra sig flere gange i slutnin-

gen af 1944 og han var meget tilfreds med mit arbejde inden for luftværet, som han sagde, at han havde fulgt med interesse. Allermest ville han anerkende mig for at jeg havde holdt ud i hele 4 år i dette krævende og ansvarsfulde arbejde, sådan som han havde erfaret hos dr. Jeppson, at jeg havde.

»Men nu får jeg snart brug for dig, og nu kan ingen hindre dig; kun du selv kan afslå at tage derhen, hvor Røde Kors har brug for dig.« Jeg svarede, at hvis jeg kunne gøre nogen nytte i kraft af min erfaring fra den uddannelse, jeg nu havde været en del af i disse år, så tag mig, når du eller Korset har brug for mig.

»Tak for de ord,« sagde han, »jeg vender tilbage.«

Jeg diskuterede, hvad han havde ment med at Korset havde brug for mig, med min Anna, og vi gættede på at Norge eller Danmark antagelig — troede vi dengang — ville rejse sig og smide tyskerne ud, og så ville der blive åben krig både her og der, og der ville blive brug for mange svenskere til at hjælpe til, og for mit vedkommende med at pleje og transportere de sårede. Det var, hvad vi mente ville ske før end vore broderfolk ville blive fri for deres plageånder. Jeg gik faktisk hele efteråret og ventede på besked fra Styrelsen i Stockholm, sådan som Ehrenborg havde antydnet at der ville komme.

II. Rejsen gennem Danmark

At der var noget i gære allerede i december 1944 fra Røde Kors' side, det forstod jeg, for Ehrenborg ringede i slutningen af året og sagde, samtidig med at han ønskede mig godt nytår, at han var vis på, at det ikke ville vare længe, inden der var brug for mig i Korsets tjeneste.

Jeg sagde, at jeg var rede, når som helst jeg fik besked. Han svarede på sin kortfattede måde kun, at det var godt.

Så i januar 1945, den 20., kom der et telegram: »Mød på Overstyrelsen for Svensk Røde Kors, Artillerigatan 6, Stockholm, snarest muligt, læg penge ud til billetten, indtil De når hertil.«

Nu gjaldt det for mig om at klare sagerne og herunder at få givet fuldmagter til Maj-Britt, så hun kunne hæve på bankkontoen til betaling af brændselsleverandører m.m.

Der kom også telefonbesked fra kaptajn Norling i Overstyrelsen om, at jeg skulle gå på kirkekontoret og hente en alders-attest, og i øvrigt fik jeg besked om hvilken dag og klokkeslet, jeg skulle ankomme.

Jeg rejste op til Stockholm og indfandt mig på det bestemte klokkeslet, som jeg havde fået besked på i et nyt telegram. Da jeg kom op på Overstyrelsen, var der feberagtig aktivitet; der var en del sygeplejersker, samt en sygepasser fra Lund, der var tilkaldt på samme måde som jeg. Kaptajn Norling tog sig af os og fortalte os lidt, men sagde, at senere i dag kom greve Folke Bernadotte for at tale til os ved et møde, hvor også en præst og en professor ville deltage. »Men indtil da vil vi begynde med udrustningen. D'herrer sergenter skal bo og

spise på et hotel i Birger Jarls Gatan, og en ting vil jeg understrege: I må ikke tale med nogen, og slet ikke med pressefolk og sige noget om, hvad der er i gang, og I får heller ikke selv besked om, hvor I skal gøre tjeneste, og lad os så nu roligt og stille gøre os klar til vores Røde Kors tjeneste, hvad det nu end kan blive. Hver morgen skal I komme her kl. 9 og få jeres ordrer. I dag begynder vi med udtagning af uniformer, og vi når også at gå ned på Vasagatan 20, hvor I vil få den første vaccination imod tyfus. Jeg kan sige så meget, at I hver dag vil få forskellige sprøjter, men den sidste vaccination for tyfus kan I få hjemme i jeres regiment inden vi rejser ud, for I skal rejse hjem, så snart I er færdigudrustede, og derefter skal I vente på telegram om, hvornår I skal indfinde jer på et samlingssted, som endnu er hemmeligt.«

Så mødte jeg for første gang greve Bernadotte, og mit indtryk af ham var fra det øjeblik, da han trykkede mig i hånden og hilste os velkommen til mødet, at denne mand var en fast og pålidelig leder, som jeg følte, at jeg kunne stole på, hvad end han bad mig gøre. Nu var vi alle samlede til møde, og han forklarede, at vi 10 skulle udgøre en delegation og at en sergent ville slutte sig til os, så vi ville blive elleve, og at vi skulle stå under ledelse af professor G.A. Rundberg, som var kirurg. Vi skulle også have pastor Sparrstedt med som feltpræst. Så bad greven kaptajn Norling om at præsentere os og fortælle hvilken uddannelse, vi havde. Da det blev min tur, sagde han, at sergent Karlsson havde vist, at han var godt kendt med pasning af syge, og at han mente, at jeg tålte sammenligning med vore Røde Kors søstre. Dette blev jeg glad for, og jeg forstod da, at Ehrenborg havde rapporteret om alt, hvad jeg havde udført under min tjeneste i luftværnet, og også om den uddannelse, jeg havde fået inden da. Så var der også en ritmester, som hed Natt och Dag, som skulle med os. Men hvor vi skulle hen, det sagde greven intet om, og han bad os om at forholde os tavse, for, som han sagde, hvis pressen her i Sverige begynder at skrive om, at der er noget på færde, så kan det skade den store sag, som vi er i færd med og som er meget følsom lige i øjeblikket.

Vi fik udleveret forholdsregler for Røde Kors folk i fremmede lande og også på tysk, så vi gættede på alle de tænkelige steder vi kunne komme til. At det var på tysk, kunne forklares med, at der tal-

tes tysk overalt i Europa på den tid, eftersom Tyskland jo havde haft det meste af Europa okkuperet, selv om de havde måttet forlade så godt som det hele igen. Ja, vi gættede begge to, sergent Larsson og jeg, da vi var kommet til vores hotelværelse, på hvor vi skulle hen, men vi kunne ikke komme til noget resultat.

Vi fik fine, nye uniformer og vakte opmærksomhed, hvor vi end gik, og vi blev ustandselig antastet af folk, som spurgte, hvad der var på færde, men vi svarede, at det vidste vi intet om og sagde, at Røde Kors har så meget at gøre her i landet, blandt andet med transporter, så at det vel var det, vi blev udrustet til.

Da vi fik armbind med gult og blå mærke foruden det sædvanlige Røde Kors armbind, som var stemplet »Rote Kreuz«, tog vi dem ikke på, da vi så ville have haft et bind på hver arm. Den sidste dag af den uge vi var i Stockholm, begyndte repræsentanterne for pressen at blive mere og mere nærgående, således i spisesalen på hotellet, hvor vi havde et fast bord og blev særligt godt betjent af personalet. Der var særlig en tjener, som altid var i nærheden af os, og så snart der kom nogen, som ville i snak med os, kom han og jog dem væk, så vi kunne være i fred. Jeg har siden tænkt på denne tjener, der passede så godt på os, og jeg tror, at han af Overstyrelsen har fået til opgave at sørge for, at ingen gav sig i samtale med os, for pressefolkene brugte alle mulige kneb for at komme i forbindelse med os, for at finde ud af, hvad der var under opsejling.

Vi fik besked om, at vi skulle gøre tjeneste i ca. 3 måneder og at Røde Kors ville have ret til at forlænge denne periode, hvis det blev nødvendigt. Vi undertegnede en kontrakt hvori stod, at vi ville få løn efter vores rang, samt at vi ville blive livsforsikrede for 50.000 kr., og at vi selv måtte udpege den, der skulle have pengene, hvis der skulle tilståde os en ulykke. Jeg for min del udpegede naturligvis min hustru Anna som modtager, og også min løn, som blev beregnet fra den dag jeg blev kaldt til Stockholm, skulle udbetales til hende månedligt.

Der kom et par travle dage i firmaet med at forberede mine ansatte på at klare sig selv under mit formodentligt lange fravær. Så kom der et telegram om, at jeg dagen efter skulle tage første tog og indfinde mig på T 4 i Hässleholm og at jeg skulle tage al den udleverede mun-

dering med og om muligt allerede i dag gå op på sygehuset L 16 og få den sidste vaccination mod tyfus.

Ja, så kom jeg til Hässleholm og tog taxa til T 4. For at komme ind måtte jeg forevise mit telegram, og dette og min uniform hjalp mig også forbi den endnu strengere kontrol ved passagen.

Den vagthavende sagde, at der var givet ordre til, at medlemmerne af detachementet ikke måtte forlade kaserneområdet.

Et helt detachement. Jeg havde ikke drømt om at det var et så stort apparat. En vagtmand fulgte med mig og hjalp mig med at bære taskerne til det nyoprettede stabskontor, hvor jeg meldte mig.

Vi mandlige udsendinge var sammen i sovestuerne og i spisesalen. Sikke mange frivillige, der var tilknyttet transportapparatet; der var omkring 300 af drengene bortset fra alle befalingsmændene, og hvilke rækker af motorkøretøjer. Det forekom mig, at kasernegården var fuld af busser, køkkenvogne, lastbiler og ambulancer og der kom flere fra det andet regiment. Der var en stadig strøm af kommende køretøjer. Vi i delegationen var med til at laste sanitetsmateriellet, bærer og medicin i busser, der var beregnede for dette formål. Hvilket organisationsarbejde må der ikke have ligget bag alt dette. Vi fik også at vide, hvor vi skulle hen, og da koncentrationslejrene i Tyskland blev nævnt, så gøs jeg ved tanken om, at vi havde hørt, at disse lejre var det mest gruopvækkende, som fandtes i verden. Vi fik ikke lov til at ringe hjem og fortælle hvor vi skulle hen, for at det ikke skulle komme ud. Dette var en aftale mellem Bernadotte og de tyske myndigheder, og nu forstod jeg, hvorfor den vagthavende havde sagt, at vi ikke måtte forlade kaserneområdet; det var fordi alt skulle foregå i dølgsmål.

Vor øverstbefalende var general Gottfrid Björck. Det forekom mig, at en masse læger og sygeplejersker kom og sluttede sig til detachementet. Så fik vi vores forholdsordrer både på tysk og svensk, og de var meget strenge, for der var jo krig, der hvor vi skulle hen, og en særlig slem krig nu, da det gik mod slutningen, hvad vi sikkert også skulle få at mærke. Det forlød, at man kunne regne med stort mandefald blandt os, måske helt op til 50 %.

Efter en gennemgang af vor rejse og af, hvordan vi skulle forholde os som Røde Korsfolk i et krigsførende land, fik vi at vide, at vi

dagen efter kl. 9.00 skulle afgå til Malmø i kolonne, for der i flere skift, at blive ført over på færgerne til København. Ingen måtte forlade sit køretøj i Malmøs frihavn. For øvrigt var den under militær bevogtning, hvad vi skulle respektere og leddene ville blive lukket ubarmhertigt bag os, for da ville vi regnes for at have forladt Sverige. Kørslen gennem Danmark skulle foregå i tre omgange og de, som kom først, skulle i Odense på Fyn vente på resten af detachementet, og alle skulle samles på en stor skole, Munkebjerg skolen, der ligger midt i byen. Her skulle alle overnatte, og der ville videre ordrer blive udstedt.

På turen gennem Danmark regnede man med, at det ville vække en vis opmærksomhed at se svenske militærkøretøjer, og når danskerne så hele dette vældige kontingent med dets tros af køkkenvogne og ambulancer m.m., så ville de måske tro at Sverige havde foretaget en invasion, og vi måtte derfor ikke give os for meget i samtale med folk og ikke opmuntre for meget på forskud, da vi endnu ikke vidste om vi skulle være i stand til at udføre den opgave, vi var sendt for at udføre.

Ja, der var meget vi fik indprentet. Særligt skulle vi være på vagt over for de danske overløbere eller »stikkere«, som de kaldtes af danskerne. Man regnede med, at disse ville gøre alt for at forhindre vores gøremål og at de ville være listige og udgive sig for at være modstandsfolk, som vi kendte til, særligt vi, der kom fra det vestlige Sverige.

Delegationen kørte med bus 25 og var med blandt de første, som blev sat om bord på færgen i Malmø, så vi skulle være de første, der gik i land i Danmark. Inden færgen afgik, kom der besked fra den tyske besættelsesmagt, at alle køretøjer skulle males hvide med et rødt kors på og at der også skulle males »Schweden« på dem. Tyskerne havde fundet ud at, at det var militærkøretøjer, vi havde, og at de var camouflagemalede, og de ønskede ikke at sådanne køretøjer skulle ses i Danmark. De frygtede, efter vor opfattelse, at folket ville tro, at de fik svensk hjælp til at kaste tyskerne ud, og på den måde kunne der opstå uønskede forviklinger. På vejen til Malmø havde det naturligvis vakt stor opmærksomhed, og ikke mindst i Malmø by, at så store enheder svenske militærkøretøjer gik til Frihavnen og altså skulle forlade landet, så der gættedes naturligvis på, hvad der kunne

være under opsejling. Men nu fik vores ledelse et problem i stor målestok, for hvordan skulle vi få malet så mange køretøjer i en fart? Man kan ikke male hundrede busser så hurtigt. Derfor blev der rettet henvendelse til fagforeningen i Malmø, og da de under tavshedsløfte havde fået at vide, hvad vi skulle udrette, nemlig redde de cirka titusinde danske og norske brødre, som sad i Hitlers koncentrationslejre, blev der et røre, som savner sin lige i historien. Det var forunderligt, at så mange malere kunne skaffes til veje på så kort tid. De kom fra Malmø, Lund, Landskrona, Helsingborg, ja, fra alle steder rundt om Malmø. De forlod deres arbejde og kom sammen med malermestrene og med materialer og hvid farve, og så begyndte denne vældige skare af malere arbejdet. Da de først var blevet klar over, hvad sagen gjaldt, tænkte de kun på ét, nemlig at hjælpe os.

De arbejdede hele natten i frihavnen og om bord på færgen frem og tilbage til København uden afløsning, og jeg forstår ikke, at de kunne arbejde så mange timer i det tempo en hel nat. Det er næsten utroligt, at mennesket kan udføre sådanne præstationer.

Så forlod vi Sverige og stævnede ud mod en ukendt fremtid.

Overstyrelsen
for
Svensk Røde Kors

SR/HK
Nr 1080
1945

INSTRUKS

for mandlige og kvindelige Røde Kors-udsendinge i interneringslejre i Tyskland for norske eller danske borgere.

1. Rødekorsudsendingen skal rette sig efter de forskrifter m.v. angående den almindelige orden inden for interneringstjenesten, som gives af lejrkommandanten.
2. Rødekorsudsendingen G. A. Rundberg er af overstyrelsen for Svensk Røde Kors udset til at være *chefdelegeret*. Han har kommandoen over alle andre Rødekorsudsendinge i lejren, og disse skal på

deres side straks efterkomme de ordrer og anvisninger m.m., som den chefdelegerede giver.

3. Det påhviler den chefdelegerede at holde nær kontakt med det Svenske Generalkonsulat i Friedrichsruhe.

4. Rødekorsudsendingens almene opgaver er:

at søge at befordre en gensidig og velvillig forbindelse mellem det tyske bevogtningsmandskab og de internerede samt udjævne eventuelt forekommende misforhold såvel mellem bevogtningsmandskabet og de internerede, som mellem de internerede indbyrdes.

at fremføre eventuelt forekommende klager eller ønsker, som skønnes berettigede af udsendingen, angående de interneredes forlæggning, forplejning, fysiske og åndelige tilstand og behandlingen af deres person i øvrigt.

at inden for rammerne af de for lejren gældende ordens- og andre forskrifter samt de af den chefdelegerede givne ordrer og anvisninger m.m., og på alle måder at søge at bistå de internerede og hjælpe dem til en så byrdefri tilværelse i lejren som muligt.

at bistå ved tilsynet med uddelingen af de til de internerede enkeltvis eller i fællesskab tilsendte fødevarer — eller andet tilsendt — især sådanne som kommer fra Sverige samt

at gennem en korrekt, velvillig og disciplineret personlig fremtræden gøre sig fortjent til bevogtningsmandskabets og de interneredes agtelse og fulde tillid.

Rødekorsudsendinge, der er uddannede i sygepasning, skal endvidere — for så vidt som hans egentlige opgaver tillader det — bistå ved pasningen af syge i lejren under de forskrifter, der er givet af den chefdelegerede.

5. De af de internerede eventuelt fremsatte bemærkninger vedrørende forholdene i lejren eller ønsker o.l. angående disse skal af Rødekorsudsendingen fremføres for den chefdelegerede og af denne til lejrkommandanten, og i givet fald, hvis muligt, med bestemte ønsker om ændring henholdsvis imødegåelse af sådanne.

Ingen anden Rødekorsudsending end den chefdelegerede må træde i forbindelse med lejrkommandanten eller andet tysk bevogtningsmandskab angående ovennævnte bemærkninger eller ønsker, bortset

fra i yderste nødsfald, hvor udsendingen er berettiget til umiddelbart at handle på eget ansvar.

6. Rødekorsudsendingen skal til stadighed bestræbe sig på at få et tilidsfuldt samarbejde med såvel det tyske bevogtningsmandskab som med de internerede, i første række disses talsmænd. Bemærkninger eller ønsker fremsat af de internerede skal Rødekorsudsendingen først drøfte med vedkommende talsmand inden videre forholdsregler træffes.

7. Hvis en Rødekorsudsending ikke holder sig det ovenfor foreskrevne efterrettelig, eller hvis en udsending svigter i sin personlige optræden eller blot viser sig uegnet til opgaven, skal den chefdelegerede *straks* indgive rapport om forholdet til overstyrelsen for Svensk Røde Kors, som derefter træffer beslutning om, hvorvidt udsendingen skal tages ud af den pågældende tjeneste og hjemsendes til Sverige.

Stockholm den 3. marts 1945

Det føltes hårdt ikke at vide, om man nogen sinde ville gense fædrelandet. Vi var jo blevet advaret om, at ikke alle kunne regne med at komme med tilbage fra sådan en rejse, som den vi nu for alvor begav os ud på. Alvoren fremgik af den samling svenske flådefartøjer, som lå uden for Malmø og fulgte vores færge ud til tre-mile grænsen, hvor vi så, at der lå tyske orlogsfartøjer. Vort store skib, »Fylgia«, med dets flyvemaskiner om bord, lå der og fulgte os på den svenske side, på vores dramatiske færd. Flyvemaskiner fra vort luftvåben patruljerede på den ene side af grænsen i Sundet og på den anden side af denne grænse fløj der tyske maskiner. Jeg bad den gode Gud beskytte os og lade os gøre noget for de stakler, som du har sendt os ud for at hjælpe, og hjælpe os til at gennemføre dette.

Så snart vi var kommet over grænsen, forstod vi, at vi nu var under bevogtning af de mistænksomme tyskere, og da vi kom frem til færgelejet i København, mødte vi de første gestapo-mænd, disse mørke dæmoner, som vi hele tiden skulle komme til at trækkes med. Deres antal voksede efterhånden som vi nærmede os vores destination i Tyskland, og da vi nåede frem var der fyrrer af dem.

Her i København så vi de første SS-mænd i deres flotte, grønne

uniformer, disse herrer, som vi fik så meget at gøre med senere både under vor tid i det besatte Danmark og i et par andre, af nazisterne besatte lande, mens vi hentede de nordmænd hjem, som fandtes der.

I havnen var der spærret af, så ingen danskere kunne komme derind, men vi så de første danskere på afstand, og de vinkede til os, og lidt efter lidt samledes der flere nysgerrige indtil der blev råbt til dem fra tyskerne og de danske overløbere.

Vi fik ordre til at køre ad omveje i København på vor vej mod Roskilde. Antagelig var tyskerne bange for at der skulle blive ballade, hvis folkene i de gader, hvor der boede mange, havde set os, for de ville måske have troet, at de nu fik hjælp mod besætterne. Jeg husker, at vi i den første kolonne kørte forbi en del søer inde i byens udkant. Men der var alligevel mange mennesker, som så os og råbte hurra og vinkede til os, og vi så at folk blev glade, da de forstod, at der blev gjort noget for at hjælpe dem i deres elendighed. Da vi på et tidspunkt stoppede for at få samling på vognene, kom de frem og spurgte, om vi var kommet for at hjælpe dem med at smide deres pla­geånder, græshopperne, ud.

Motorcyklisterne kørte frem og tilbage for at holde sammen på kolonnen.

Disse vore motorcykelordonnanser havde et stort rødt kors på hvid bund spændt ud på brystet, og det fortalte, hvem de var, og også vi havde alle armbind med Røde Kors mærket. Det var et sandt triumftog på vejen over Roskilde og ned til færgelejet ved Store Bælt. Danskerne hyldede os på forhånd, så vi til sidst syntes, det var lidt skræmmende at se hvilke forhåbninger, de stillede til os. Tænk om vi ikke kunne gennemføre det. Hvor skuffede ville de ikke blive over os.

Der var ingen grænser for danskernes glæde over at se os, de kastede blomster til os og hyldede os uden grænser. Jungletelegraf­en havde naturligvis gjort det kendt lige så hurtigt, som vi kørte gennem landet, at vores opgave var at hente deres fædre og sønner, som sad i de tyske dødslejre. De hagede sig fast i os, så snart vi standsede og ville sende hilsener til dem af deres, som vansmægtede der nede i dødsriget, som de kaldte Tyskland. Men de tyske militærpatruljer, som ledsagede os, jøg danskerne bort, så hurtigt de kunne, men når de fik nogle bort, var der altid flere længere fremme. Det så ud

som om alle vidste, at vi kom, for i alle landsbyerne og i Roskilde var der menneskemasser ude for at se og hylde os. Da vi kom til Store Bælt mødte vi også der danskere, som hyldede os. Jeg var med den første afdeling, der gik om bord på færgen, og der sagde man, at man ville byde os på middag foruden den gratis overfart. Det var ingen dårlig middag. Jeg tror at danskerne gjorde alt for at give os det bedste, som der — trods krigen — var at få. Sikken en betjening vi fik. Jeg tror også, at det var en demonstration mod nogle tyske officerer, som sad i spisesalen, og mod de gestapofyre, som danskerne godt vidste, vi ikke kunne blive kvit. Disse tyskere var som luft for servitricerne og tjenerne, og vi blev nærmest tvunget til at spise og drikke. Vi begyndte at forstå, at danskerne gav udtryk for deres had mod tyskerne på deres måde ved ikke at give sig i samtale med dem, men at vende dem ryggen. En tysker fortalte os senere at denne stiltfærdige danske modstand og denne lukkethed over for dem, var en af de værste og mest enerverende metoder, de kunne bruge, og det værste var, at man ikke kunne gøre noget ved det; her hjalp ingen magtmidler. Vi sagde til hinanden, at vi nu så hvilke forhåbninger danskerne havde til os særligt tydeligt, og vi var enige om, at hvis vi bare kunne gengælde dem med en vellykket indsats, så ville det være det højeste, vi kunne ønske os.

Færgerne gik her på Store Bælt, ligesom over Sundet, i pendulfart med svenskere og deres busser. Vi rejste over delingsvis, og det hele var så godt planlagt, at når den første deling var kommet over bæltet, begyndte den næste at blive sejlet over, så der ikke var nogen døde punkter mellem delingerne.

Hele detachementet skulle samles i Odense, og det var beregnet, at den første deling ville komme til at vente et par dage på de øvrige 3 delinger og at det store tros ville ankomme og blive sejlet over til sidst. Det blev til mange middage, som færgeselskabet måtte give os svenskere, men jeg hørte senere, at der kun blev mere jubel, efterhånden som svenskerne kom til færgelejet på Sjælland. Danskerne var imponerede over den vældige mængde af svenske køretøjer og mandskab, der kom.

Der gik mange færgeture med hver afdeling, men danskerne var kun glade for at hjælpe os, og som de sagde, så varmede det blot at tale med venner. I er vore venner for livet, I kommer netop, hvor det

ser mørkest og mest håbløst ud, men tiltro til friheden og budskab om, at denne krig snart er slut, og at vi bliver fri for den tyske besættelse, som de kaldte det. At I får lov at komme ind i landet beviser, at vores kvaler snart er overstået og det, som er det værste, når tyskerne kommer og tager ens pårørende eller tager en og skyder i de pårørendes påsyn. Den slags er vi vant til, og det er forfærdeligt, men det har vi måttet udholde i fem år.

Efter at have gjort landgang på Fyn fortsatte vi mod Odense og efter en tidrøvende kontrol af militær på vejen, nåede vi denne by, hvis indbyggere straks opdagede os og samledes for at hylde os. Der var ingen ende på deres glæde over, som de sagde, at se andre mennesker end de grønne græshopper, som tyskerne også kaldtes.

Vi blev indkvarteret på den store Munkebjergskole, hvor vi ventede på resten af detachmentet. Beboerne gav os blomster og inviterede os hjem til sig, men vi havde fået forbud mod at gå med hjem, for nogle af dem kunne være spioner for tyskerne eller de danske nazister. Imidlertid var vi snart klar over, hvem der var hvem, så vi tog os vel i agt.

Vi regnede med at vi ville komme til at vente mindst to dage, inden alle var ankommet. Derefter var det meningen, at vi skulle køre i en lang kolonne til vort bestemmelsessted i Tyskland, som var Friedrichsruhe uden for Hamburg, hvor der også skulle findes en KZ-lejr, hvor vi skulle samle alle danske og norske statsborgere fra de øvrige lejre i Tyskland. Denne lejr skulle hedde Neuengamme. Da vi fortalte dette til nogle danskere, gøs de og sagde, at Neuengamme var en af de værste lejre, som fandtes der nede i dødsriget.

Der var folk fra Odense, som havde siddet der og som af en eller anden grund var blevet sat på fri fod og var kommet tilbage og havde fortalt om forholdene i denne lejr. Vi fik fotografier og små breve af pårørende, som vi, hvis vi havde held til det, skulle give til deres fangne mænd eller sønner. I andre tilfælde fik vi opgivet navn og muligt KZ-nummer og skulle så hilse fra de pårørende og viderebringe ønsket om, at de snart kom hjem. De fleste af dem, vi fik hilsener med til, skulle sidde i den berygtede dødslejr, Sachsenhausen, uden for Berlin. Der tændtes håb hos de pårørende om at genforeningens time snart var nær, nu da vi havde fået til opgave at tage os af dem. Men mange sagde: »Bare han lever til I når frem til ham, og de ikke

har nået at slå ham ihjel inden.«

Jeg havde den ene brystlomme fuld af små lapper papir med navn og mulig lejr foruden en del fotografier, som jeg lovede at give deres kære, som sad dernede i helvedet. Vi som var kommet først, og som kunne slippe for at gøre vagttjeneste, blev indbudt til at besøge et sygehus i Odense, hvor en læge viste os det sted udfør indgangen, hvor en læge var blevet skudt dagen før, og hvor der endnu var blod på jorden. Gestapo havde ment, at denne læge var modstandsmand, og så havde de taget og skudt ham foran de øvrige læger og personalet. Ja, folk fortalte os mange skrækkelige ting, om hvordan forholdene var for dem, der boede i byen.

Jeg besøgte en modstandsmand, som havde været direktør for en spritfabrik. Jeg var i hans hjem og hans søde kone fortalte, at de havde en søn, som sad i Sachsenhausen, som de gerne ville sende hilsener til, og de bad mig lade dem det vide, hvis jeg fandt ud af, om han levede. Da jeg havde fået en lille seddel med hans navn og et fotografi, lovede jeg at gøre mit bedste. Faderen viste mig en samling af etiketter fra forskellige vin- og spiritusflasker, som gik halvtreds år tilbage i tiden, en smuk samling, og jeg kom til at sige, at det kunne være morsomt at have sådan en samling.

Den første nat i Odense fik vi ikke megen søvn, for kontingent efter kontingent ankom efterhånden som de kom over Store Bælt. De skulle have senge at sove i resten af natten, og larmen og motorstøjen gjorde, at man blev vækket, så snart man var faldet i søvn. Dagen efter holdt vi hviledag, og næsten hele dagen gik, før vi var samlet. Der var mange folk på gaderne, for alle ville se svenskerne og hylde dem. Der var dog ingen opløb, for det tyske militær slog straks ned på sådanne optræk. Så blev det aften efter en hektisk dag, hvor vi, som havde lyst, var blevet ført rundt til byens seværdigheder, bl.a. H. C. Andersens hus, rådhuset, kirken osv., og om aftenen ville byen give middag, og bagefter skulle der være en forestilling med musik på teatret til vor ære. Den øverste ledelse besluttede, efter at general G. Bjöck var ankommet, at vi skulle gå til rådhuset i sluttet trop. Nogle af vore blev sat til at gøre vagttjeneste, og her fik de sikkert god hjælp af den usynlige modstandsbevægelse, som når de kom frem, havde fortalt os, at ikke et hår ville blive krummet på vore hoveder, eftersom den kamp, vi var på vej til, var deres kamp, da vi

jo skulle befri eller bringe deres egne medlemmer tilbage.

Jeg har været med på mange marcher, særlig da jeg var fast ansat i hæren og sidenhen ved de store Røde Kors stævner i 30'erne i Sverige. Der var et musikkorps fra Civilforsvaret, et vældigt musikkorps, som gik i spidsen, og hvor blev vi tiljubede på denne march. Folk kastede blomster efter os, og børnene tog os, der gik i de yderste geledder, i armene og gik og holdt fast i os. De satte små danske flag på os og puttede blomster i vores brystlommer. De sang »Du gamla, du fria«, og »Der er et yndigt land. . .« og der var ingen ende på jubelen. Mærkeligt nok så man ikke noget tysk militær; de ville måske ikke vise sig så længe det gik pænt til, så de lod det passere, og det vidste danskerne sikkert, så der var ingen intermezzoer. Mens jeg gik i geledet, tænkte jeg på hvilke forhåbninger disse stakkels mennesker dog satte til os. Havde vi blot held til at få deres pårørende hjem. Men her måtte en guddommelig kraft hjælpe os. Der ville sikkert ikke blive flere sådanne triumftog, inden vi skulle ud i det svære, og det var måske bedst at være beredt på at give sit liv for en sag. Men det var vi alle beredte på, det havde vi drøftet flere gange, men efter den tro på os, som danskerne nu havde vist, var vi sikkert alle overbevist om, at vi ville klare det, hvad end der måtte ske os.

Det var muligvis meningen, at vi skulle være blevet en dag til i Odense for at hvile ud og samle os, men der kom helt pludseligt ordre fra general Bjöck om afgang. Efter hvad jeg har fået at vide af en leder i modstandsbevægelsen, havde overløberne, de danske nazister, haft planer om at myrde vor allerede da så afholdte chef, og modstandsbevægelsen havde ment, at vi ikke skulle gøre det kendt, hvornår vi ville tage af sted, så de lumske planer ville gå i vasken.

Ifølge samme hjemmelsmand blev generalen advaret og modstandsbevægelsen havde straks forstærket sin bevogtning af generalen og af os. Det var, så vidt man kan forstå, de danske nazisters hensigt at skabe forvirring blandt os og om muligt forhindre os i at udføre vores opgave.

Vi kom af sted i en vældig kolonne, som blev holdt sammen af motorcykelordonnanser. Ligesom vi i delegationen havde kørt med bus 25, blev vi nu anbragt et godt stykke inde blandt de forreste personbiler i kolonnen. Vi kom uden nogen vanskeligheder til Lillebæltsbroen og kørte ud på broen, og så blev vi stoppet af en militærkon-

Svensk Røde kors i Odense.

trol på Jyllandssiden. Efter de advarsler vi havde fået fra vore venner, om at nazisterne ville søge at stoppe os på alle måder, blev vi nu ængstelige, for vi befandt os på en meget udsat plads; tænk, hvis de sprængte broen; hvor mange af os og vore køretøjer ville ikke gå tabt her i Lillebælt. Jeg fik denne skrækkelige tanke, og den voksede sig stærkere, jo længere det varede før vi fik besked på at fortsætte. Vi måtte holde på broen i mindst en time og vente, og når som helst kunne katastrofen indtræffe.

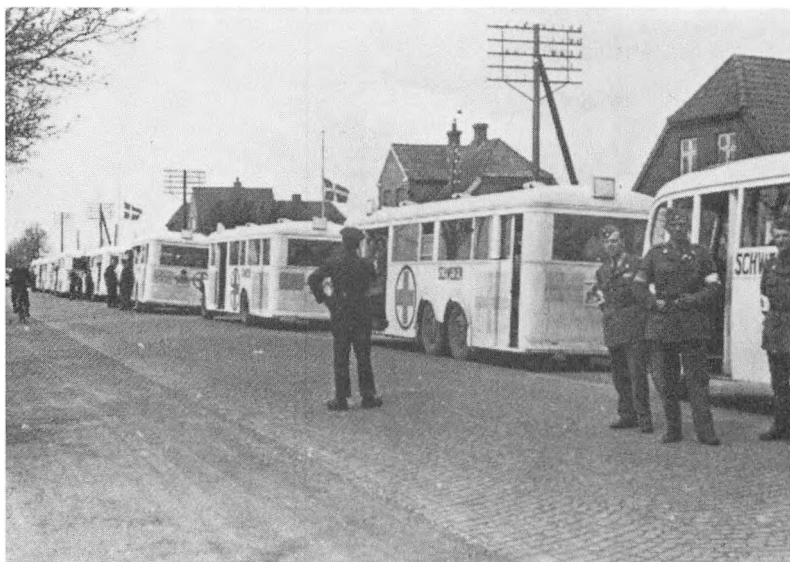
At vi havde været i en farlig situation blev bekræftet da vi i tiåret for disse begivenheder deltog i mindehøjtidelighederne. Der fortalte troværdige modstandsfolk, at de danske nazister havde krævet af ty-

skerne, at de skulle sprænge broen og lade os falde i Lillebælt og dermed forhindre vores indsats, men at tyskerne havde brug for broen ved en eventuel folkerejsning i Danmark til deres opmarch af tropper, og at tyskerne i sidste ende, hvis de sprængte broen og gjorde en ende på så meget svensk sanitetspersonel, der stod under beskyttelse af Røde Kors, ville rejse en sådan folkestemning i Sverige, at dette land straks ville angribe for at hjælpe danskerne med at få befrielsen i gang, og de vidste, at de ikke havde kræfter til at modstå et sådant angreb, men at det ville gøre deres situation endnu værre.

Langt om længe lod de os passere og det følte befriende at komme videre og begynde at gå i land i Jylland. Vi gjorde en del ophold, og så samlede folk sig om os, for det virkede som hele befolkningen langs vejen ned til Kruså vidste, at vi ville komme, og man kunne jo godt forstå, at de gerne ville se folk, som var venligt indstillet mod dem, i stedet for de sædvanlige brutale tyskere med deres SS og Gestapo.

Der kom en mand, som så at jeg stod ved vores bus uden at tale med nogen, og han fortalte at han var modstandsmand. Han fortalte, at vi var vel bevogtede af befrielseshæren og at de fandtes med hundrede meters mellemrum på vores vej gennem Jylland for at beskytte os.

Så forsvandt han, og man ville have troet, at han var en gammel bonde, sådan som han havde klædt sig, skønt han var en ung mand. Men se jer omkring, var der en modstandsmand, som sagde til mig, vær forsigtige med hvad I siger og giv ikke oplysninger til fremmede, for stikkerne kan finde på at sige, at de er modstandsfolk, men det kan I mærke, hvis de spørger, hvordan svenskernes militære stilling er for øjeblikket, for det interesserer dem, og de er bange for at Sverige vil hjælpe os med at gøre det af med både tyskerne og disse overløbere. Og så er der noget, I skal være forsigtige med; de gestapofolk I nu har set og også dem I eventuelt senere får til at kontrollere jer, tal ikke for meget, når de gangstere hører på, for de lader som om de ikke forstår svensk, men det gør de, for der er kun udvalgt dem, som taler de nordiske sprog. Jeg har set en af dem, som er med jer, og jeg ved at han taler norsk, og så kan svinet også forstå svensk. Det, at Gestapo forstod, selv om de lod som om de ikke

Svenske Røde Kors busser gør ophold ved en dansk provinsby.

gjorde det, havde ledelsen allerede advaret os mod ved ordregivningen i Odense. Ved Kruså eller den tyske grænse, var der militærkontrol og her sluttede den danske hyldest, for nu kørte vi ind i Hitlers dødsrige, som danskerne kaldte Tyskland, og alene tanken om dette navn gjorde, at jeg, og jeg er overbevist om at mine kammerater følte det på samme måde, følte mig kold og vemodig indvendig. Men dette navn, som danskerne havde givet os med, kom vi, inden vi passerede grænsen igen i modsat retning, til at opleve det berettigede i til fulde; der var ikke en smule overdivelse i dette navn, for vi kom ind i dødsriget, og hvor mange døde og døende fik vi ikke at se og at arbejde med, og en af mine kære kammerater gav sit liv dernede.

III. Et rige i sammenbrud

Lige inden vi kom til Flensborg blev der flyveralarm. Vi hørte sirenerne fra byen og så en stor fly-eskadre nærme sig. Vi befandt os i en bøgeskov, da kolonnechefen gav ordre til at forlade køretøjerne og sprede os i skoven og gå i dækning. Vi havde instruks, som vi fulgte, så da tegnet til at gå i dækning kom, gik det meget hurtigt, og da fly-eskadren var over os, var vi i dækning og lå stille, så flyverne ikke så os. Ganske vist kunne de se de hvide køretøjer med det røde kors og det svenske flag, så de vidste sikkert også, at vi lå rundt omkring og trykkede os mod jorden, men vi var bange for, at de skulle angribe Flensborg, og da vi var i umiddelbar nærhed af denne by, ville angrebet let kunne blive udstrakt, så også vi kom i farezonen. Nu angreb de imidlertid ikke Flensborg, men Kiel, og da vi nogle timer senere kørte igennem byen, så vi ødelæggelsen og fik det første rigtige indtryk af krigens virkelighed. Pastor Sparrstedt, der ligesom jeg var medlem af delegationen, blev den jeg mest betroede mig til og samarbejdede med. Denne rolige, fine og virkelig kristne præst var en god kammerat i mange svære situationer og kriser. Da vi lå ved siden af hinanden i bøgeskoven sagde han: »Du, Karlsson, nu er vi begyndt på en rejse som Gud Herren har kaldet os til. Han har villet, at vi skulle sendes ud til en opgave, hvor kun Han ved, hvad vi vil komme til at udrette. Vi har nu fået det første tegn på, at det bliver en farlig rejse, men vi har jo Ham, som har sendt os, og hvis blot vi stoler på Ham, skal du få at se, at vi vil kunne udrette utrolige ting, som vi nu ikke har noget begreb om. Tænk, Karlsson, at vi er de lykkelige, som

Han kaldte på og bedst af alt, at vi lød hans bud, så Herren, når regnskabet kommer, skal sige, jeg bød dig gå til disse mine børn, som vansmægtede i dødens land, og vi gik på Hans bud. Det at vi hørte Hans bud er det største, og hvad hver og en herefter udretter, må Han dømme om. Vore drenge kan nok sige, at det var eventyrlyst, som var grunden til at de tog med på denne farlige rejse, men i virkeligheden var det Herren, som pegede på dem og sagde, jeg har brug for dig og sender dig, om så du må miste livet, det vil du forstå, når du bliver ældre.« Disse overvejelser glædede mig, og jeg bad til Gud og takkede Ham for, at han også havde brug for sådan en som mig. Jeg tænkte på store mennesker som fx. Elsa Brännström; hun havde fået samme kaldelse af Herren, at hun skulle gå ud i første verdenskrig, og se, hvad hun kom til at udrette, og hvor mange menneskeliv hun kom til at redde, da hun gik på Herrens bud.

Hvis man tager af sted efter Herrens kaldelse, så kan selv den ubetydeligste udrette storværker. Vi holdt sammen hele tiden, præsten og jeg, og vi talte ofte om åndelige spørgsmål.

Vi fortsatte rejsen, men tog ikke den lige vej over Neumünster. Vi rejste fra Flensborg langs Østersøkysten mod Kiel; det var fordi den almindelige vej var ufremkommelig på grund af bombning.

Da vi kom til Kiel stod byen delvis i brand efter angrebet fra den store armada vi havde søgt ly for ved Flensborg. Dette var det første store bombeangreb, som vi oplevede lige efter, det var sket, og hvis skrækkelige virkninger vi fik at se. Brandmænd i fuldt arbejde, ambulancer kørte frem og tilbage, folk arbejdede i ruinerne af sammenstyrtede og brændende huse for at finde skadede og indeklemte mennesker. Fortvivlelsen i menneskers ansigter, angst og sorg. Dette var, undskyld udtrykket, et af Hitlers djævelske værker.

Jeg tænkte på den undervisning jeg havde givet i Halmstad for at forberede folk, og hvordan jeg dengang havde tænkt mig, at et bombeangreb ville være netop sådan her, men at det stemte til punkt og prikke havde jeg alligevel ikke tænkt. Jeg var glad for al den undervisning jeg havde modtaget og givet andre, for her ville jeg sikkert få brug for den i praksis, hvilket senere viste sig at holde stik i fuldt mål.

Det traf sig, at en vildfaren kugle gik igennem en af vore busser, for øvrigt den jeg var i, men der skete ingen skade; den gik igennem nede ved gulvet.

Motorcyklister fra Svensk Røde Kors.

Det var begyndt at blive mørkt, da vi nærmede os Lübeck, og her var der totalt mørkelagt, så vi for en smule vild, men man måtte prøve at sove som det bedst kunne lade sig gøre på den fortsatte færd mod Friedrichsruhe, hvor vi skulle have vores base. Hen på natten nåede vi vort bestemmelsessted, fyrst Bismarcks smukke slot, Friedrichsruhe, hvor vi skulle ligge i telt i en lille skov lige ved, og dette skulle være vores hjemsted, i hvor lang tid vidste ingen.

Vi var trætte efter den lange, besværlige rejse og de hårde bænke i militærbusserne, der var hvidmalede og fik det uddødelige navn »De hvide busser«. De kvindelige deltagere blev indkvarteret på et lille

hotel over for slottet, og jeg var blandt dem, som kom til at sove på gulvet i Bülow's restaurant den nat, eller resten af natten. Buschauførerne måtte sove så godt de kunne i busserne. Så snart det blev lyst, blev teltene rejst og køkkenvognen kom i orden, og det var forbausende, hvor godt alting var organiseret, og hvor godt det gik med at få alt på plads. At tænke sig sådan et stort detachment med alle dets enheder, såsom tross, lager, værkstedstelt, ja alt i telt, så der blev en hel lille teltsky, omend den var fordelt på et stort område, for at det hele ikke skulle gå til grunde på en gang, hvis vi blev bombet og fik en fuldtræffer. Teltene blev sat op efter afdelinger, og reparationsafdelingen lå længst inde i skoven, hvor også vort forråd af benzin og olie var opmagasineret spredt ud på flere steder, også det for at undgå, at det skulle blive ødelagt på en gang.

Det var blevet aftalt, at et skib — »Lille Matissen« — skulle komme fra Sverige til Lübeck med fødevarer og brændstof. Dette skib ventede vi på i mange dage og vi havde god brug for brændstoffet. Men efter nogen tid kom det. Det havde måttet krydse sig gennem oprensede korridorer i minefelter, så det var forklarligt, at det havde taget sin tid, inden det var nået frem til kajen i Lübeck. Lastbilafdelingen fik til opgave at losse lasten og køre den til vor lejr. Der var mange tønder med benzin og olie, og de kom til at lige spredt rundt i skoven under omhyggelig bevogtning både af vore folk og af gamle pensionerede tyske politifolk med deres karakteristiske hjelme.

Vi begyndte at transportere danske og særlig norske fanger fra Sachsenhausen KZ-lejren ved Oranienburg uden for Berlin til KZ-lejren Neuengamme i nærheden af Hamburg, hvor vi skulle samle alle de nordmænd, som sad indespærrede i KZ-lejre i hele Tyskland. I Neuengamme skulle vi medlemmer af delegationen tage os af de fanger, som samledes sammen dag efter dag. Men en djævelsk lejrchef gjorde alt for at forhindre os i at udføre vor opgave og i at komme ind til dem, vi havde under vores beskyttelse, og som vi følte så stærkt for. Jeg tænkte, Herre Gud, hvordan skal det gå med dem, som vi fører hertil; måske denne bøddel slår dem ihjel lige så hurtigt, som vi kommer med dem. Denne skrækkelige tanke var der andre end mig, som havde fået, særligt når disse stakler fortalte om, hvor

skrækkelig en lejr Neuengamme var. Der var nemlig mange af dem vi hentede i andre lejre, der tidligere havde siddet i Neuengamme. Det var frygteligt at gå omkring i uvished om, hvordan forholdene var i lejren. Tænk hvis vore venner som vi nærrede så varme følelser for blev mishandlede og måske slået ihjel. Vi fik efterhånden kendskab til alle de djævlerejskaber, som Gestapo og SS kunne tage i anvendelse, så vi mistænkte dem for det værste, og var sikre på, at de uden skrøp var i stand til at udføre hvilke som helst ugerninger.

Da vi kom ind i Tyskland, begyndte vi at se flygtningeskarer på vejene, lige fra grænsen til Danmark, og disse skarer blev større jo længere ind i landet man kom.

Det var gamle og kvinder og børn, som flygtede fra deres hjem i Schlesien og Østpreussen, hvor krigen, ved vor ankomst til Tyskland, udfoldede sig i sin fulde gru. Mennesker var syge og sultede, for det var svært at finde føde langs de veje de drog ad. Døde kreaturer med opsvulmede maver lå og forpestede luften, fordi de var gået i forrådnelse. Døende mennesker lå i sengelinned i hestetrukne vogne, heriblandt en, der var trukket af et gammelt udslidt øg. Der lå stakkels mennesker i udslidte sengeklæder langs vejene og frøs om nætterne, som i marts måned er ganske kolde. Disse millioner af mennesker var nogle af frugterne af Hitlers djævelske vanvid. Nu måtte hans eget folk, som havde troet på ham og tiljuble ham, selv gennemleve dette inferno. Når vi standsede ved en militærkontrol eller holdt hvil i øvrigt, gav vi børnene eller de gamle et stykke brød og det var sørgeligt at se, hvordan de slugte det, for de var helt udhungrede. Dette var det tusindårsrige, Hitler havde lavet så storslået i sin propaganda. Løfterne om at de ville blive et herrefolk havde forvandlet sig til den dybeste fortvivlelse og elendighed.

Et smukt syn, som rørte mig dybt, så jeg, da vi senere under vores aktion havde evakueret KZ-lejren Neuengamme og var ved at føre dem, vi tidligere havde samlet her, til Danmark. Vi holdt rast, og en dansk læge, der havde forrettet sin nødtørft bag en busk, gik over på den anden side af vejen og satte sig på hug ved en gammel mand og undersøgte ham lidt. Så gik han ind i bussen og tog et stykke brød fra den gavepakke, han havde fået af os, og gik ud igen og gav det til den gamle. Han stoppede brødet ind i hans mund og løftede hans hovede

op så han kunne synke det, men inden da havde han selv tygget det, for ellers havde staklen ikke kunnet få det ned. Der var intet had, skønt danskeren i årevis havde måttet udstå lidelser og mishandling af den gamle mands landsmænd. Han hadede ikke den slagne, trods alt det, han havde gået igennem. Da jeg så det, tænkte jeg, at vi alle og jeg selv med havde meget at lære i denne verden. Jeg spurgte bagefter lægen, hvordan det stod til med den gamle mand. Lægen svarede, at han ikke havde langt igen i denne verden og at han gerne ville lade ham mærke endnu engang, hvordan brød smagte, men at han havde været så dårlig, at lægen først havde måttet tygge brødet igennem. Så sagde jeg, at det var ædelmodigt gjort mod en af fjenden, og da svarede lægen, at hvis nogen sinde fred og forsoning skulle komme til at råde i stedet for had, måtte vi huske at skelne mellem det tyske folk i almindelighed og nazisterne og deres bødler på den anden side. Disse skulle have deres straf, og bagefter skulle de, hvis de angrede, blive godkendt som mennesker og medborgere igen.

På de kirkegårde vi passerede foregik der ofte begravelser. Det var flygtninge, som var døde på vejen, og flygtningene måtte selv begrave deres slægtninge på den kirkegård der var nærmest, når de døde. Vi så massegrave af og til, men døden i dens fulde majestæt så vi først i dødslejrene, som danskerne kaldte KZ-lejrene. Der var ingen tvivl om, at vi var kommet til dødsriget, og jeg for min del mente ikke, at man kunne komme ud for noget værre, end det vi så og deltog i. Jeg vil aldrig glemme, det frygtelige jeg så og var med i, i disse måneder, hvor jeg var i kamp med djævelen og hans bødler. Jeg blev kaldet til at tage derhen og jeg kom i sandhed til at opleve grusomheder og til at se, hvordan mennesker blev plaget og døde. Jeg er taknemmelig for at jeg kom hjem til mine kære med livet i behold; det var en stor løn for min beskedne indsats, for, som Folke Bernadotte engang sagde, da han havde spurgt mig om jeg var bange i dette inferno og jeg havde svaret, at når lederen ikke er bange, hvorfor skulle jeg så være det, at Han deroppe (og så så han op mod himlen) har sendt os for at redde vore brødre og søstre her nede og derfor beskytter Han os, så vi kan udføre det han har sat os til.

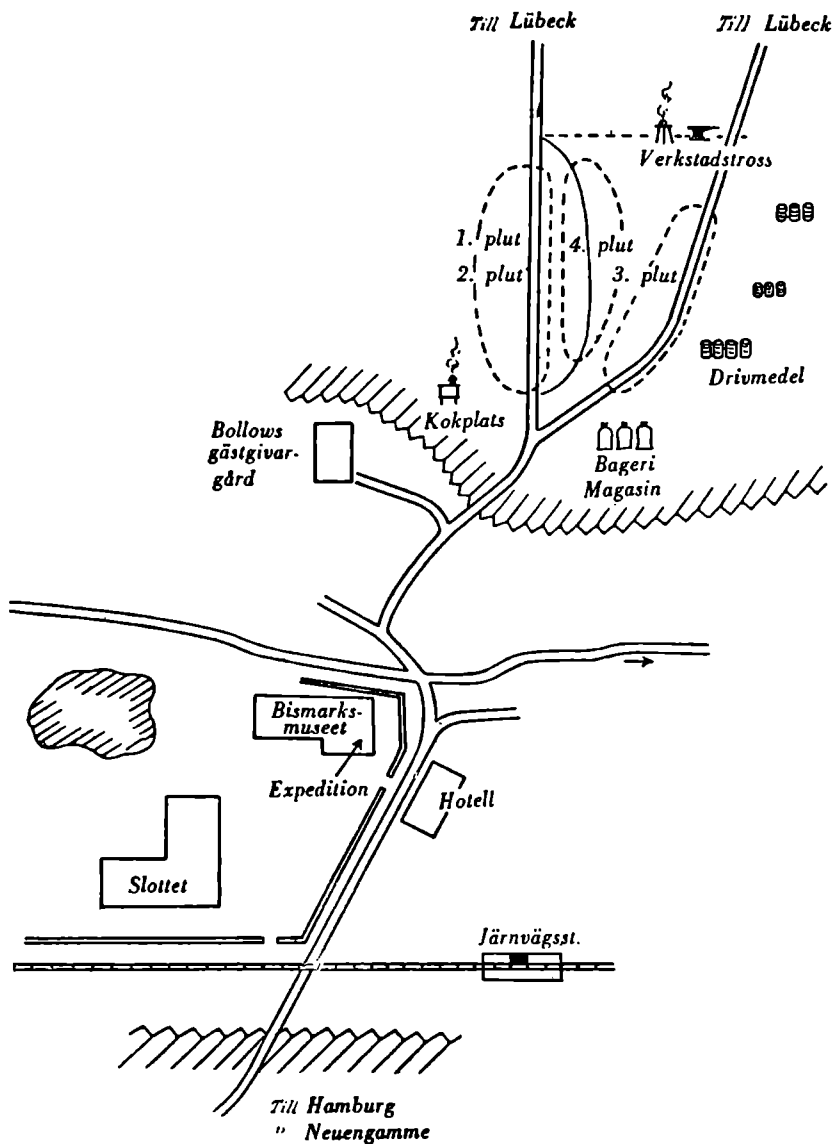
I vores lejr boede jeg hos kokkene, og deres telt lå i midten af forlægningen. Ellers var teltene sat op efter afdelinger, og der var som regel en afdeling hjemme for at hvile ud og der var derfor relativt

stille om dagen i lejren, for at vore kammerater kunne få den hvile og søvn, de havde så hårdt brug for. Mekanikere fra trosset foretog eftersyn af køretøjer og gjorde dem i stand, så de kunne tages i brug på nye ture i det krigshærgede Tyskland. De fleste ture blev foretaget om natten, for da var det noget sikrere at færdes på vejene. Om dagen var der stadige angreb fra de såkaldte »styrbombere«, der var i stadig operation og skød på alt, hvad der rørte sig langs de veje, der endnu i slutningen af krigen var i en sådan stand, at man kunne køre på dem. Da vi i delegationen med vores lastbil fragtede gavepakker fra vort lager i Rainbeck til Kz-lejren Neuengamme, var der tit luftangreb, og når vi færdedes gennem bøgeskoven ved Friedrichsruhe måtte vi ofte gå i dækning bag bøgestammerne mod flyvemaskinernes maskingeværer. Så måtte man dreje rundt om stammen så den var imellem en selv og flyveren og kuglestrømmen blev standset af stammen. At gå i dækning, og det kvikt, lærte vi med det samme, vi kom til Tyskland, og sorgløshed med hensyn til at gå i dækning fandtes absolut ikke. Selvopholdelsesdriften tilsagde os at være yderst påpasselige med det. Ved siden af os i skoven excercerede nogle Hitler Jugend soldater, dvs. drenge i 16 - 18 års alderen, der tilhørte Bis-marckregimentet, som lå i Bergedorf, en forstad til Hamburg. De allierede kendte naturligvis til eksistensen af dette regiment og holdt udvig efter det med fly, for at kunne angribe det fra luften. Derfor var vores base særlig udsat for luftangreb og vi forstod, at soldaterne holdt øvelse i nærheden af os, fordi de troede, at de var godt beskyttet mod fjendtlige fly her, da deres fjende jo vidste, at vores base lå her og at den i øvrigt var tydeligt afmærket med både det svenske flag om med Røde Kors flag.

Krigsdagbog for I. deling. Tidsrummet 10.3 — 3.4 1945.

- 10.3 Hässleholm — Malmø
1100 Start. Vejen 100 km. u.a.
1500 Indlastning på færgen »Malmö«
1600 Alt klart. Middag på færgen. Svenska Järnvägar vært.

- 11.3 0500 Færgen afgik
0645 Udlastning i København. Umiddelbar afgang. København-Korsør. 100 km.
1030 Korsør
1100 Indlastning på færgen »Korsør«
1150 Luftalarm
1500 Udlosning i Nyborg. Nyborg-Odense 30 km. u.a.
1705 Odense. Forlægning i en skole. Odense by bød på middag.
- 12.3 0400 Start fra Odense.
1045 Den tyske grænse passeres ved Flensborg. Lige uden for Flensborg luftalarm. Farenovre. Slesvig.
1545 Kiel. Ophold i 20 min. Omvej Lübeck.
2350 Friedrichsruhe. Sov i busserne. Tilbagelagt 390 km. Punktering af bus 18. Fejl i benzinpumpen (20 min.)
- 13.3 0900 Reveille. Tilsyn med materiellet og hvile. Greve Folke Bernadotte hilste os velkommen.
- 14.3 0600 Reveille. Omlastning af gavepakkerne. Hvile.
- 15.3 0700 Start mod Sachsenhausen
1400 Luftangreb Döblitz
1545 Videre
1630 Holdt ved Bergedorf ved Oranienburg. Tidsindstillede bomber eksploderede med et rundt om os. Svenske soldater rolige.
2210 Videre. Omvej til Sachsenhausen.
2340 Fremme. Lastning. 350 mand.
- 16.3 0050 På vej
1030 Udlastning i Neuengamme
1200 Atter i Friedrichsruhe. Tilsyn med materiel. Hvile. Tilbagelagt 620 km. Bus 18 stop i benzinrør (15 min.). Læk i oliefilter (15 min.).

Skitse over detachementets hovedkvarter i Friedrichsruhe.

- 17.3 0900 Reveille. Tilsyn med Materiel.
 1800 Start Friedrichsruhe-Sachsenhausen.
 2255 Bus 18 stop i benzindrøret. (10 min.)
 2315 Optankning
- 18.3 0410 Sachsenhausen
 0530 Indlastning af 350 mand
 0600 Afmarch
 0825 Motorcykel 6156 benzintilførslen i stykker (15 min.)
 0940 Optankning og skafning. Vællingen sur.
 1005 Afmarch
 1050 Bus 86 tændingsfejl (10 min.)
 1100 Motorcykel 6152 koblingsfejl. Sat på tankbilen.
 1115 Holdt. Luftalarm. Lige passerede byer bombet.
 1235 Afmarch
 1445 Udlastning i Neuengamme
 1510 Videre mod F.
 1545 Friedrichsruhe. Tilsyn med materiel. Skafning. Hvile.
- 19.3 1000 Reveille. Tilsyn med materiel. Busserne vaskes. Bus 21 til
 2. deling.
 1700 Afmarch mod Sachsenhausen
 1840 Bus 18 stop i benzindrøret (10 min)
 1900 Hvil. Optankning. (10 min)
 1930 Ludwigslust
 2035 Perleberg.
 2100 Hvil 1 tim. Venter på mc 6156. Hele del. syg på grund af
 sure ærter til middag.
- 20.3 0200 Fremme i Sachsenhausen. Optankning. Hvile i busserne.
 0345 Luftalarm. Stor bombing af Berlin. Dækning i en kælder
 indrettet til ølstue i lejren.
 0450 Faren ovre. Indlastning af 320 mand.
 0545 Afmarch
 0735 Nauen
 0825 Hvil 10 min.

- 0905 Holdt. Afventer bus 18. (stop i benzindrøret. 10 min.)
- 1050 Hvil 10 min.
- 1130 Ludwigslust
- 1235 Optankning
- 1430 Udlosning i Neuengamme
- 1530 Atter i F. Tilsyn med materiel. Hvile.
- 1600 Luftalarm. Hundredvis af fly over F.

- 21.3 1000 Reveille. Tilsyn med materiel.
- 1700 Afmarch mod Sachsenhausen.
- 1930 Hvil 10 min.
- 2130 Hvil 10 min. Luftalarm. Marchen fortsattes uden lys.
- 2200 Faren ovre. Berlin bombet.
- 2230 Hvil 15 min. Optankning.

- 22.3 0100 Sachsenhausen. Hvile i busserne.
- 0345 Dækning i samme kælder som tidligere inde i lejren.
- 0425 Faren ovre. Indlastning af 282 mand.
- 0540 Afmarch
- 0730 Hvil 10 min.
- 0840 Hvil 15 min.
- 1105 Hvil 15 min.
- 1145 Udlosning i Neuengamme.
- 1215 Afmarch
- 1250 Friedrichsruhe. Tilsyn med materiel. Busserne vaskes og males.

- 23.3 1000 Reveille. Tilsyn med materiel.
- 1700 Start til Sachsenhausen.
- 1910 Hvil 10 min.
- 2130 Hvil. Optankning 30 min.
- 2230 Luftalarm. Marchen fortsætter uden lys.
- 2330 Fremme i Sachsenhausen. Skafning og hvile i beskyttelsesrummet inde i lejren.

- 24.3 0015 Faren ovre.
- 0230 Indlastning 320 mand.

- 0310 Afmarch
0450 Hvil 15 min.
0650 Hvil 15 min.
0835 Hvil 35 min.
1035 Udlosning i Neuengamme.
1130 Friedrichsruhe. Roligt i luften trods strålende vejr. Tilsyn med materiel. Hvile.
- 25.3 0900 Reveille. Tilsyn med materiel. Bus 21 tilbage fra 2. del. Hele forpartiet trykket ind. Vpl. Nässén alvorligt skadet. Indlagt på tysk sygehus i Perleberg.
1700 Start til Sachsenhausen.
1910 Hvil 10 min.
2000 Luftalarm. Slukket lys.
2115 Hvil. Optankning 15 min.
2145 Belysningen tændtes.
- 26.3 0045 Sachsenhausen. Umiddelbar indlastning af 320 mand.
0115 Afmarch
0325 Hvil 10 min.
0455 Hvil 15 min.
0530 Hvil 15 min.
0710 Hvil 10 min.
0800 Skafning. Personbilen punkteret.
0950 Udlosning i Neuengamme.
1015 Friedrichsruhe.
1215 Luftalarm. Allierede fly i nærheden. Skafningen afbrydes. Beskyttelse i skoven.

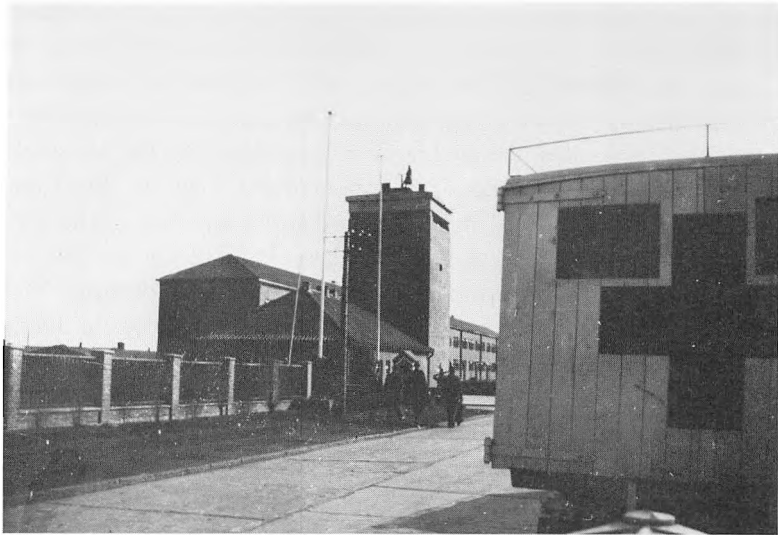
IV. Neuengamme

Da vi hentede disse nordmænd og danskere i de forskellige KZ-lejre for at føre dem til opsamlingslejren Neuengamme ved Hamburg, virkede de stille og nedtrykte. Jeg tænkte, at det vel var fordi de havde lidt så meget, at de var så lidt i humør. Ganske vist levede de lidt op under transporten, når de fik mad eller cigaretter, og de svarede på vores spørgsmål om hvordan det var i helvedet og hvor mange, der var blevet myrdet eller var døde af sygdom. Jeg tror det var, fordi de fik at vide, at de skulle forlægges til Neuengamme, som de vidste var en af de værste dødslejre, de var nedtrykte, selv om vi forklarede dem, at det kun var for at samle dem, og at de skulle transporteres til Sverige, at vi havde opsynet med dem og at de ikke længere behøvede at frygte morderne. Men forklaringen i dens helhed fik jeg senere, da jeg Langfredag 1945 sammen med de andre i delegationen, kom ind i lejren, som blev åbnet for os ved greve Folke Bernadottes åbenhjertige meningsudveksling med den frygtede lejrkommandant, Pauli, der indtil da simpelt hen havde nægtet os adgang til vore venner. Nu var glæden stor blandt danskere og nordmænd, for nu vidste de med sikkerhed, at deres liv var reddet. En nordmand sagde til mig: »Kom nærmere, så jeg kan føle på dig, er du et så godt menneske, at du frivilligt sætter dit liv på spil for at redde os, så vi kan leve, eller er du ligesom de andre drømmesyn? Vi havde taget afsked med dette jordeliv, og så kom I, som sendt fra Gud, og drog ned i helvede og hentede os op, så vi kan leve og måske komme hjem og gense vore kære, nej, I må være åndevæsener, for dette er umuligt at I skulle risikere

jeres unge liv, uden at behøve at gøre det, for vor skyld. Guds hånd er med i dette, det er sikkert. I syntes vel, at vi var stille og utaknemmelige mod jer, da vi gik ind i busserne i de lejre, hvor I hentede os, men det var fordi vi ikke kunne fatte, at det var sandt. Vi troede, at det kun var en smuk drøm, af den slags man har en gang i mellem, og som man vågner op fra midt i elendigheden, og så kunne vi ikke på nogen måde fatte, at vi skulle reddes. Men nu hvor vi er kommet os oven på chokket, siger vi til hinanden, at disse svenskere er sendt af Gud, det er sikkert, se blot, hvor venlige de er mod os. At tænke sig, de sagde goddag, da vi gik hen til busserne og hjalp os op i dem og tænk, hvor varsomt og kærligt de tog sig af de syge. De havde rent vand i busserne, og vi måtte drikke så meget vi ville, mad og cigaretter fik vi, vi blev opvartet og ikke mindst, vi blev tiltalt som venner og ligemænd til disse velklædte svenskere.«

Jeg svarede, at vi blot gjorde vor pligt som gode medlemmer af Røde Kors og som skandinaver, at hjælpe vore brødre det vi kunne. Vi er med Guds hjælp sluppet for krigens ødelæggelser i vort land, og som tak for det er det vores pligt at hjælpe jer. Men det er svært, for det er ved at knuse ens hjerte at hjælpe nogle, men måtte lade alle dem af andre nationaliteter tilbage til en sikker og grim død, svarede jeg ham. »Ja, min gode mand, tænk på, at du nu er i helvede. Du ser, hvordan her ser ud; du kan se dyngerne af lig foran ovnene, du ser galgerne, du ser de magre ansigter i de andre barakker gennem vinduet, og hvis du gik ind i syge-barakken ville du få døende i hundredevis at se, og du ser disse SS-mænd, som går og mishandler staklerne, dette er Helvede og du kom her for at redde os — vær tilfreds med hvad du har gjort — Gud vil lønne dig.«

Det blev spisetid i lejren, hvor der, efter de oplysninger vi fik, var ca. 80.000 fanger. Der kørte en vogn op foran barakken med trætonder på, og der kom en forfærdelig stank fra disse tønder, en stank, der var stærkere end den ellers stærke liglugt, som fandtes i alle KZ-lejre. Der blev opløb af de arme, som skulle stå i kø for at få en bid af den sure sild, der serveredes og en slurk af den såkaldte suppe, der var lavet på kålrabi. Der blev slagsmål mellem fangerne, og de tabte deres ration i deres iver for at komme bort. De var vanvittige, jeg så en, der rev øjet ud på en anden fange for at få hans mad. Så kørte tyskerne en vandkanon frem og sprøjtede vand på fangerne, men det

Hovedindgangen til Neuengamme koncentrationslejren. I forgrunden ses den store stenbygning, hvor de skandinaviske fanger samledes. Bagved lå den øvrige lejr med træbarakker.

hjalp ikke, de fortsatte slagsmålet, for de vidste ikke, hvad de gjorde, og så tog en af vagterne en maskinpistol og skød ind i klumpen, og enhver kan tænke sig, hvad det medførte. Der blev ro på den måde, som mordere skaber ro.

Jeg spurgte en dansker, hvilke nationaliteter, der var blandt fangerne i den barak, og han fortalte, at det var nyankomne polakker og russiske krigsfanger, som var kommet med tog østfra. Danskeren var bange, fordi disse fanger var så sultne og han nu, ligesom alle de andre vi havde haft med at gøre, havde rigeligt med mad efter fangerens målestok, i de gavepakker de havde fået af os. Han sagde, bare jeg dog havde kunnet sende lidt af mit brød hen til en eller anden derovre, men det går ikke. Vi begynder at blive kraftigere og fysisk bedre og de arme folk bliver kun dårligere og er snart klare til at gå op i røg gennem de høje skorstene du ser derovre. Jeg fortalte, at præsten og jeg, naturligvis med hjælp fra vore danske og norske

venner i den høje murstensbygning, skulle være klar til at modtage de danske politibetjente, som vi skulle hente i deres lejre omkring Leipzig. Ja, svarede han, der har jeg siddet som fange, da jeg kom fra Frøslevlejren ved Padborg i Danmark og inden jeg var blevet ført østpå. Der var vi sammen med nogle polske fanger og der var nogle af dem, som spiste af deres døde kammerater, så der er altså forekommet kannibalisme, og det gør der sikkert stadig her i dette forfærdelige helvede. Det skete, at lig blev gemt indtil de lugtede forfærdeligt, for at de andre kunne få vedkommendes madration. Ved uddelingen tog de hans madskål, og sagde, at han følte sig dårlig og skulle have maden bragt ind til sig, men i reglen tog KAPO det fra dem og spiste det selv.

Som delegat havde jeg mulighed for dagligt at komme ind i Neuengamme-lejren, efter at Folke Bernadotte havde banet os vejen ved at overvinde lejrchefen Pauli, og ikke mindst hans næstkommanderende Thumanns forsøg på at hindre os. Vi dvs. Pastor Sparrstedt og jeg, som var dem, der det meste af tiden var hos vore danske og norske venner, fik så at se, hvordan en sådan stor lejr så ud inden for pigtråden.

Neuengamme var en af de største dødslejre, og hvor mange mennesker, der er sultet, torteret, hængt, gasset eller slået ihjel vil vel aldrig blive opklaret i denne verden. Hele lejren stank af liglugt. En vogn, der blev trukket af fanger, kørte hver morgen med lig, særligt fra sygebarakkerne, til krematoriet, og der blev ligene lagt i lag og ventede på at blive brændt. Men nu i krigens slutfase, fandtes der ikke brændsel til at brænde dem med, så i de fleste KZ-lejre skete der bare det, at dyngerne af lig voksede og at ligstanken tiltog mere og mere. Der skete også flere henrettelser, og der planlagdes en slutlikvidering af alle de millioner af fanger, der fandtes i lejrene, for at udslutte beviset på de forfærdelige forbrydelser nazisterne havde begået mod menneskeheden.

Vi var bekymrede for, om vi i tide ville kunne få vore venner, som vi knyttede os mere og mere til, af vejen, og vi ventede utålmodigt på ordren om evakuering af vore op imod 10.000 nordiske brødre. Imens søgte præsten og jeg at være så meget som muligt sammen med dem i Neuengamme, for at bødlerne ikke skulle skade dem, og vi risikerede naturligvis vore liv, for som de mordere de var, kunne

SS-folkene let have skudt os. De havde os på kornet fra vagttårnet, hver gang vi gik ind gennem porten til helvedet. Selv om vagterne kendte os, stak de deres maskinpistoler i maven på os, indtil vi fik forklaret, at vi skulle ind til nordmændene eller skandinaverne, og vi fik vist vores passerseddel. SS gjorde alt for at lægge os hindringer i vejen, og vi forstod nok, at de hadede os, og at det ville være dem en fornøjelse at likvidere os, men de turde ikke.

Præsten sagde, da jeg havde ytret, at det var lige vel uhyggeligt, at man kunne få en kugle i kroppen når som helst fra disse mordere, som vi vidste kunne udføre hvilken som helst forbrydelse, til mig: »Husk, Karlsson, at vi er sendt her ned til helvedet af en magt, som er stærkere end disse dybets herskere, og derfor kan vi gå roligt ind i helvedet og besøge vore, som vansmægter her, og der er en mening med dette, så vi vil sikkert kunne føre dem bort en dag; vi skal ikke fortvivle nu, da vi er sat på denne prøve, men stole på Gud og Hans kraft til hjælp i vor svære kamp for vore fæller.«

Vi var kommet til en af de nazistiske dødslejre, der var berygtede for deres grusomhed. Den kunne godt sammenlignes med det berygtede Auschwitz i Polen. Neuengamme KZ-lejren var en nøje udtænkt dødslejr, som var bygget noget senere end de øvrige dødsfabrikker i selve Tyskland, og på baggrund af de erfaringer, der var indvundet ved opførelsen af de lejre, der stammede helt tilbage til nazisternes magtovertagelse i begyndelsen af 30'erne. En af de første KZ-lejre var Sachsenhausen ved Oranienburg lige uden for Berlin. Hitlers måde at bringe oppositionen mod ham til tavshed på var at sætte alle, der ikke havde samme politiske overbevisning som han selv, i disse lejre; så var han af med dem og kunne herske som han ville. Disse i hans øjne ubekvemme politikere spærredes inde sammen med andre, som havde gjort sig skyldige i forbrydelser som mord, røveri og andet lovstridigt. Jøder fængsledes i massevis, for de var i nazismens øjne fjender af staten og burde udryddes. Desuden fandtes der zigøjnere og en del religiøse mennesker, og blandt disse var Jehovas Vidner, som nægtede at gøre værnepligt eller at have med nazistaten at gøre. De sagde, at den eneste hersker var Gud, og over for ham havde Hitler ingen magt. Disse sidste havde klaret sig bedst i dette inferno. Troen på deres Herre, som de sagde havde lidt på Jorden og

var død på korset, var så stærk, at de sagde at det var en gave at få lov at lide for troen på ham, og de var ikke bange for døden. Medfangerne kaldte dem for bibelforskerne, og de var almindeligt afholdte.

Desværre forholdt det sig sådan, at de, der havde siddet mange år som politiske fanger og endnu levede i 1945, efter så lang tids ophold i KZ-lejre havde udviklet sig til at være ligesom deres kriminelle medfanger — rovmordere eller tidligere SS'er.

Alle politiske fanger bar en rød vinkel på deres fangedragt, men der var mange rene forbrydere, som af en eller anden grund havde fået den røde vinkel. De burde i stedet have haft den grønne vinkel, som kendetegnede forbrydere.

Jøderne havde en gul jødestjerne og bibelforskerne havde en violet trekant. Der var også homoseksuelle og de havde på deres fangedragt påsyet tallet 175, som var nummeret på den paragraf, de var dømt efter.

Da vi kom ind i denne dødslejr, som var en synlig del af det tyske helvede, havde vi som tidligere nævnt hentet ca. 5000 danskere og nordmænd i andre KZ-lejre og havde samlet dem i denne lejr efter den aftale, der var indgået mellem Bernadotte og Himmler, og hver eneste dag samlede vi flere af vore brødre i hele Tyskland, overalt, hvor vi kunne finde dem, og derfor steg antallet i Neuengamme lidt efter lidt. Vi delegerede skulle have opsyn med disse vore venner, for at de ikke skulle lide yderligere skade og slippe for at lide mere, end de allerede havde lidt. Men vi havde store vanskeligheder at kæmpe med, for vi blev betragtet som folk, der trængte sig ind. Vi vidste, at vi ikke havde sikkerhed for vore liv — vi havde jo med masse mordere at gøre.

Men det gik bedre mod slutningen, eller lige før vi påbegyndte evakueringen af danskere og nordmænd til Danmark. De fleste opholdt sig i Blok 15 og i sygeblokken, eller reviret, som den kaldtes. I denne blok var der også fanger af forskellige andre nationaliteter: russere, polakker, hollændere osv. Da vi første gang kom ind i blokken, eller barakken, som vi kalder den, var den så fuld af fanger, at den var ved at sprænges. To eller tre måtte ligge i samme seng, de to den ene vej og den mellemste med hovedet ved de andres fødder, for at de

Svensk Røde Kors-personale ved en svensk bus. Til venstre i billedet ses med kasket Eric Karlsson.

kunne få plads. Jeg bemærkede de store mængder af væggelus som vandrede fra væggene ud på loftet og faldt ned i sengene, særligt på dem, som lå i den øverste. Sengene stod nemlig oven på hinanden, nogle gange op til tre oven på hinanden. Fangerne fortalte, at der var lus i sengene, men vi var så indsmurte i DDT, at vi aldrig fik nogen af dem på os.

Barakkerne lå i række med en lejrgade imellem og i barakken over for nr. 15 så jeg et knugende syn. Hvilke arme mennesker, der fandtes der. En dansker fortalte, at det hovedsageligt var fanger fra østlandene, som tyskerne betragtede som værende lavere end dyr, og deres vej til friheden var sikker; den ville komme til at gå gennem skorstenene i krematoriet.

Neuengamme var en af de større KZ-lejre, der fungerede som hovedlejr for en del mindre lejre og arbejdskommandoer, f.eks. Husum ved Nordsøkysten, Alt Garge i Elb-mundingen, Porta, m.fl. Det hele

stod under lejrchefen Paulis kommando. Denne SS-officer var en stor sadist som helst så, at så mange som muligt af disse fjender af Det 3. rige, som han havde fået under sin magt, forsvandt, så snart de ikke kunne arbejde længere, og derfor var der hele tiden henrettelser og nøje planlagt udsultning af fangerne, så krematorieovnene kunne gå for fuld kraft. Under ham i hovedlejren var hans næstkommanderende, den fra Lublin berygtede massemander og storforbryder, Thumann. Han var en uhyggelig djævel i menneskeskikkelse, sagde alle fangerne, og det kan jeg uden forbehold tilslutte mig. Vi havde kun besvær med dette bæst, og jeg forstod på ham, at hvis blot han havde turdet, ville det have været ham en fornøjelse at likvidere os. Det var ham umuligt at forstå, at vi gjorde os så meget besvær for vore venners skyld.

Her kom vi med mad til disse mennesker, som efter hans mening alle burde hænges, og vi kørte forbi den lokale befolkning, som sultede. Det ville være bedre om vi gav dem den mad vi gik og delte ud her; nu blev danskerne og nordmændene federe og federe, mens den tyske civilbefolkning blev magrere og magrere. Sådan så han på det, men som vores præst en dag sagde til ham, troede han virkelig, at vore skulle gå til grunde for at tyskerne kunne få maden? Troede han virkelig, at vi var kommet her for at tage os af dem i stedet for af vore egne brødre fra Norden, og at vi ville se på at de døde? Så tog han fejl. De havde myrdet så mange af vore brødre, men nu var det slut. Ganske vist ville vi gerne give mad til de tyske børn og gamle, og det gjorde vi også, når vi havde noget at give, men husk at vi er kommet for vore egne skyld og at vi vil give vore liv for dem, hvis det skulle blive nødvendigt. Du ser det røde kors på den hvide bund — det er et symbol, som du burde lære dig betydningen af. Denne formaning medførte kun, at han blev endnu mere rasende og hadede os endnu mere.

Under disse herrer sorterede vagterne, som var SS-folk med forskellig grad, og under disse fandtes i hver blok en »Block-älteste« som i reglen var en tysker. Denne var ofte udvalgt blandt de værste forbrydere, som aftjente en livstidsstraf eller var blevet dømt til døden for deres gerninger, men som nu blev udnyttet til at dræbe eller mishandle de stakkels fanger, han havde magten over i sin blok. Han vidste udmærket, at han en dag selv ville blive henrettet, men at

han ville få lov at leve længere, hvis han på sin egen måde kunne decimere fangernes antal og SS'erne var ligeglade med, hvordan de døde, bare antallet af fanger gik ned. Hvis en fange var for svag til at arbejde, var han overflødig og kom så enten til reviret eller også sørgede »Block-älteste« eller »Lager-älteste« for at han døde. Denne formand havde KAPOer til at hjælpe sig. Disse blev udtaget blandt fangerne og fik små fordele for at hjælpe med at holde orden, som det hed. (KAPO = *Kammeradschaftspolizei*).

Men disse blev også sadister og misbrugte deres magt; de slog og mishandlede fangerne. Desuden blev der blandt fangerne udtaget folk til at være ligbærere, som hver dag fra reviret trak en vogn med nattens høst af døde til lighuset. De skulle også transportere dem, som døde i barakkerne til lighuset. Uden for lejren var der en velpas-set mark med grønsager. Da vi var der i april var man i færd med plantning og såning. Arbejdskraften var jo billig, og der arbejdede et stort antal fanger. Røgen fra krematorieskorstenene bulmede sort op og lugten af lig førtes af vinden langt ud over det flade Elb-delta. Når fangerne så asken vidste de, at det var kammerater, som var blevet befriet for deres plageånder og nu gennem skorstenene havde nået friheden, og at de selv også en dag ville nå friheden på samme måde. Måske ønskede mange, at det ville gå hurtigt. Ikke så underligt, når man tænker på, at de blev sendt på arbejde med op til 39 graders feber i kroppen og gik i blæsten.

I lejren fandtes også kvindelige SS'er; i Neuengamme var der, efter hvad jeg så, godt og vel 10. De var de rene sadister; ikke bedre end mændene, men snarere værre. En dag kom jeg i lastbil fra vores lejr med gavepakker fra detachementet og læssede dem af ved hovedindgangen; en del af dem skulle til en arbejdskommando ved Hamburg, hvor en del danskere var med til at rydde op efter bombeangreb. Jeg fik af professor Rundberg til opgave at følge med transporten og se til, at den kom frem til den opgivne adresse. Det var henad aften og det gjaldt om at komme af sted hurtigt for at blive færdig inden det blev mørkt og de sædvanlige angreb på kæmpebyen begyndte, og derefter gjaldt det om at komme hurtigt muligt ud af byen.

Min kammerat, den svenske chauffør, var lidt nervøs og syntes, at det varede alt for længe inden vi kom af sted. Han havde været i Hamburg en aften og vidste hvad det ville sige at måtte blive der, når

der var luftalarm. Så sagde en af disse SS-kvinder til professoren, at hun boede i Hamburg, og at hun ville vise os vej til adressen. Professorens overvejede tilbuddet, for han havde lige så lidt som vi nogen tiltro til disse damer, men han gik tøvende med til at hun skulle følge med os og vise vej.

Da vi nåede Hamburg, havde hun hele vejen propageret for Det 3. riges fortræffeligheder og sagt, at vi var dumme i at give dets fjender mad, i stedet for at give det til den tyske civilbefolkning. Da vi så kom ind i byen og så alle de bombehærgede kvarterer sagde jeg, at her så hun følgerne af Det 3. riges fortræffelige ledelse, for det var jo ikke til at komme uden om, at det var den, der begyndte krigen og var skyld i infernoet, som fulgte. Så blev hun så rasende at hun råbte »Schwedische Schweine, det er, hvad I er«, og så hoppede hun af og forsvandt.

Vi fandt frem til adressen, hvor vi skulle aflevere gavepakkerne, men da var danskerne blevet transporteret væk og var på vej til Neuengamme, så vi var nødt til at vende om. Men vi kørte galt og havnede i Hamburgs industrikvarter, og så blev der luftalarm. Vi prøvede at finde ud fra området, men eftersom en del af broerne over Elben var sprængt, måtte vi køre omveje og kom endnu mere på vildspor. Til sidst kom der en mand, som talte dansk og som tilbød at hjælpe os, og det var vi glade for, for nu begyndte bomberne at falde rundt om os, og til sidst kunne vi ikke køre længere, men måtte gå i dækning. Vi kom ind på en gård og søgte dækning ved at trykke os op ad en mur. Da bombemaskinerne var forsvundet sagde danskeren, eller den dansktalende tysker, at han boede her, og at vi kunne gå ind til hans kone indtil flyverne kom igen, for det ville de gøre. De foretog et sving og kom så tilbage for at fortsætte bombardementet.

Jeg tog en gavepakke med, for vi var sultne, og jeg tænkte, at hvis vi blev dræbt her, var det alligevel slut og lastbilen kunne også blive ramt, så hvorfor ikke give de sultne gamle lidt mad.

Det viste sig, at de var danskere, som var udvandret fra Danmark og var blevet tyske statsborgere. Men de havde ikke noget til overs for Hitler, særligt fordi han havde gjort så meget ondt i Danmark. Konen begyndte at stege det røgede flæsk fra gavepakken. Så kom bombeflyene tilbage, og helvede brød løs igen. Vi gik i dækning i en

kælder under et langt hus, som var af tegl og beboedes af arbejdere. Vi var i det gamle pars hjem i den ene ende af huset og den anden ende blev beskadiget af splinter fra en bombe i nærheden, så der faldt murbrokker ned igennem fra taget; en var faldet på stegepannen så hun måtte have nyt flæsk at stege.

Vi slap godt fra eventyret og kom hjem til vor forlægning ved Friedrichsruhe sent om natten.

I Neuengamme fandtes der også et bordel for SS-vagterne. Det var hovedsageligt polske kvinder, der blev udtaget til dette blandt de polske fanger, og en dansker, som hed Jørgensen, fortalte mig, at disse kvinder blev henrettet noget mere humant end de andre fanger, som blev hængt; de blev skudt.

Nordmændene og danskerne fortalte os mange skrækkelige ting om denne lejr. Neuengamme var en blandt nogle og tyve store KZ-lejre og fra disse sendtes til stadighed arbejdskraft ud til de tilhørende arbejdslejre, hvor fangerne måtte arbejde så længe deres fysiske kræfter slog til. Når de ikke kunne mere eller blev alvorligt syge, blev de sendt tilbage til hovedlejren, hvis krematorier stod beredte til at modtage de udslidte menneskevrag. I den sidste tid døde der ifølge troværdige fanger, hvoriblandt kan nævnes Ole Sørensen og hans søn, Henry, ca. 50 fanger om dagen, svarende til en halv procent af samtlige fanger i lejren. I januar 1945 døde 3.500 mand. En dag i begyndelsen af april døde ca. 400 og i denne statistik er ikke medregnet de fanger, som blev hængt, eller som danskerne sagde, henrettede.

Reviret er navnet på sygeafdelingen, eller sygebarakken. Denne afdeling kan man uden på nogen måde at overdrive kalde dødens forgård, et stop før krematoriet. Fangerne som kom fra selve lejren eller fra arbejdskommandoerne blev sorteret i blok 11, hvorfra de som var døende blev sendt direkte til krematoriet; de fleste blev sendt til reviret for at dø der, men hvis der var en, der havde 39 graders feber eller derunder, blev han sat i arbejdskommando, og så varede det ikke længe før han var klar til krematoriet. De fleste døde af sult, for når de blev så svage at de ikke havde nogen videre modstandskraft var de modtagelige for de sygdomme som florerede, særligt i reviret; det var tyfus, paratyfus og tuberkulose, som var de almindeligste. Det var en ubetydelig procentdel, som undgik døden. I reviret lå de syge op

til tre mand i samme seng, men for det meste var der to, og man kan tænke sig, hvordan det var at være den stakkels, som delte briks med en, der havde Paratyfus, og som det rendte fra med ekskrementer, som de måtte ligge i, og hvis stank man måtte udholde. Stanken var stærkere end liglugten. Det var helvedet. Danskere og nordmænd klarede sig noget bedre end staklerne fra Øst, de af tyskerne så foragtede »Ostvolken«, for de havde gavepakkerne fra Røde Kors og det gav dem modstandskraft. En eneste gang var jeg inde på reviret for at se til nogle af vore, som lå der, og det var første gang vi delegater var i lejren. Sidenhen gav uhyret Thumann ordre til, at den store stenbygning skulle rømmes for dem, som var der og at de skulle flyttes til andre lejre, skønt de fleste ikke behøvede at flyttes længere end til krematoriet, og at danskere og nordmænd skulle indkvarteres her og have deres eget revir. Transporten, eller en del af den, til en anden lejr sydpå, måtte vi hjælpe til med.

Det blev et hårdt arbejde for vore skandinaver at gøre rent i stenbygningen efter rømningen, og da de så, hvor slemt det så ud og hvilke sygdomme de stakkels mennesker, som lå der, havde, var de betænkelige og mente, at i dette helvede blev det ikke bedre af, at man blev flyttet en smule, for smitten var så indgroet i væggene, briksene og i de tæpper de skulle have over sig i sengene, hvis man kan kalde dem sådan. Efter hvad de fortalte os, havde de under rengøringen fundet fem lig, og under en trappe et lig, der havde fået bortskåret nogle dele, som de arme stakler havde fortæret, fordi de var så udsultede; at det var kannibalisme var sikkert.

V. Folke Bernadottes besøg i Neuengamme

Mærkeligt nok var der ikke nogen mur om lejren, men et elektrisk hegn med et net af stærkstrømsledninger. Til den ene side kunne fangerne gennem pigtråden se ud på de smukke, grønne marker, som omgav denne forfærdelige lejr; til den anden side havde de den tvivlsomme fornøjelse at kunne følge SS'ernes liv i deres barakker.

Som tidligere omtalt afleverede vi de danske og norske venner ved hovedindgangen og så dem marchere ind under SS-vagternes skrig og skral. Hvordan skulle det nu gå dem? Vi måtte jo ikke følge med dem til deres forlægning. Vi forestillede os, at de måske blev mishandlet så snart de kom ind, og vores angst for dem, som vi egentlig burde være hos, var stor, og vi følte os nedtrykte og afmægtige, og derfor forestillede vi os det værste.

Vi vil følge en gruppe fangne venner, som vi havde hentet i Dachau. Der var mellem 500 og 600 og en fangen bankmand fortalte mig senere om det: »Vi blev ført ud og stillet op i snorlige rækker på den store appelplads. Vi fyldte ikke meget på denne store plads, som kunne tage op imod 30.000 fanger, når der var appel. Men her skete det usædvanlige, at vi blev efterladt alene; SS-vagterne interesserede sig øjensynligt ikke for os, men gik hen til hovedindgangen og stod vagt. Vi stod stille en kort tid, men gik så rundt og snakkede med de andre fanger. Jeg havde aldrig troet, at noget sådant kunne ske i en koncentrationslejr, fortsatte han, men det var antagelig det, at svenskerne var i nærheden, der havde chokeret disse kvægpander, og

det gav os tillid til at jerngrebet om os var ved at slappes.«

Ordet »organisere« forekom ofte blandt skandinaverne og det betød at man udnyttede de muligheder man havde i kraft af sine gavepakker, til at skaffe sig noget andet. Højdepunktet var, da nordmændene på en eller anden uforklarlig måde havde skaffet sig et klaver, som de kom slæbende med. Hvordan de har fået lov at låne det af SS'erne er mere end jeg selv i dag kan forstå. Men humøret i skandinavernes barak steg betydeligt. Alle forstod, at der nu ikke var lang tid til de blev befriet.

Tilliden til os var opmuntrende, men pålagde os samtidig et ansvar og jeg diskuterede dette med præsten og med den norske præst, Svendsen. Alt var så besværligt, og der kunne komme et tilbageslag, og risikoen for et sådant fik vi at mærke dagen før evakueringen af nordboerne. Mange af skandinaverne havde været i Neuengamme, inden de blev sendt østpå til arbejdstjeneste i krigsfabrikationen, og de vidste hvilket helvede Neuengamme var; den var jo også klassificeret som kategori 3, hvilket vil sige en af de værste.

Galgen på appelpladsen, som også blev brugt ved disciplinering, mens alle så på, var, sidste gang jeg så den, behængt med vasketøj.

Vor chefdelegerede, professor Rundberg, havde under sine forhandlinger med de tyske myndigheder opnået, at de danske og norske fanger, hver og en, skulle have en madras bestående af en papirsæk med halm i. Naturligvis var disse madrasser allerede brugt og det var umuligt at skaffe nye og en del var blevet fugtskadede, men fangerne sagde, at de lå godt på dem, og at det var en stor forskel både i plads og komfort, i stedet for som før, at skulle ligge tre i samme seng. Så blev skandinaverne inddelt i bordhold på ca. 20 mand, som hver skulle vælge en formand. På et bordhold var der en dansker, som jeg tror hed Jens Andersen, og han var forbindelsesmand mellem sine kammerater og myndighederne, det vil sige SS.

En bræddevæg adskilte rummet fra latrinen, hvor der stod latrintønder, som skulle tømmes to gange ugentligt. Der var en forfærdelig lugt, når latrinvognen kom og pumpede latrinen op og denne lugt formåede at gennemtrænge liglugten og røglugten fra krematoriet, som nu, hvor vinteren gik på hæld med lavtryk, slog ned fra skorstenene.

Sideindgang til Neuengamme med barakker og vagttårne.

Alle fortalte, at der var en vis skræk for brusebadet i badeafdelingen; ganske vist brugtes hængning som aflivelsesmetode i Neuengamme og ikke gasning, men man kunne ikke vide sig sikker; SS kunne let ændre sig nu i slutningen af sit herredømme og gribe til denne uhyggelige aflivningsmetode.

Lige over for denne barak, nr. 21, lå en anden barak, og gaden mellem barakkerne var afspærret med pigtråd og i denne barak var indespærret nogle danske SS'er, der ventede på dom for en eller anden forbrydelse, og straffen var givet: døden. Vore venner fortalte, at disse forhenværende SS'er havde meget svært ved at forstå, at ingen ville tale med dem.

Som tidligere omtalt blev skandinaverne ført sammen for sig selv, sikkert for at de svenske Røde Korsudsendinge ikke skulle se for meget til de forfærdelige forhold, som resten af fangerne i lejren måtte leve og dø under, men også på grund af det pres, som professor Rundberg udøvede på SS gennem de tyske lejrleger.

Blok 21 blev rømmet og fangerne overført til blok 5 og 6 og siden øgedes forlægningen til stenbygningerne 1, 2, 3 og 4, når vi kom med nye kontingenter fra de andre KZ-lejre, og efterhånden som vi fik disse blokke gjort i orden, hvilket var et stort og svært arbejde, som blev udført af nogle hundrede danskere og nordmænd. Som omtalt var de fleste af dem, der blev flyttet for at give plads for nordboerne, muselmænd. Men først må jeg forklare, hvad en muselmand er. Det er alle fanger, som er dødsmerkede af sult, tyfus, dysenteri, tuberkulose og alle de andre skrækkelige sygdomme, som hærgede i dette lejrhelvede. Det var forståeligt, at nordboerne var betænkelige ved at flytte ind i blokke, der bar så megen smitte. Muselmændene var levende skeletter. Man kunne med hånden fatte om den tykkeste del af låret; deres ansigter havde mistet ethvert menneskeligt udtryk og deres hoveder var kranier overtrukket med gullig pergamenthud.

Så længe der findes mennesker må det aldrig glemmes, hvad der skete i de tyske koncentrationslejre. Denne lidelse, denne angst, denne brutalitet, perversitet og ondskab, som ikke kan overdrives.

En nordmand fortalte, at han havde arbejdet med at fragte lig til krematoriet, da hans kammerater opdagede, at et af ligene levede og bad om at slippe for at blive brændt levende. Han og kammeraterne forsøgte at bevæge vagterne til ikke at lade det levende lig blive

En 17-årig ung mand efter 2 måneders ophold i koncentrationslejr i Tyskland. Her fotograferet efter tilbagekomst til Frøslevlejren i Danmark.

brændt, men nej. Nordmændene, som var enestående til at organisere, havde imidlertid held til at erstatte ham med et lig af russisk oprindelse så antallet stadig passede og den døende, som var nordmand, kom i hvertfald med hjem; det var en sand historie, sagde min hjemmelsmand, for jeg har selv set ham. De havde købt den døende kammerats liv af vagterne med den mad de havde fået i gavepakkerne.

Der blev fundet mange lig ved oprydningen af stenblokken. I en køje lå et lig, som havde mistet armen og som ikke var blevet anmeldt, for armen havde været brugt til at række op ved sammentællingen når der skulle spises. Armen var blevet rakt op indtil det ikke gik længere, fordi liget var i forrådnelse og lugtede, men for at vinde tid havde kammeraterne trykket liget ned under madrassen og så brugt armen alene ved optællingen og således skaffet sig ekstra ration.

Langfredag 1945 er en dag jeg aldrig vil glemme, og jeg genoplever den hver Langfredag. Det var den store dag, da vi som udsendinge fra Røde Kors sammen med greve Folke Bernadotte kom ind i Neuengamme koncentrationslejren, og genså de venner vi havde hentet i de andre lejre, og som vi følte så stærkt for. Vi var ængstelige for at de kunne være blevet mishandlede eller måske slået ihjel. Særligt fra dem vi havde hentet i Sachsenhausen ved Berlin havde vi fået beskrivelser af SS-mændene i denne lejr, og det var frygtelige ting, de fortalte. Den værste af dem var efter alles mening »massemorderen fra Lublin«, vagtchefen Thumann. Under en rejse fra ovennævnte lejr havde jeg lejlighed til, i de par timer rejsen tog, at spørge både danskere og nordmænd, hvordan de var blevet behandlet. En del havde tidligere været i Neuengamme, for de fleste som blev fængslet og ført til Tyskland kom først til denne lejr og blev så fordelt til forskellige arbejdslejre. Sachsenhausen var netop en sådan arbejdslejr med krigsindustri. En del kom til arbejdslejre, der var forbundet med Neuengamme som hovedlejr, således Alt Garge, Porta, Husum m.fl. Nogle havde været i Neuengamme så sent som i slutningen af 1944 og kunne give en troværdig beretning om dette helvede, som de kaldte det, men det var som sagt også en lejr af tredje klasse.

Thumann blev enstemmigt betegnet som en djævel i menneske-

skikkelse med den magt han havde, kunne han mishandle og dræbe en fange, bare han kom i vejen for ham. De øvrige SS-vagter var også rene sadister og lejrchefen Pauli, som var den øverste ansvarlige, var af samme hartkorn.

Inden vi forlod vores base i Friedrichsruhe fik vi af Bernadotte en gennemgang af, hvordan vi skulle forholde os, tænke os om og holde vores foragt for SS-vagterne nede, selv om det var svært. Vi måtte ikke sætte det endelige mål, at få vore venner ud af Tyskland, på spil.

Det var svært at holde tårerne tilbage da vi kom ind til vore venner og så at det blinkede i øjenkrogene på dem af tårer, og både vi og de var i begyndelsen stumme af glæde over at gense hinanden.

De fortalte, at de havde fået instruks om, at når svenskerne kom skulle de allesammen, når der blev råbt »Achtung«, rejse sig og stå i samme retning vendt mod døren, når greven trådte ind. Da han kom ind gik han foran den tænderskærende Thumann, der ikke nåede at stå frem og råbe »Achtung«. Bernadotte kom ind og sagde højt: »God dag, jeg er greve Folke Bernadotte.« Da vi andre kom ind var der død stille i barakken, for hilsenen virkede som et chok; her hørte de et almindeligt goddag og fik virkelige venner at se. Så fortog sindsbevægelsen sig, og vi blev i stand til at tale med hinanden. Da vi fik at vide, at de var blevet behandlet korrekt og ikke direkte var blevet mishandlet kunne vi ånde lettet op. Så gik vi ind på reviret, og her lå de alvorligt syge, af hvilke en del var døende. Vi ville trøste dem, og det mærkedes tydeligt, at vi havde en utrolig evne til at påvirke disse stakkels mennesker. Jeg sagde til en nordmand, der havde sagt, at han mærkede, at han skulle dø, at han ikke skulle dø, men ville komme til Sverige, hvor han ville blive helbredt, og så ville han komme tilbage til sit land, det smukke Norge med dets fjelde og fjorde, og vandfald og det ville være frit. Han græd og krammede mine hænder og lidt efter sagde han, at han troede mig, for når vi havde kunnet trænge ned i dette helvede måtte vi være sendt af en himmelsk magt, som ingen SS-vagt havde noget at sige over, og så var der også mulighed for at han kunne få hjælp.

En dag kom der ind på applpladsen ca. 2.000 mand, som kom fra lejre, hvor de allierede nærmede sig; de var blevet sendt ud til fods på landevejen. Efter 8 dages hungermarch stod de her på Neuengammes

appelplads, men hvilken tilstand de var i. Hvor havde de ikke lidt af sult, kulde og bare fødder, for de havde mistet deres trætofler som de slæbte sig frem; det var forfærdeligt at tænke på, hvor mange der var blevet efterladt døende på vejen.

Her i lejren var der ingen mad til dem, så de stod blot i timevis og ventede ude på pladsen. Dette rørte skandinaverne, og de samlede hvad hver enkelt kunne undvære, og bar det ud til disse stakler på pladsen, og man kan tænke sig, hvad det betød for disse ulykkelige blot at få en lille bid mad, selv om de var så mange til at dele det.

De fanger vi hentede i de forskellige KZ-lejre var, når de var kommet om bord i vore busser, særligt ivrige efter at få at vide hvad der var sket og om vi vidste noget, først og fremmest fra Danmark og Norge og dernæst om krigens gang, og om nyheder i øvrigt. De havde været så isolerede, der hvor de sad fangne. Vi fortalte dem alt, hvad vi vidste, og hvad vi havde fået at vide under vort besøg i Danmark. Vi fortalte hvordan de allierede havde bombarderet Shellhuset i København og om katastrofen på den Franske Skole, hvor mange skolebørn var blevet dræbt eller såret. Blandt fangerne fra Dachau var en orlogskaptajn fra København som havde to piger i denne skole. Nyheden om tragedien udløste en frygtelig angst hos ham, som smittede af på de andre fanger. Tænk, hvis mine små piger er blevet dræbt eller såret, var hans kommentar.

Efter hvad jeg siden hørte fra danskerne i Neuengamme, var han som forandret og tænkte kun på sine piger. Han sad kun og grublede og ventede på besked om, hvordan det forholdt sig med hans familie. Det lykkedes for Dansk Røde Kors at få lov til at sende aviser ind til den såkaldte »Sonderlager«, som danskere og nordmænd nu var i. En dag fandt man dødsannoncen for hans 10-årige datter. Nyheden spredte sig som en ildebrand over hele barakken. Selv lå han syg og havde ikke hørt om annoncen. Nyheden gjorde alle beklemte. Et par af hans nærmeste venner påtog sig at give den stakkels mand den smertelige nyhed. En af disse sagde til mig, at når alle andre minder fra Tyskland var blegnet, ville han se denne mand for sig, som han var stået op fra sin køje og stod alene oprevet og såret som et skamskudt dyr. Det skar mig bogstaveligt ind i sjælen at se hans lidelser, og jeg led med ham. Nogen hjælp kunne intet menneske give ham, kun Gud.

Koncentrationslejr fanger efter befrielsen.

Reviret viste sig at være alt for lille til det antal fanger vi svenskere kom med dag efter dag. For ca. 1800 cigaretter fik de rømmet en hel blok for andre nationaliteter og fik udleveret senge, madrasser og nogle kirurgiske instrumenter. Vi gav dem linned, medicin, forbindsstoffer og hjælp af læger og sygeplejersker. Så kunne sygehuset fungere så småt.

Skandinaverne måtte afstå mange cigaretter til SS, og man kan jo undre sig over, hvor de fik dem fra. Jo, deres tillidsmænd i blokkene havde oprettet en tobaksfond. Tobak var den store, uvurderlige handelsvare, som kunne gøre det umulige muligt. Hver gang skandinaverne fik deres gavepakker skulle hver mand afstå 15 cigaretter til fonden og med en fond, der blev støttet af mange tusinde fanger, var ledelsen i stand til at manøvrere. Mod at få cigaretter lavede lejrens store køkken havregrød til skandinaverne ved hjælp af de havregryn der var i deres pakker. Der kom en ny tone blandt SS over for skandinaverne, en tone, der ikke var hørt før: udover cigaretter fik de hver dag madvarer og blev, som en skandinav sagde, snart så tamme at de spiste af vore hænder.

Der begyndte nu at komme breve til nordboerne og hele pakker af gamle breve, som var blevet lagt på lager og ikke uddelt, nåede nu frem til adressaten. Det var et stort øjeblik for alle, som fik brev, at høre hjemmefra. Der var mange, som ikke havde hørt hjemmefra i årevis. Ja, der var dem, der havde siddet i tugthus i 4 år totalt isolerede fra dem derhjemme og man forstår den iver med hvilken de læste de breve, som SS-mændene i lejrene havde forholdt dem.

Professor Rundberg havde held med det utroligste, nemlig at få udvirket, at kronisk syge skulle overføres til Sverige. Han havde fået den tyske lejrchef til at gå med til det, men patienterne skulle synes af en tysk SS-læge. Men også dette havde professoren ordnet så det gik efter planerne. Der kom pludselig en masse mavesårpatienter, som blev skrevet op til mulig borttransport fra lejren. Hvad det kostede at smøre disse SS-læger forbliver en hemmelighed, skønt det rygtedes blandt fangerne at cheflægen skulle have fået babyudstyr til sin frue, som ventede et barn osv. Men som en fange sagde, professoren tænker først og fremmest på at redde menneskeliv ved at få dem bort herfra inden den uundgåelige slutning kommer, og der kan ske hvad som helst med fangerne her, for SS kan tænkes at gribe til frygtelige midler for at skaffe sporene efter deres forbrydelser af vejen, og hvad betyder så nogle stykker tøj eller andre småting, der er givet i bytte; han vil redde os i tide, ja, måtte Gud lønne ham.

Der kom hver dag nye kontingenter fra de andre lejre, som vi transporterede med vores hvide busser gennem det Tyskland, som skrumpede ind og blev stadig mindre efterhånden som de allierede rykkede frem.

Samtidig intensiveredes krigen og en gang imellem havde vi vanskeligt ved at komme frem, og pladsen i lejren blev stadig mere trang. Så fik Bernadotte udvirket, at alle de danske politibetjente skulle evakueres til Frøslevlejren i Danmark. Efter at dette var gennemført blev der bedre plads til de øvrige skandinaver og de kunne nu få hver deres briks at ligge på.

En dansker døde pludselig under et anfald af Astma, og han blev, for første gang i koncentrationslejrens historie, bisat på kristen vis. En dansk pastor Madsen ledede højtideligheden. Liget blev ført ind på en bære og alle sang den danske salme »Befal du dine veje«. Vi svenskere sørgede for at liget kom til Danmark.

En gruppe danskere samledes hver aften til samtale, som afsluttedes med bøn. De talte om deres problemer og gav hinanden råd og styrke til at holde ud til slutningen, som mærkbart nærmede sig, samtidig med at de forsikrede hinanden om at Gud uden tvivl var med dem.

De fik pulver af os til at modvirke lusene og de havde næsten fået udryddet denne plage, da der kom et kontingent nordmænd, som havde siddet i et tugthus i Stettin i fire et halvt år. De kom i bedrøvelig tilstand, med tuberkulose, uhyggeligt underernærede og fulde af lus. Så blev det igen så trangt, at tre mand måtte ligge på samme briks, men ved hjælp af lusepulver, som DDT kaldtes her, klarede de som var rene sig fri af angreb fra disse dyr.

Skandinaverne klagede over at tiden var lang og uvirksomheden tung. De ville gerne arbejde nu, hvor de som følge af vore gavepakker var i god form. Det blev bestemt, at de som gerne ville arbejde skulle skrive sig på en liste, der ville blive overgivet til SS. De ville uden for lejren arbejde på det landbrug, som fandtes der; det var kålrabidyrkning for det meste og under svensk ledelse. Men listen blev aldrig videregivet. Det var først og fremmest fra svensk side at det blev forhindret. Vi mente, at vi ville komme for langt fra hinanden, og så kunne det værste overgå dem, og det var ikke sikkert, at vi svenskere måtte følge dem uden for pigtråden.

Både vi og skandinaverne var af den opfattelse, at vi var bedst beskyttet i lejren mod de stadig mere intensive angreb fra luften. Således fløj de allieredes jagerfly lavt hen over lejren og beskød omgivelserne med deres frygtede 20 mm maskinkanoner. For os gjaldt det om at komme hen til lejren og ind bag portene så hurtigt som muligt, så var vi i nogenlunde sikkerhed. Det var en Guds gave, at vi ikke blev såret eller døde under den intensive beskydning af alt, som bevægede sig uden for lejren.

Jeg kan ikke se andet, end at det var Guds mening at vi skulle udføre den opgave vi var sat til at udføre — at redde vore nordiske venner hjem, tilbage til livet.

VI. Ravensbrückfangerne

Detachementet før ændringen den 4. april 1945.

Detachementschef: K. Gottfrid Björck. Överste, generalmajor.

Stedfortræder: Bjarne Natt och Dag, adjutant, Överste

Adjutanter: Sven Almqvist, major

Sigurd Melin: kaptan

Harald Folke: løjtnant

Stabsass.: Eugene Ekvall, fänrik

Motoringeniør: Henry Graham

Intendent: Sven Frykman, major

Krigskassør: Sven-Ingvar Hansson, fänrik

Læger: Hans Arnoldsson, overlæge

Bjørn Hildebrand

Ulf Nordwall

Sten Stenstrøm

Gerhard Rundberg, chef for delegationen, med.dr.,
professor

Stabspersonel: Gunnar Svensson, fanjunkare

Stedfortrædende krigskassør: Bertil Lewerentz

Kontorister: 5 md.

Motorordnanser: 4 md.

Bilførere: 5 md.

Delegationen: chef: Prof. Gerhard Rundberg

Adjutant: Victor Ankarcrona, ritmester

Feltpræst: Ejnar Sparrstedt

Sergenter: Carl Estrin,
Helge Larsson,
Eric Karlsson,
Hjælpesøster: Gunhild Beer
Tolk: Viveka Calvert
Sygeplejersker: Ebba Brauer,
Margareta Hagberg
Annelise Kreich-Jungbeck,
Magda Pelow.

Den 5. april skete der en omorganisering af Tysklandsdetachementet. Årsagen var at kontrakttiden for adskillige af deltagerne var udløbet og disse skulle tilbage til Sverige

dels for at tage sig af andre opgaver inden for den svenske hær.

dels for at tage sig af andre opgaver i redningsarbejdet efter krigens slutning under Røde Kors eller i Red Barnets regi.

dels for at komme under bedre behandling for de skader, de havde fået under udførelsen af deres tjeneste.

dels for at vende tilbage til deres almindelige arbejde i Sverige.

Den 2. april rejste detachementschefen, oberst Björck og den 5. april rejste desuden hans næstkommanderende oberstløjtnant Natt och Dag, major Sv. Almqvist og 136 mand hjem til Sverige.

Det svenske detachement fik herefter major Sven Frykman som chef med kaptajn Sigurd Melin og kaptajn Harald Folke som stedfortrædere. Stabspersonalet bestod desuden af yderligere 40-50 personer, hvoriblandt der som sygeplejersker var Maria Bernadotte af Wisborg, Karin Berglin-Bjerre og Margareta Björcke. Desuden organiseredes detachementet i 4 nye delinger, hvoraf de 2 første bestod af hver 12 busser, 1 personbil et par motorcykler og et par lastbiler med ialt ca. 30 mand i hver deling. 3. deling bestod af 6 lastbiler, 1 personbil og 1 motorcykel med ialt 12 mand og 4. deling havde en styrke på ca. 20 mand. Hertil kom selve delegationen med professor Gerhard Rundberg som chef og yderligere 16 mand.

Jeg har plukket nogle dage frem fra min dagbog, således f.eks. den 29/3.1945:

På en transport fra en fangelejr i det sydlige Tyskland til Neuengamme, var der en nordmand, der skulle forrette sin nødtørft og han var så mager (29 kg) at han lignede et skelet med tørt skind over. Man kunne se alle ryghvirvlerne som på et skelet og tarmen krøb ca. 6 cm frem og vi måtte være to mand om at holde ham og stoppe tarmen ind bagefter. Et syn så djævelsk, at man ikke kan beskrive det med ord. En fange fik i en bus et slag med geværkolben af en tysk Ssvagtpost, som vi var tvunget til at have med, og ved ankomsten var den stakkels fange død og kastedes på en bunke andre lig. En anden fange, som ved en rast ville forrette sin nødtørft, og ikke skyndte sig nok, fik et slag så han døde, og liget blev kastet ind i bussen; vi kunne ikke gribe ind, for det var en af de transporter vi kørte for tyskerne for at vi kunne få plads til danskere og nordmænd i Neuengamme, og det var det værste vi udførte under hele vor tjeneste dernede i Hitlers dødsrige.

11/4. 1945. Har været i Neuengamme med tugthusfanger som vi hentede i Leipzig; de fik fra vores køkkenvogn en meget tynd vælling, da deres maver ikke tålte rigtig mad. En del kunne ikke gå, så vi måtte bære dem ud og ind i busserne. Der var også en del, som var blevet dødsdømt og som havde siddet og ventet på henrettelsen. Der var også kvinder, som var blevet benådet og som var kronragede, dels på grund af lusene, dels som tegn på at de havde været dødsdømt. De var glade og taknemmelige mod os, og det forstår man. En del svensk-tyske kvinder var med; de skulle til et opsamlingssted i Aumöle tæt ved vor lejr. Kristina Söderblom var med denne transport. Men disse svenske kvinder var vi ikke så begejstrede for, for de var ikke taknemmelige og værdsatte ikke den hjælp de fik for to øre.

12/4. 1945. I nat kl. 01.30 var vi så nær døden, som vi overhovedet har været. En af dem, som lå i mit telt gik ud efter vand og brugte uforsigtigt lys og øjeblikkeligt dykkede en flyver ned og beskød os. Kuglerne slog ned kun 5 m fra vort telt og 2 m fra ham. Ved et andet telt var der endda kun 1 m fra nedslaget til teltet. Vi troede, at vi var færdige, og at det hele var et ildhav da vi vågnede. Som den æld-

Svenske Røde Kors-busser under ophold på vejen i Tyskland.

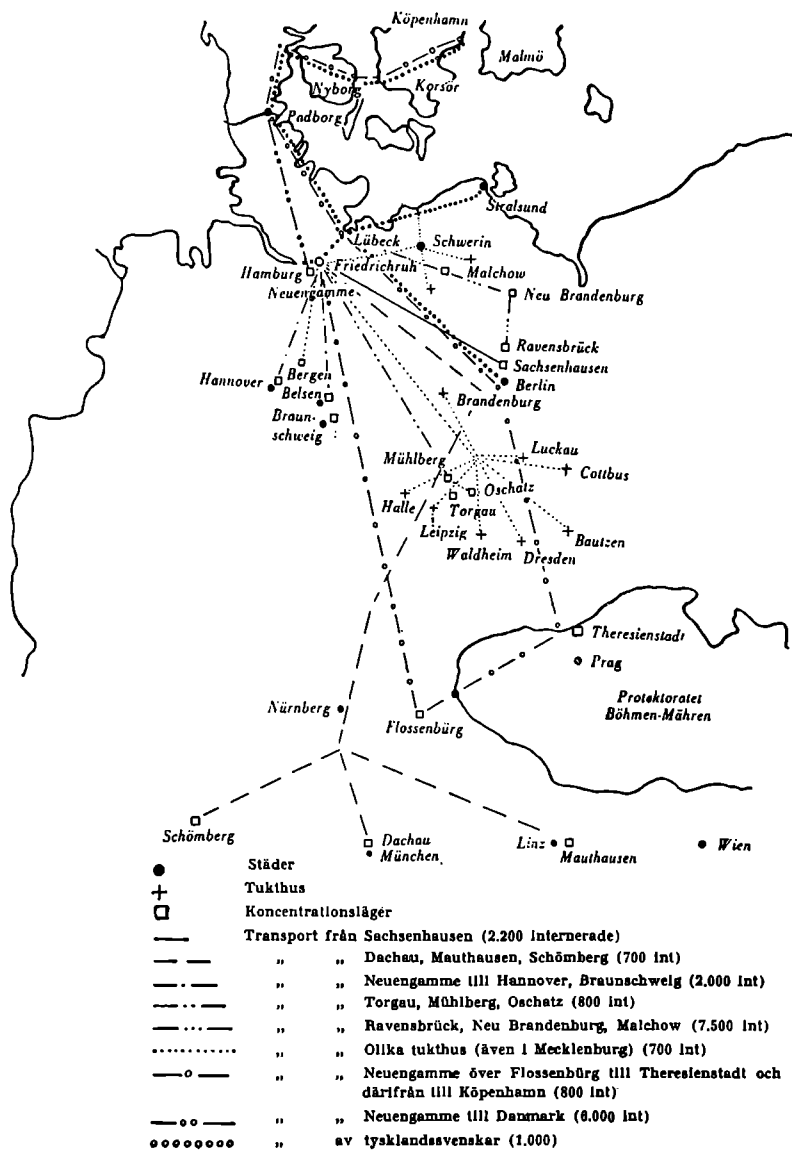
ste i teltet råbte jeg de andres navne op og spurgte om alle var i live, men der var en, der hed Pecka, der ikke svarede, da jeg råbte ham op. Da vi alle kaldte på ham, hørte vi ham udenfor, hvor han stod og bandede over alle flyvere, for kuglerne havde sprøjtet jord i ansigtet på ham der, hvor han lå; men det var ham, der havde været årsag til overfaldet på os ved at tænde en tændstik, da han skulle hente vand op fra en spand ved køkkenvognen. Han fik sig en overhaling for at have sat vores liv på spil.

13/4. 1945. Har været på en fangetransport fra Neuengamme til Padborg i Danmark. Fangernes glæde kan ikke beskrives med ord.

Så glade var de for, hvad Svensk Røde Kors og Sverige gør for dem. Det føles lidt hårdt at skulle rejse tilbage igen til helvedet i Tyskland, men jeg er nødt til det, for der er flere, som skal reddes. Ved tilbage-rejsen fra Danmark blev vi beskudt, eller rettere sagt, kom forbi midt under en luftkamp. Det var en flyveplads, som lå ved vejen, der blev bombet, og vi troede, at vor sidste stund var kommet. Byger af kugler slog ned omkring os som vi lå og trykkede os ned i grøfterne. En flyvende fæstning blev skudt ned ca. 500 m fra os. Da den blev skudt ned, var den ved at glide lige ned mod vores forreste bus. Byen Neu-münster, som vi derefter passerede stod i brand efter et bombeangreb. At vi overhovedet er i live har vi kun Gud at takke for.

I en af de lejre vi kom til for at aflevere fanger fra Neuengamme fandtes også en gruppe danskere, hvilket vi først blev klar over ved ankomsten til lejren. Under overtalelse med hjælp af et lille parti cigaretter gik KZ-lejrens chef med til at udlevere de danske fanger til os, så vi fik dem med tilbage til Neuengamme, hvor de kom under vores beskyttelse og overlevede. Bagefter kom det frem, at vi ikke havde behøvet at give denne morder cigaretter, da vi ville have fået dem ud under alle omstændigheder. Fangerne fortalte, at de inden vi kom til denne lille KZ-lejr, havde fået besked om, at svenskerne var på vej og at de skulle udleveres til dem. Men vi vandt tid ved hjælp af cigaretterne, så vi kunne laste dem ind med det samme i stedet for at måtte vente måske et par dage uden for lejren, under de stadige luftangreb, der forekom, så det får være, at denne forbryder fik nogle ufortjente cigaretter.

Der var blandt danskerne nogle, som havde brug for øjeblikkelig lægebehandling og som var nær ved at blive muselmænd. De blev plejet af vore læger og fik medicin så de klarede sig gennem prøvelserne og blev senere evakueret sammen med de andre vi havde reddet fra Neuengamme til Danmark og Sverige. Jeg tjenstgjorde ved evakueringen fra sidstnævnte lejr med de danske Røde Kors-busser da fortalte fangerne fra den nævnte lejr, Meppen, at de var kommet betydeligt til hægterne efter at være kommet under vores behandling, ikke mindst da de havde fået mad fra de Røde Kors-pakker vi delte ud. Da vi kørte med fangerne, spurgte jeg dem i den bus jeg kørte med, hvordan de var blevet behandlet og jeg hørte fra mine svenske

Kort over de transporter, som »De hvide busser« foretog i Tyskland for at samle de skandinaviske fanger fra de mange lejre.

kammerater at de havde gjort det samme; men vi havde af vor ledelse fået ordre om at være forsigtige med dette i tilfælde af at en af de 40 gestapo-folk, som fulgte os, skulle være med i bussen, så det kunne gå ud over fangerne. Men så snart vi var uden gestapo-fyren i bussen kunne vi tale frit og så fortalte disse stakler, at de værste plager i lejrene var de såkaldte KAPO'er. Disse sadistiske mordere var fanger som havde fået bedre vilkår ved at sleske for tyskerne, og gik nu deres ærinde og kunne frit slå deres medfanger ihjel for at få deres madration eller andet de ville have. De forrådte de andre fanger til vagterne og fandt på de mest djævelske ting. F.eks. kunne de stikke en nål op under neglen på en eller anden stakkel, til den kom ud ved knoen og rive neglen af. Hvis de slog en medfange ihjel var det til stor behag for SS-vagterne. Så slap de for at gøre det selv. Menneskeliv betød intet for disse mordere.

Bad Rosenberg

En dag blev der givet ordre til, at vi udsendinge skulle flyttes til et sted, der lå nærmere Neuengamme end lejren ved Friedrichsruhe. Vi blev indkvarteret på et dansk alderdomshjem i Bad Rosenberg. Nu undrer det måske nogen, at der var et sådant dansk alderdomshjem i Tyskland, men forklaringen er, at der i Schleswig-Holstein, som denne del af Tyskland kaldes, findes en dansk minoritet, som er blevet tilbage fra den tid, da denne del af det tyske rige var dansk. Disse danskere har bevaret deres danske præg, og særlig de ældre af dem ønsker at holde sig for sig selv med deres danske modersmål, men ellers er de tyske statsborgere. Også personalet var dansk-talende og havde gennem det danske Røde Kors fået besked på, at vi ville komme og bo hos dem for en tid. Vi blev godt modtaget, og da vi havde stiftet bekendtskab med dem, forstod vi, at vi var velkomne der. Vi havde en lastbil til disposition for at kunne køre til fangelejren i nærheden og for at kunne transportere mad til os selv fra vores tidligere lejr i Friedrichsruhe. Samme dag som vi var flyttet ind på det danske alderdomshjem, kom der ordre om, at de danske politibetjente skulle transporteres fra Neuengamme til Danmark for siden at blive interneret i Sverige.

Sergent Larsson, som kørte den lastbil vi havde fået tildelt, blev sat til at køre gavepakker til fangelejren fra vort lager i Rainbeck, så ham så vi ikke meget til, og vi gik til vores arbejdsplads, dvs. helvedet i Neuengamme. Vi havde fået ordre fra greve Bernadotte, om at vi skulle holde os til og komme så meget som muligt i lejren, fordi det trods alt virkede dæmpende på myrderiet og behandlingen af de ulykkelige, som var der. Vores nærværelse var ikke kun en forsikring for skandinaverne om, at de ville komme til at overleve; også de titusinder af andre nationaliteter mente, at når der var neutrale repræsentanter for Røde Kors i lejren, mildnede det den behandling de fik.

De gamle på hjemmet fik rigtig kaffe at drikke, og det var et højdepunkt i deres tilværelse. De betjente sig indbyrdes af deres danske modersmål, og også med os talte de dansk.

Vi havde vores soveposer med og skulle sove på gulvet, og under omstændighederne var det en god indkvartering. Men jeg for min del kom ikke til at være der længe, for om aftenen fik jeg ordre til at følge med en kolonne busser, der skulle evakuere de danske betjente til Danmark, og så var det bare at samle sine ejendele og stige ind i den bus, der kom for at hente os. Der var to sygehjælpersker, der skulle hjem til Sverige, og som også skulle med buskolonnen. Jeg fik ordre til at hjælpe til som sygepasser under rejsen; i Danmark ville jeg få nye ordrer af de svenskere, som var der.

Vi kom til Padborg efter en møjsommelig rejse, hvor vi havde luftalarm og vanskeligheder med at komme frem ad vejene på grund af alle de flygtninge, der færdedes på vejene, men efter at vi havde prøvet at få lidt søvn i busserne, gik den nat.

Da vi havde fået et måltid mad på karantænestationen, fik jeg og chaufføren lov at sove nogle timer. Vore venner, politifolkene, som vi havde fragtet op til Danmark, blev taget under bevogtning, for de var jo fanger endnu, og sat i Frøslevlejren inden det gik videre op i Danmark. Om eftermiddagen fik vi lastet dem ind igen, og så gik det nordpå. Jeg kom med nogle busser, som skulle til en lejr ved Møgelkær ved Horsens. De to sygehjælpersker så jeg ikke mere til, for nu var delegationen splittet op og vi måtte selv finde ud af at træde ind der, hvor der var brug for hjælp. Mange af vores fangne venner var syge, så der var ustandseligt arbejde at gøre.

Den lejr, vi afleverede fangerne i, var en gennemgangslejr, hvor de

ikke skulle opholde sig ret længe, men sendes til Sverige så snart en lejlighed bød sig. For os var det af største vigtighed at få dem væk fra Tyskland, og nu var de i det mindste i deres hjemland, og de gav udtryk for deres glæde ved at fløjte nationalsange og som en tak til os, også den svenske. Når jeg skriver, at de fløjtede, var det fordi vagterne var danske forrædere, som hadede fangerne og faldt over dem med deres rå og bestialske metoder, hvis de så at de bevægede munden.

Der var konflikter mellem os svenskere og disse danske forrædere, men noget alvorligt sammenstød kom det ikke til, for det blev afværget af de tyske officerer i lejren. De ønskede ikke komplikationer med os svenskere i den nuværende situation, fordi de såvidt vi kunne forstå mente, at deres stilling var sådan, at det ville kunne få alvorlige følger fra svensk side, hvis der skete os noget.

Så skulle vi vende tilbage til Padborg, og efter et måltid på den karantænestation, som danskerne havde oprettet der, måtte vi begive os af sted til Tyskland midt om natten. Vi styrede direkte mod basen ved Friedrichsruhe for at få nogle timers hvil, og i det par timer vi hvilede ud, efterså reparations-delingen busserne, udbedrede skaderne på dem og fyldte ny benzin på.

Da eftersynet var færdigt blev chaufførerne vækket, og efter at have spist var det bare at komme af sted til andre KZ-lejre for at hente de fanger, der ventede på os. Det gjaldt om at få så mange som muligt ud, fordi vi frygtede, at nazisterne, når afslutningen kom, ville slå de fleste af dem, der sad i dødslejrene, ihjel.

Alle vi svenskere var besjælet af den tanke, at det gjaldt liv eller død — også for os selv — og der var ingen der tænkte på deres eget liv. Når man nu bagefter tænker på det, var det egentlig ejendommeligt, at vi klarede os så længe uden at nogen af os blev såret eller slået ihjel.

Til Bad Rosenberg kom jeg ikke mere.

Ravensbrück

Allerede i begyndelsen af april 1945 havde der været forhandlinger om transport af danske og norske kvinder, og en del kronisk syge,

fra bl.a. Ravensbrück KZ-lejr, som ligger nord for Berlin, og de var resulteret i at vi skulle føre dem til Sverige, hvor de skulle under lægebehandling eller interneres. Samtidig udskrev professor Rundberg kronisk syge på samleband i Neuengamme, og disse blev med ambulance ført til friheden i Sverige. Vi ankom den 8. april med en afdeling busser til Ravensbrück for at hente de kvinder fra de nordiske lande, der sad der.

Ravensbrück var en kvindelejr, som var overfyldt af kvinder fra hele det krigshærgede Europa, men der var mest polske og russiske kvinder. Det var en glæde, ikke kun for dem vi reddede, men også for os selv, at vi kunne få disse vore søstre fra Danmark og Norge ud, og jeg gengiver her en beretning fra en norsk kvinde, Lise Börsum, der skildrer noget af det, jeg tror vi alle følte ved redningen.

»Da morgenen gryede den 8. april 1945 var vi stadig i Ravensbrück. Vi stod opmarcheret på appelplassen ca. hundrede i alt, danske og norske kvinder. For sidste gang stod vi fem og fem. For sidste gang hørte vi kommandoen: »Achtung«. Så marcherede vi ud gennem porten, og der stod de. De hvide busser med Røde Kors på taget. Det var ikke løgn. »Gu-da,« hørte vi. Der blev talt venligt til os — »Gu-da.« Det var ikke let for os at fatte, at det var muligt.

Uden et ord steg vi ind i busserne. Eventyret var begyndt. Vi åbnede selv en Røde Kors-pakke, og så blev vi kørt væk. Væk herfra. Pigtråden forsvandt bag os. Ravensbrück med dets skorstene. Hvor rejsen gik hen anede vi ikke. Vi var om bord på et sikkert fartøj, i en sikker konvoj, de hvide busser, som kørte af sted velbevogtede af motorcyklister. Hvorfor jublede vi ikke? Bussen var fuld af mad. Solen skinnede og markerne var grønne. Foran og bagved os kørte motorcyklisterne, store mænd i de smukkeste uniformer. De havde et hvidt flag med et rødt kors svøbt om kroppen. Vi kørte gennem en lille by og så damer med hat og uniformerede børn under faner (Hitler Jugend). Da vi nærmede os den danske grænse var det mørkt. Så oplevede vi vores sidste luftalarm. I Padborg sad vi til bords igen ved hvide duge og førte igen kniv og gaffel til munden, og i Padborg forlod vore redningsmænd os. De forsvandt lige så anonymt, som de var dukket op. De havde tusinder af redde. Vi var reddet, men vi fattede det ikke. Livet var begyndt igen og svenskerne havde ført os tilbage til livet.«

Så vidt Lise Börsum fra Norge. Jeg kan fortælle, at vi den dag kørte ni hundrede kvinder fra Ravensbrück til Danmark, hvor det danske Røde Kors derefter førte dem til Sverige.

En anden norsk kvinde, som blev reddet denne dag, men som kun vil have sit fangenummer, og ikke sit navn, frem, skriver således:

Fange nr. 24130 fra Ravensbrück beretter.

»Det er mærkeligt at tænke tilbage på det vidunderlige, der hændte os, da vi blev reddet i Ravensbrück af de modige mænd i de hvide busser i april 1945.

Hvordan det nu end skete, så begyndte der at gå rygter om at noget var i gære efter at nogle franske kvinder var blevet flyttet sammen i én blok. De blev hentet, jeg ved ikke af hvem. Rygtet gik ihvertfald ud på, at de kom til noget bedre. Dette var jo så opmuntrende, at vi tænkte på og drømte om, at der også kunne ske et mirakel for os. Det var et håb som hjalp os i vor forkomne tilstand.

Og lidt efter lidt kom der nye rygter, som satte mod i os. Der stod Røde Kors-biler uden for porten, og man delte madpakker ud til tyskerne. Rygterne gik om at der var »opmuntringspakker« til tyskerne. Og vi håbede og håbede. Og så kom virkelig den dag da der lød en kommando i alle blokkene: »Alle Norwegerin heraus, nach vorne.« Glæden kan ikke beskrives. Den var for mig så fuld af forvirrende tanker (og her kan jeg kun fortælle om min egen reaktion), at for mig var det som om der gik en klap ned. Ikke en klar tanke. Jeg væltede rundt i sengen og vidste ikke, hvad jeg skulle gøre. Den sidste norske var forsvundet. Så dukkede en engel op. Det var »die kleine Maria«, en 12-årig zigjnerpige, som jeg arbejdede sammen med. »Kom, jeg skal følge dig.« Hun tog mig i hånden, den lille velsignede Maria, og sammen løb vi »nach vorne« så hurtigt vi kunne. De andre var allerede stillet op. Maria blev jaget væk og jeg hørte senere til min sorg, at Maria var død, da de andre fanger blev drevet ud af Ravensbrück. De blev drevet ud og skulle gå, til de kom til havet. Der skulle de indskibes og skibene sænkes. Mange blev skudt på vejen, deriblandt lille Maria. Nogle stak af og klarede sig. Maria kom ikke hjem. Det er

Krematoriet i Ravensbrück koncentrationslejr.

ondt at tænke på. Alt dette fik jeg senere at vide i et brev fra en tysk fange, som var med på den tur.

»Nach vorne« (foran badet) stod en, som jeg tror var næstkommanderende i lejren og holdt tale til os. Jeg forstod kun lidt af, hvad han sagde, men i alle fald hørte jeg ham sige, at vi måtte gå ind i badet, for det kunne blive koldt for »meine Damen«. Sådan talte han nu til sine slaver. Det sved nok indeni ham. Inde i badet tog vi brusebad og fik civilt tøj og lagde fangedragterne. Og rygterne sagde, at der stod Røde Kors-biler uden for porten, og at de ville køre os til et ukendt sted. Vi sad på de våde tremmer hele natten og fik udleveret et *helt* brød. Og tankerne og snakken gik og sove gjorde vi ikke. Så midt på natten blev mit fangenummer råbt op. Så kom det jeg havde tænkt på og frygtet. Jeg var N.N. fange, og nu kom vi ikke hjem. (N.N. = Nacht und Nebel, var en særlig straf, hvor fangernes identitet helt skulle udslettes og forsvinde i nat og tåge.) Men heraus måtte jeg. Derinde blev jeg undersøgt og udspurgt. Men endnu vidste vi ikke, hvad det betød. Efter tur blev alle N.N. kaldt ind og undersøgt. Natten gik i angst og da morgenen oprandt, stimlede vi ud iført vore nye klæder og gik strålende af glæde ud til porten. Og dér var en åbenbaring: her stod mange smukke, høje, strålende og venlige mænd stillet op. Kun venlige ansigter. Og en lang række hvide busser. Vi gik gennem disse åbenbaringers rækker og ind i busserne. Dér sad en gestapo-mand, som fulgte med os hele vejen. Jeg hørte, at han sagde, at vi måtte opføre os »ordentlich« ellers ville det få følger for andre. Alligevel summede det jo af glæde. Ja, herregud for en glæde I gav os. Jeg kan ikke udtrykke min glæde og taknemmelighed, for der findes ikke ord for det. Jeg for min del havde Beri-Beri i et fremskredent stade og var ophovnet og fuld af vand i kroppen. Men det stod værre til med andre. Vi sad på bænke og fik at vide, at der under bænken stod en pakke mad til os. Der var alskens dejlig mad, flæsk, som vi bare kunne spise, som det var. Og hvor vi spiste! Vi sov så godt vi kunne om natten, og jeg tror, vi kom ud af Tyskland til Padborg ved 1-tiden om natten og her stod der venlige mennesker og tog imod os. Og en dansk herre holdt velkomsttale til os. Desværre var jeg blevet temmelig tunghør i Ravensbrück. Jeg ville gerne have hørt mere både her og der. Men jeg hørte at han talte

temmelig frit, omend forsigtigt. Der var endnu krig. Det var den 9.4.1945.

Og der i Padborg fik vi et herligt måltid. Jeg husker bl.a. spejlæg og bacon. (Det er megen snak om mad, men i lejren tænkte vi altid på mad, vi havde madhallucinationer og mange skrev madopskrifter).

Vi tog afsked med vore værter og med nogle af vore danske fangekammerater. De var i deres fædreland. Og så gik rejsen videre til Sverige og friheden. Der fik vi igen en hjertelig modtagelse. I Malmø blev vi afluset og dernæst sendt til opsamlingslejren i Ramlösa.

Vi havde taget afsked med vore redningsmænd og både svenske og danske var rejst tilbage med de hvide busser til nye redningsaktioner. Vi var fulde af taknemmelighed. Uforglemmelige mennesker. Vi vil altid mindes dem.«

Friedrichsruhe igen

Det var svært at forlade de hyggelige danskere i Padborg igen, for de vidste ikke alt det gode, de ville gøre for os. Det var næsten for megen velvilje. Vi blev ligefrem dyrket. Nu måtte vi tilbage til det mørke, krigshærgede Tyskland. Vi måtte redde flere mennesker fra lidelse og død.

Efter et luftangreb lige før Neumünster, hvor vi måtte ligge og trykke os mod jorden, gik det fint med at komme til Friedrichsruhe. De fly, der angreb, genkendte antagelig os og vore hvide busser, som stod godt synlige på vejen, så de angreb ikke os direkte, og vi havde den oplevelse, at et af flyene begyndte at cirkle over os og vi forstod, at han var klar over, hvem vi var og så kastede han en pakke ned til os. Det var cigaretter og nogle stykker chokolade. Vi beholdt cigaretterne, men chokoladen gav vi til nogle flygtningebørn ved vejen.

I vores lejr blev busserne straks underkastet et eftersyn, som satte dem i stand, så de straks kunne komme i aktion. Man skulle være klar til at evakuere fanger fra de lejre, som lå nær frontlinien, da man frygtede at fangerne i disse lejre, ville blive myrdet af nazisterne før de allierede nåede frem, så minutterne var dyrebare for os. Vi

Kaptajn Melén fra Svensk Røde Kors sammen med ingeniør Pontopidan-Sørensen fra CBU og den danske læge dr. Krebs ved Karantænestationen i Padborg.

skulle have vore danske og norske brødre ud af dødsfælden. Der gik en ustandselig strøm af busser til disse lejre, og alle mænd, der ikke var for syge, blev ført til Neuengamme. De syge blev ført direkte til Danmark og med hjælp fra danskerne herfra til Sverige. Jeg kom til at bo i køkkenteltet, hvor kokkene altid lavede ekstra god kaffe til os, skønt vi kom midt om natten.

Trods trætheden blev der megen snak i køkkenteltet om hvordan sagerne stod for os, hvad der skulle ske med dem, vi havde samlet i Neuengamme, og hvordan vi skulle få dem transporteret nordpå. Vore ressourcer slog jo ikke til. Der gik et rygte om at det danske Røde Kors var ved at gøre en flåde af busser og køretøjer klar for,

som de sagde, at hjælpe os, når tiden var kommet.

Sparrstedt var i lejren, og vi bestemte os til at tage til Neuengamme. Vi ville trøste de syge og give dem håb om, at vi arbejdede med evakueringen, men vi ville ikke give løfter, som vi ikke kunne holde. Så kom der ordre til, at vi skulle modtage et hold tugthusfanger til bespisning, som var samlet fra forskellige tugthuse og skulle til Danmark. Vore kokke kogte en svag ovomaltine (chokolade), som de skulle have at spise. Det var et ynkeligt syn at se de ulykkelige mennesker. Der var en del kvinder med barberede hoveder, klædte i pjalter og fulde af lus, som dinglede ud af busserne (for der var mere end en busfuld). Vi måtte bære en del ud til, hvor de skulle spise. Hvordan kunne disse mennesker overleve; de var jo kun menneskevrag. Jeg spekulerede på hvor mange af dem, der ville dø på vejen til Sverige, eller bare til Danmark, hvor jeg vidste, at de ville blive plejet.

Efter denne oplevelse kørte vi til Neuengamme, præsten og jeg, og hvilken glæde var der ikke blandt nordmændene og danskerne, da vi kom. Det lettede en del på den stemning vi var i efter oplevelsen med tugthusfangerne.

Vi gik til et revir som var gjort klar til vore syge og her var der flere alvorligt syge, som vi måtte opmuntre til at holde ud; så ville professoren snart hjælpe dem, så det blev deres tur til at komme af sted. Men der var så mange, der ventede på dette store øjeblik. Transportkapaciteten var begrænset, men vi fortalte dem, at der nu ville komme danske ambulancer og hjælpe til.

Afdeling efter afdeling af vores busser kom til Neuengamme med fanger fra andre lande og læssede deres last af uden for indgangen. De gik modfaldne ind i lejren, som de vidste var et forfærdeligt sted, men da de kom ind og så, at skandinaverne nu fik en helt anden behandling på grund af vores gavepakker, så lyste de op, og når de fik at vide, at de snart ville blive evakueret til Danmark eller Sverige steg jubelen.

Den rejse til Ravensbrück jeg var med på som sygepasser blev dramatisk, da tre af de kvinder vi havde hentet der, på vejen til Danmark fik veer og en af dem nedkom kl. 21.50 med en dreng. Dr. Stenström gjorde tjeneste. Styrtdykker strøg gang på gang henover busserne og skød på et tysk batteri og kastede bomber.

Den lille dreng, som vi allesammen var meget glade for, blev et samtaleemne dagen efter, for han var jo født i en svensk bus af en polsk kvinde i Tyskland, så hvilken nationalitet havde han? Vi foreslog, at vi skulle bede greve Folke Bernadotte om at udvirke, at den lille, når han kom til Sverige skulle blive svensk statsborger og blive døbt Per Albin efter vores statsminister.

Vore chauffører havde malet deres bussers navne på vindspejlet og også skrevet navnene på deres koner eller kærester f.eks. Rosa, Anna, Lisa osv. Men denne bus hed Per Albin, så vi fandt alle, at det var rimeligt at give den lille dette navn. Om det blev til noget er vel aldrig klarlagt, da vi fik fuldt op at gøre.

Krigen blev stadig mere intensiv og det var yderst farligt for os at færdes på de tyske veje.

VII. Samtale med Thumann

Pigtrådshegn tre til fire meter høje, strømførende med dødelig stærkstrøm. Vagttårne med regelmæssige mellemrum bemandet med SS-soldater og maskingeværer omkredsede et kæmpeområde af barakker og med skorstene i baggrunden, som der bulmer en sort, kvælende røg ud af; det var det billede man så ved disse dødslejre i Nazi-Tyskland i sen vinteren 1945.

I den grå dis ser disse skorstene enorme ud, forfærdelige, med deres røg med det sidste, der er tilbage af de ulykkelige mennesker hvis jordiske kroppe bliver forvandlet til røg i ovnene nedenunder. Som nævnt ovenfor ser alle lejrene nogenlunde ens ud. Det ser ud som om de samme arkitekter eller planlæggere har tegnet alle disse ligfabrikker i Det 3. rige.

Gennem grådisen, og endnu i marts måned rullede togstammer ind på de mange jernbanespor med deres last af fanger i tusindtal, som var blevet forflyttet fra lejre østpå, hvor der havde været fare for, at de skulle komme til at ligge bag den fremrykkende russiske front. De kilometerlange perroner fyldes af syge, der vælter ud, sultende mennesker, mænd, kvinder og børn tillige med krigsfanger. Her på perronerne sorteres de arme menneskevrag. De som kan gå eller stå bliver stillet op for sig selv i lige rækker, fire og fire for at marchere til lejren, hvor et musikkorps af fanger spiller på appelpladsen: »Alte Kameraden« og »Lilli Marleen« afvekslende med militærmarcher. De syge bliver lastet op på fladvogne for at blive transporteret til sygebarakken, hvis de kommer så langt. Vi mente, at det var mere

sandsynligt, at de blev sendt direkte til gaskammeret, hvor der var sådan et, eller, som i Neuengamme, til krematoriet, hvor deres kroppe blev befriet ved at gå op gennem skorstenen i svulmende røg. Naturligvis gik alle, som var døde på togrejsen, og det var mange, direkte til forbrænding. De lig som lå i vognene blev trukket ud af fanger fra lejren, der var udkommanderet. Ligene var oversmurt og søndertrampede, der hvor de var faldet som underlag for de stående i de til bristepunktet fyldte, åbne godsvogne. En del lig hang ud over kanten af vognene. Alle blev de lagt på fladvogne med gummihjul, stablet op for at så mange som muligt kunne få plads. Så blev de trukket af fanger, som regel 4, der trak og 4, der skubbede bagpå. Og så gik den forfærdelige transport til det visse mål, bygningerne med de høje skorstenspiber.

Der var en stadig transport ud og ind af lejren af slavearbejdere som skulle med tog ud til de forskellige udekommandoer, som de var blevet udtaget til i hovedlejren for at gøre tjeneste i Hitlers krigsindustri. De blev sendt til fabrikker, som lå spredt rundt om de berygtede hovedlejre. Disse magre, udhungrede mennesker var repræsentanter for de lande tyskerne havde erobret, og blandt disse var der flest polakker og russere. De blev udtaget i lejren til transport til arbejdstjeneste; nu mod slutningen af krigen kom de med, hvis blot de orkede at stå oprejst. De, som var færdige og ikke kunne mere, blev sendt tilbage til lejren, døende og døde mellem hinanden. Ved udtagningen af disse blev der udkommanderet ligpatruljer til at føre dem til lighuset, hvor de blev opmagasineret indtil krematorieovnene kunne tage imod dem. Men først skulle de i lighuset undersøges for at man kunne se, om de havde guld i munden. Deres pjalter af klæder skulle opbevares og bruges til andre slaver, som skulle ud på arbejdstjeneste til det blev deres tur til at blive klædt af på denne måde, og sådan fuldenstes cirklen.

På grund af russernes fremmarch i øst blev de store dødslejre i Polen evakueret, og der kom tog efter tog med fanger fra Treblinka og Auschwitz hertil. Der kom transporter, som måske havde været flere dage undervejs på grund af de stadige bombardementer af jernbanerne. Man kan knapt forestille sig, hvad disse mennesker måtte gå igennem. Men der var også mange døde og døende i togvognene. Liglugt og ekskrementernes stank stod omkring disse togstam-

Koncentrationslejr fanger i åben godsvogn.

mer og forpustede luften. Det var, som en nordmand sagde, en transport i helvede fra et sted til et andet, hvor der kun blev stadig mere lidelse, sygdom og død. Mange vil spørge om, hvordan man klarede de sanitære problemer i disse overbefolkede lejre, og man kan tage Neuengamme som et eksempel. Der blev gravet en to meter dyb grav med lodrette sider, men uden anden bund end blot lerjorden, og det var antagelig meningen, at jorden skulle absorbere indholdet af dammen, hvorefter det ville trække ned i grundvandet. Her gik der rør fra pissoirerne i barakkerne og i denne dam blev latrintønderne tømt. Man havde tænkt sig at neutralisere lugten og fremme nedbrydningsprocessen med kalk, men med den overbefolkning af lejren, som der var tale om mod krigens slutning, hvor der var tre gange så mange fanger som lejren var beregnet på, blev de sanitære anlægs kapacitet overanstrengt og dammen blev overfyldt med al den elendighed det forårsagede for de stakkels fanger. Alle toiletter over-

fylgte; tønderne under brædderne var fulde af ekskrementer og stanken fra disse såkaldte toiletter var blandet med ligstanken den lugt, som man allerede mærkede på lang afstand, når man nærmede sig dette helvede.

Der var også torturkamre og uden for disse var der galger, som de dømte blev hængt i.

Neuengamme havde ikke, som f.eks. Dachau, gaskamre og derfor blev fangerne henrettet ved hængning, og desuden betjente man sig af den prøvede måde at dræbe fangerne på, ved at sulte dem ihjel. Ved hjælp af sult blev deres modstandskraft nedsat, så de blev ofre for de grasserende sygdomme som f.eks. Tyfus.

Når man talte med de SS-vagter, som ville svare på tiltale, og spurgte dem, hvorfor de sultede mennesker ihjel på denne måde, var svaret, at man kunne se, hvordan det tyske folk led og sultede med bombardementer af uskyldige kvinder og børn, så hvorfor skulle man så give den smule mad man havde til disse fjender af Tyskland? Disse folk havde været delagtige i at Das Vaterland snart var kaput og fortjente at lide og skulle snarere have været udryddet forlængst. Men det kunne vi svenskere jo ikke forstå, fordi vi var så trægt tænkende.

12.4.1945.

Efter en urolig nat med beskydning af terrænet omkring vores lejr var det ved at blive farligt for os, så vi måtte gå i ly i de sik-sak-formede grave, vi havde gravet rundt om teltene, men alle er ved godt mod og efterhånden vant til krigen.

Præsten sagde til mig, at vi i dag skulle til Neuengamme, hvor vi havde fået kommandantens ord for, at en af de store stenbaracker skulle reserveres for os og evakueres og at vi skulle tale med et af de blodtørstige bæster, som regerede der, Thumann, som havde været med til at gasse mange fanger i Polen og som gik under navnet massemorderen fra Lublin.

Vi rejste til lejren, og som sædvanlig blev der parlamenteren ved indgangen om vi måtte komme ind; vagterne lod som om de ikke kendte os. De ville ikke engang se på vores passersedler, altsammen fordi de hadede os og ville gøre det så svært for os som muligt. Langt om længe tilkaldte de vagtchefen, som kom ud og lod os slippe ind.

Barakgade i Dachaulejren set efter befrielsen.

På vejen ind mødte vi Thumann, som hilste på os og stillede sig venlig an, skønt vi vidste han hadede os. Men vi havde af fangerne fået en indgående beskrivelse af ham, hvordan han kunne være lumsk og omskiftelig, og at vi skulle være på vagt over for ham, hvor rar og venlig han end prøvede at optræde over for os, for der lå altid noget ondt eller beregnende bag hans opførsel.

Hans livvakter lystrede hans mindste vink og var i stand til at slå ihjel ved en håndbevægelse fra ham. Han var klar over, at hans dage var talte, og derfor havde vi fået at vide, at han var i stand til at udføre hvilke som helst handlinger, hvis han var i humør til det. Efter vort »Guten Tag« og hans »Heil Hitler«, hvor hans højrearm var udstrakt i hele sin længde, stoppede han op for at tale med os. På vejen til lejren havde præsten advaret mig mod at tale med nogen af

vagterne, men at lade ham gøre det, for ikke at sætte noget på spil ved, at jeg forivrede mig.

Thumann begyndte at sige, at det var råkoldt og at man trængte til et hiv af en god cigaret. Det ville smage godt i det dårlige vejr. Dette var indledningen til tiggeri om cigaretter fra os. Da vi af fangerne var blevet advaret mod dette bestialske vilddyr i menneskeskikkelse, som de beskrev ham, følte jeg for min del ulyst ved at spille tid på ham. Præsten bød cigaretter og begyndte at tale med vilddyret. Det var om ting, som havde med fangerne og vores fortsatte tilstedeværelse hos dem at gøre. Thumann mente at det snart gik for vidt med vores omsorg for hans fjender, som havde gjort så meget ondt mod hans Vaterland. Da svarede præsten, at hvad havde tyskerne ikke selv gjort af ondt mod disse to lande, og hvorfor havde de overhovedet taget dem med magt, hvad havde de gjort dem? Han blev ikke gal på os ved disse spørgsmål, hvad årsagen så end kunne være. Det var sikkert enten for at få mad og cigaretter af os, eller også var det, fordi han mente, at alt var kaput og han selv snart skulle svare for sine gerninger. Han begyndte i stedet at føre samtalen ind på os svenskere, som uden grund gav sig til at hjælpe disse nordmænd og danskere, som vi satte vores liv på spil for at redde fra denne krig. Her kom vi og hentede dem og kørte på vejene gennem bombeangreb og udsatte os for beskydning uden at behøve at gøre det, det forstod han ikke. Og så slæbte vi mad til dem, så de knapt nok kunne spise alt det vi gav dem. Tyskerne og de andre fanger sultede mens de så, hvordan dem vi favoriserede, fik det bedre og bedre. De havde endda fået et piano til deres adspredelse. Vi havde sørget for at de fik deres egne barakker og deres eget revir. Han forstod ikke os svenskere.

Præsten svarede, at vi var sendt af Røde Kors for at hjælpe vore nordiske brødre i fangenskab, og at vi gerne gav vore liv i det arbejde; selv om vi faldt, ville vi have gjort vores pligt som brødre over for vores nordiske naboer, som vansmægtede i disse grusomme lejre. Han spurgte, om vi ikke havde lagt mærke til de tyske flygtninges sult og lidelser, når vi så dem på vejene, disse børn og gamle, og om det ikke var bedre at give dem maden end at overfodre disse skandinaver. Svaret til ham var, at vi skam gav mad til børn og gamle, men at vi kun kunne gøre det, når vi standsede, og at vi kun standsede en gang imellem for at komme så hurtigt frem under bombeangreb-

bene som muligt. Desuden var det en fejl af tyskerne at forlænge krigen, som de måtte kunne indse, at de havde tabt, og dermed skabe så mange lidelser for deres folk. Hvis krigen sluttede var pastoren sikker på, at Svensk Røde Kors øjeblikkeligt ville komme og hjælpe de lidende, så meget de kunne.

Thumann sagde, at hvis vi tænkte os om, måtte vi være klar over, at de havde ført krig mod kommunisterne for at redde Europa, og dermed vores land, men at vi nu hjalp dem i stedet for. Præsten svarede, at politik ingen interesse havde for os, farvel.

Præsten sagde til mig, at han troede, at det forfærdelige bæst prøvede at tale godt for os, nu hvor han er klar over, at spillet er ude for hans vedkommende, men at han nu ikke ville tale mere med ham.

Jeg og præsten var hos vore venner i Neuengamme. Der var kommet ordre om, at vi skulle være der så meget som muligt. Vi ventede på ordren til evakuering og den flåde af danske busser, der skulle hjælpe ved evakueringen. Jeg blev spurgt, om jeg var villig til at tage med nogle af dem på en march ad vejen mod Danmark. Der var mellem 5 og 10 tusinde fanger, og hvis befordringsmidlerne ikke strakte til, ville busser og andre køretøjer møde os efterhånden og tage dem op, som ikke orkede at gå længere. Hovedsagen var, at vi fik dem ud af Neuengamme. Jeg sagde, at jeg med glæde var villig til at påtage mig denne opgave.

En der hed Henrik Jensen og var fra Ålborg, fortalte at han sammen med en der hed Ole Sørensen var kommet til Neuengamme fra en udekommando i Ahlen ved Hannover. Der var en syg jøde blevet sat til at gøre rent i barakkerne sammen med danskerne og havde ikke fået trappen til forstuen gjort ren, og den stakkels jøde blev beordret til at slikke den ren. Der var en der havde spyttet på appelpladsen, og han havde fået besked på som straf at slikke det op. Henrik Jensen havde selv set fanger, der havde dysenteri og som havde sølet deres barak til med afføring, få besked på at ligge og slikke det i sig som straf. Disse mennesker, der var syge og svage, der havde måttet gennemgå sådanne uhyrligheder, inden de fik lov at dø. Det var utroligt, men sandt, sagde Jensen.

Da vi spurgte dem, hvordan de havde det efter at de havde fået deres egen forlægning og gavepakker i en strøm, sagde de, at de faktisk

følte sig privilegerede i forhold til de stakkels fanger på den anden side af pigtråden. Når SS ikke ser det, kan vi stikke en cigaret eller et stykke brød ind til vore naboer, som de kaldte det. Det er utroligt, men hvis det fortsætter sådan her, hvor vi tager på i vægt, kommer vi snart til at se ud som mennesker og ikke som de muselmænd nogle af os har været inden I kom. Nordmændene, hvoriblandt særlig studenterne udmærkede sig ved ofte at synge i kor, stemte i med: »Det bli'r bedre og bedre dag for dag«, ja, Gud velsigne greve Bernadotte og hans folk, sådan sluttede altid deres samtaler med mig.

Ved hjælp af professor Rundbergs sygesedler og diagnoser, som lød på, at alle syge straks skulle transporteres til behandling i Sverige, var der, efter at de tyske læger var gået ind på det, kommet en pendultrafik af ambulancer igang, og vi forstod, at det vi så inderligt havde ventet på, omsider var ved at blive til virkelighed, at alle vore venner skulle evakueres bort fra dette helvede.

Da vi kom ind i barakkerne til vore venner blev vi hjerteligt modtaget, og vi følte, at vi havde været savnede. Det blev bestemt, at pastor Sparrstedt skulle holde gudstjeneste og fællessang for dem, der var interesseret. Jeg bestemte mig til at holde mig til reviret og opmuntre de syge og fortælle dem, at friheden var inden for rækkevidde. Til nordmændene sagde jeg, at de snart ville komme til at se deres land sommerklædt med sine fjelde. Danskerne var lettere at overbevise, for de skulle jo ikke så langt, før de var over grænsen til deres land. Jeg sagde, at det var jo kun nogle timers transport, og det jo bare var at holde ud. Jeg så lykken stråle frem i deres øjne, for de troede mine ord, og et nyt livsmod begyndte at vokse frem hos dem. Ja, det var uforglemmelige stunder jeg oplevede her, og som er blandt de smukkeste minder jeg har.

Man behøvede kun at se hen over lejr-gaden til de andre fanger af andre nationaliteter, som ikke havde nogen udsigt til at blive reddet, før man blev tungsindig. De fik mad fra nogle tønder; jeg tror det var en slags suppe på kålrabi eller roer, for det lugtede surt og dårligt. Stakkels mennesker. Når de kom med deres dåser og tønder var der dem, der slet intet fik og dem, der var syge inde i barakkerne og som ikke kunne gå ud og hente noget selv, lå blot og sultede ihjel.

Jeg tog det for givet, at vi ville få alle skandinaverne ud, men hvor-

dan skulle det gå med alle de andre, når vi var borte?

Jeg spurgte en nordmand, om han havde set hvor mange, der var døde om natten og var blevet transporteret til krematoriet på fladvognene. Han sagde, at han havde set en vogn fuld af døde, men at han ikke havde villet se mere, men han troede, at der var flere endnu. Da jeg havde set nok og klappede en del syge på kinden uden at kunne

Koncentrationslejr fange i den tilstand, der kaldtes »muselmand«.

sige noget, fordi hele mit indre var i oprør, gik jeg til præsten og sagde, at jeg havde set så megen elendighed, at jeg ikke kunne holde mere ud og om jeg kunne få lov at tage tilbage til lejren med lastbilen, som jeg så sergent Larsson holdt med foran porten og lastede gavepakker af fra. Jeg havde brug for hvile, for i nat skulle jeg med en transport og ville ikke kunne sove meget på gulvet.

»Ja, rejs du til Friedrichsruhe og hvil dig,« lød svaret.

Under pastor Sparrstedts og mine besøg i lejren havde vi set nogle børn, der legede i skidtet i lejrgadens rendesten uden for en af de 5 blokke, der var revir. Vi antog at de var mellem 5 og 7 år gamle. Klædt i pjalter sad de der og rodede i de unævnelige rester af ekskrementer og opkast fra de syge, som var på vej til affaldsdammen.

Jeg spurgte mig for i den sygebarak, som skandinaverne havde fået for sig selv, om hvad det var for børn, vi havde set dér uden for lejrens revir. En dansk fange var den første, der svarede mig, skønt jeg så, at der var flere som kunne have givet mig svar. Han sagde, at det var det allerværste af alle de frygtelige forbrydelser, som disse djævelske nazister havde bedrevet her i deres helvede. Det var en afdeling af reviret, hvor de internerede læger ikke havde adgang og her fandtes 20-30 jødebørn. Det var nogle af disse, dem der var i stand til at stå og gå, vi havde set lege på gaden.

Disse børn blev brugt på samme måde, som man i laboratorier bruger marsvin. De blev podet med tuberkulosebaciller i store mængder og når infektionen havde fået fat, blev deres lymfekirtler skåret ud til mikroskopisk undersøgelse, og når de døde blev de obduceret. Dette blev udført af en østrigsk læge, der var fange i lejren, men selve forsøgene blev ledet af en SS-læge, som på denne måde banede sig vej til en videnskabelig karriere.

Som jeg tidligere har omtalt fandtes der også andre børn i lejren. Der var en del zigøjnerbørn, som var vokset op i tyske koncentrationslejre efter at deres forældre var døde eller deporteret til andre lejre. En del var måske født i dødslejren.

På mit spørgsmål om, hvordan man fandt ud af den slags ting i lejren, svarede de, at som skandinaver var de selv beskyttede, men gennem pigtråden havde de kontakt med de andre. Og der var noget som SS-vagterne ikke kunne tage fra dem, og det var jungletelegraphen. Der blev straks givet besked fra barak til barak, når der skete noget.

Allieret Røde Kors-personale i baderummet ved en af de brusere, hvorfra gassen kom.

Når I f.eks. kommer her til os, så ved alle fangerne snart, at nu er svenskerne her, og at der ingen henrettelser kan finde sted for øjeblikket.

Det viste sig, at SS nu mod slutningen forsøgte at skjule nogle af deres ugerninger for os.

Ved ankomsten til vores base i bøgeskoven ved Friedrichsruhe blev jeg modtaget af kokkene med kaffe, som de havde lavet privat ved en af køkkenvognene. De sagde, at de havde savnet mig nogle dage og havde spurgt hinanden om, hvad der kunne være hændt mig. De vidste, at jeg havde været med på en tur til en lejr i Sydtykland og at jeg havde været i Lübeck, for det havde de fået at vide af kammerater.

Ja, svarede jeg, jeg har været med til lidt af hvert, men først og fremmest har jeg været med præsten i Neuengamme. Om natten har jeg sovet dels på gulvet i den svenske kirke i Lübeck dels et par nætter på et alderdomshjem for danskere, der er tyske statsborgere. Jeg har været med danske busser, som har været i Neuengamme et par gange og kørt syge til Padborg i Danmark, og der sov jeg nogle timer på karantænestationen, mens busserne blev klargjort til rejsen tilbage til Tyskland her, og da vi kørte tomme ned, sov jeg på busgulvet. På rejsen til Danmark gjorde jeg tjeneste som sygepasser. Ja, det har været sådan, at man måtte hvile sig, når der var mulighed for det, men hovedsagen er at man gør nytte for de syge venner, der har brug for al den hjælp, de kan få. Jeg er glad for, at jeg slap for at se nogen dø på vejen til Danmark, selv om de var så dårlige, at nogle af dem var døende, men de nåede hjem til deres fædreland og slap for at dø på fjendens jord. Når det gjaldt nordmændene, måtte man sige til dem, at alt ville blive godt, og at de kun skulle være en kort tid i Sverige, og at de dér ville få en modtagelse og en lægebehandling, som de ikke havde drømt om, og at de bagefter ville komme hjem til et frit Norge. Der var mange af dem, der var så syge, at de ikke kunne overleve rejsen til Sverige. Det er hårdt at høre om deres længsel og så se, at de næppe har langt igen.

Men nu skulle det gøre godt med lidt kaffe og et hvil. Så ville jeg vente på ordre om den næste transport med danske busser af syge. Kokkene fortalte så, at de havde fået ordre til at være klar med mad klokken 5 om eftermiddagen til et halvt hundrede danske busser, der

skulle hjælpe os med næste dag at evakuere danske politifolk til Frøslevlejren ved Padborg i Danmark.

Så fik jeg øje på seks af de gestapo-fyre, som vi kaldte dem, som var kommet tilbage til lejren efter vor rejse og førte kontrol med os efter aftalen mellem Bernadotte og Himmler. Hvor mange, der var af dem, var vi aldrig helt sikre på, men jeg antog at der var mellem tredive og fyrre ved begyndelsen af vort ophold. Sidenhen skrumpede deres antal efterhånden som de pakkede sammen og forsvandt, fordi krigen gik mod sin afslutning.

Er de sorte bæster her endnu, sagde jeg til kokkene. Ja, svarede en kok, de går her og gør tegn til, at de vil have kaffe og mad. Men vi har ikke pligt til at give dem kaffe, og nu drikker vi den selv og lader disse udyr se til, så de kan komme lidt på pinebænken ved at blive forbigået. Jeg under dem intet godt, for jeg har set, hvordan de mishandler fangerne i busserne, når de kan komme til det; jeg var med på transporten fra Neuengamme, hvor vi flyttede de stakler, som skulle væk for at nordmændene og danskerne kunne få deres barak og jeg så, hvordan de opførte sig mod de værgeløse fanger, muselmændene. Nogle af de seks her var med på den transport.

Jeg sagde, at jeg ville sætte den lange sorte med det brutale udseende på prøve for at se, om han ikke forstod vores sprog. Vi var jo blevet advaret om at være forsigtige med, hvad vi sagde, fordi de forstod os og også talte et skandinavisk sprog.

Vær forsigtig med hvad du siger, Karlsson, sagde en af de andre. Disse lumske bæster kan finde på hvad som helst. Jeg har set, at den store har en pragtfuld Parabellum under frakken; sådan en ville jeg gerne have.

Jeg svarede, at det havde været vores redning, at vi ikke bar våben, for der havde været mange gange, hvor vi ikke havde kunnet lade være med at bruge dem, hvis vi havde haft nogle, og så ville det være slut med hele vort arbejde hernede.

Jeg spurgte den lange gestapomand, om han ville have en kop kaffe. Øjeblikkeligt sagde han, på norsk, jatak, det ville være dejligt. Kom, så skal du få en kop, sagde jeg, og kokkene lo, for nu havde vi fået bekræftet vores mistanke, om at de kunne et skandinavisk sprog. Men han var vel særlig kaffetørstig, siden han afslørede sig. Man kunne se på de andre, at de forstod at jeg havde indbudt deres

kammerat til en kop af den eftertragtede vare. Så sagde jeg til den lange, du, hvad hedder du? Han svarede, at han hed Albert. Om det var hans virkelige navn får stå hen, jeg tror det næppe.

Kom og sæt dig ned, sagde jeg, og lad os tale sammen, mens vi drikker denne herlige drik. Det sagde jeg for at se hvilket indtryk, det gjorde på bæsterne. De syntes, det var fristende, for de kom allesammen.

Kokkene lo og spurgte, om de ville behage at drikke en kop kaffe med de schwedische schweine, som vi indimellem var blevet kaldt af dem. Men kaffen lokkede og deres vrede lagde sig og de lo og sagde på dansk, tak vi drikker gerne en kop kaffe. Sæt jer ned I fugleskræmsler, sagde kokken, og så lo vi allesammen på en gang.

Jeg vendte mig mod den lange og fortalte ham, at vi hele tiden havde været klar over, at de forstod, hvad vi sagde, og derfor havde de ikke fået noget af værdi for Gestapo at vide.

Nej, det har I ikke gjort jer skyldige i, sagde han, og derfor synes vi ikke, nu da alt er kaput, at der længere er nogen grund til hemmelighedsfuldheden.

Jeg fortsatte, men hvordan kan I se på den menneskelige tragedie, der udspiller sig med disse fanger uden at være det mindste berørt af det. Vi har jo set, og I har selv været med i vore busser, hvordan disse lidende og døende mennesker bliver behandlet af SS-vagterne. Mennesker, som ikke har gjort andet end at forsvare sig mod jer, når I kom som erobrere. I har plaget, dræbt og torteret dem. Lad mig tage et eksempel på at I, der er blevet tildelt os, har optrådt grusomt. Jeg var med på en transport fra Sachsenhausen til Neuengamme med danske og norske fanger, hvor der blev luftalarm, så vi søgte væk fra vejen og ind i en lille lund, hvor vi standsede og jeg sagde til fangerne at de skulle sprede sig i skoven og søge dækning bag sten, og træer eller hvad de kunne finde og så sprang chaufførerne ud for at åbne dørene udefra, men så tog den gestapomand, der var med bussen, nøglerne og låste døren og befalede, at fangerne skulle sidde indelåst og sagde til os svenskere, at vi skulle løbe med ham ind i skoven og søge dækning.

Men det gjorde vi ikke. Da vi ikke kunne komme ind til vore brødre blev vi og gik ved siden af bussen under hele angrebet, for som vi sagde til hverandre, hvis bussen bliver ramt, så går alle vi skandina-

ver ind i evigheden sammen.

Ja, jeg har set den rapport, sagde han, som du beskriver, og det er rigtigt, hvad du siger, at han låste bussen, men sådan var hans ord-
rer, at fanger ikke måtte komme ud af bussen under transporten, for
tænk hvis nogen af dem var stukket af. Det hører til den militære ud-
dannelse at man skal gå i dækning, når der er luftangreb, sagde han.
Men at I, som overhovedet ikke behøver være her, udsætter jer for
denne krig, som bliver værre og værre, det forstår jeg ikke. Jeg hav-
de kunnet forstå det, hvis det havde været svenskere, der var i
bussen, men det er jo danskere og nordmænd.

Jeg viste ham Røde Korsmærket på min arm, og sagde, at vi var
kommet for at hente de ca. 12.000 nordmænd og danskere som var
vore nordiske brødre, og at de var under vores beskyttelse og derfor
aldrig ville have tænkt på at stikke af.

Ja, I er underlige, så venlige, at det grænser til dumhed, sagde han.
Jeg kan overhovedet ikke forstå jer svenskere, fortsatte den lange, vi
må sidde i busserne og se på, hvordan I passer disse fjender af os op.
I byder dem velkomne i bussen, I byder dem på cigaretter og på mad
og chokolade, som om de var jeres egne søskende. De syge plastrer I
til, som om de var små børn. Vi er kørt forbi sultende mennesker på
vejene, hvor gamle og børn er døende og kan se jer inde i bussen sid-
de med de andre og nyde de righoldige madpakker. I må forstå, at
jeg som tysker finder det smerteligt at se på. Jeg svarede, at vi Røde
Korsmedlemmer skulle ikke gå ind på politiske spørgsmål, men hvis
skyld var det, at disse mennesker gik på vejene som flygtninge? Det
var jeres egen skyld, for på dette tidspunkt burde krigen være slut.

Dette forstod han ikke, eller også ville han ikke, med sin forhærde-
de indstilling, forstå det. Med et ondt blik rejste han sig og gik fulgt
af sine kammerater uden at sige tak for kaffen og dermed bekræftede
han os i vort syn på disse bæster.

En af kokkene sagde til mig, at jeg havde spildt alt for megen tid
med overhovedet at ville tale med disse skrækelige mennesker. Du
så, Karlsson, hvordan de gik fra kaffebordet, overlegne og brutale.
Tænk på i dag, hvor vi bespiste det kontingent tugthusfanger med så
ringe et måltid; hvordan de fik grovbrød, fordi deres maver ikke tålte
andet, hvor glade og taknemmelige de var, for det de fik. Jeg kunne
have taget om dem og trykket dem ind til mig, sådan følte jeg det. Ja,

svarede jeg, jeg var jo selv med da vi serverede for dem. Sikke en kontrast mellem dem og disse gestapobæster.

VIII. Evakueringen

Vi har i dag haft besøg af Obersturmbannführer D. Rénan, som er chef for disse gestapofyre, men han virker mere menneskelig end sine undergivne, sagde en af kokkene. Ja, han var venlig mod mig, da jeg i marts ville have en »Bescheinigung« for en rejse til Sachsenhausen; han tager det ikke så nøje med sådan nogen, men man ved ikke, hvad han har i sinde. Forresten sagde præsten i dag, at vi havde fået en ny stjerne på brutalitetens stjernehimmel, en Obersturmbannführer Danziger, som vi skal trækkes med. Begge disse herrer går i fine SS-uniformer og vi gætter på, at Danziger skal føre opsigt med transporten fra Neuengamme til Danmark.

Om aftenen kom der ordre til mig, om at jeg skulle følge med en dansk ambulance på en transport af syge fra Neuengamme til Danmark. Delegationens lastbil kørte mig til Neuengamme, hvor der stod et par busser, der gik på gengas, som var klargjorte til borttransport af syge. Det var herligt at se hvor glade dem vi bar ud til busserne var, skønt nogle af dem var alvorligt syge af Tyfus, Dysenteri eller lignende. Nu tager I os tilbage til livet, sagde de, og det var opmuntrende at høre. Men vi havde flere tusinde skandinaver tilbage, som alle længtes efter at komme bort fra dette helvede.

16/4. Jeg gik omkring og talte med de syge i reviret. Mange så ud til at være så syge, at de ikke havde langt igen.

Vi kørte mod Danmark om aftenen og havde en del besvær med luftangreb og vanskeligt ved at komme frem på vejene på grund af den stigende trængsel af tyske flygtninge på de nordvesttyske veje. Vi

En dansk fanges tegning af redningsaktionen af de syge fra Neuengamme.

nåede frem til grænsen, hvor der var militærkontrol og derefter frem til karantænestationen. Her kom der en afdeling af svenske busser med fanger fra det sydøstlige Tyskland. Det blev besluttet, at jeg skulle følge med disse, når de efter bespisning og en kort hvile vendte tilbage til Friedrichsruhe. Danskerne tog, som vi efterhånden var vant til, imod os med varme og taknemmelighed over det arbejde vi udførte. De danske ambulancer skulle videre til København, og da de syge var blevet kærligt plejet kom der nyt personel, der skulle transportere dem til Sverige.

Under vores ophold på karantænestationen holdt jeg særligt øje med SS-manden Danziger som han spankulerede omkring i sin fine grønne uniform. Pludselig blev der luftalarm og der var beskydning fra luften, og alle måtte søge dækning så hurtigt som muligt, og så

viste det sig, at Danziger var en af de første SS'er, der søgte skjul. Han krøb ned i en tønde der stod ved væggen og som havde forbindelse med afløbet, en latrintønde som man kalder det. Da han fandt ud af, hvad det var, han var havnet i, steg han op og viste sig som en temmelig ildelugtende og ikke mere så stram SS-officer. Det syn var en hel del værd at få at se. Vi svenskere grinede af fuld hals, men danskerne måtte holde sig, selv om jeg så, hvordan deres kinder svulmede mens de kæmpede imod at bryde ud i samme latter som vi. Så begyndte han at rode rundt for at finde noget andet at tage på og det allerbedste var den uforståenhet det danske personale lagde for dagen, mens de forklarede, at der kun var kvindetøj at få. Vi forstod udmærket, at der ikke var nogen, der ville hjælpe ham. Alle holdt sig for næsen, og så var det også lettere at holde latteren nede. Han råbte og skreg, men intet hjalp så længe vi så på. Hvordan det gik ham, ved jeg ikke, for vi måtte af sted igen til Tyskland om natten. Men nu havde vi noget at le ad, og det havde vi nok brug for i vort vanskelige arbejde. Vi måtte køre om natten, for der var blevet flere luftangreb og vi havde fået at vide, at tyskerne transportererede tropper i biler, der var malet ligesom vore og dette vidste de allierede, og de kunne derfor ikke tage hensyn til os, og derfor var faren for os større end før.

Efter nogle timers hvile denne mandag morgen blev jeg, der lå fuldt påklædt i min sovepose, vækket af en ordonnans, som meddelte mig, at jeg skulle følge med en bus til Aurmüle, hvor nogle svenske kvinder, de fleste gift med tyskere, skulle flyttes til Lübeck. Derfra skulle jeg følge med nogle svenske afdelinger som kom fra det sydøstlige Tyskland med fanger, som de havde hentet i KZ-lejre der og de skulle til Padborg i Danmark. Jeg må erkende, at det ikke var så let at have med disse kvinder at gøre, og det var småt med taknemmeligheden mod os. Vi var jo vant til fangernes glæde over at friheden var nær.

I Lübeck fik vi at vide, hvordan det var gået med Danziger ved karantænestationen den foregående nat. Det havde været en blikløstønde, der var gravet ned som latrintønde og normalt var der låg på den, men af en eller anden grund var låget væk og da han søgte skjul for beskydningen var han i sin hast sprunget ned i tønden uden at se sig for. Klæder havde han ikke kunnet få at danskerne (hvis det havde

været fangerne eller en af os, havde der nok været rent tøj) for de havde jo kun tøj til kvinder. Han kommanderede en tysk soldat til at tage sit tøj af og lånte det, til hans eget blev rensset. Soldatens undertøj beholdt han. Det var ikke usædvanligt at sådanne ting skete, for brutalitet var daglig kost for SS-officererne.

Jeg overnattede i min sovepose på gulvet i den svenske kirke. Om aftenen ankom en afdeling og de øvrige kom lidt efter lidt. Om morgenen skulle vi direkte til Padborg, men det blev ingen lang hvile, for det blev besluttet, at vi skulle tage af sted med det samme for at kunne være i Danmark allerede samme morgen. Vi passerede Slesvig ved totiden om natten og kom til Padborg kl. halv syv om morgenen. Der blev taget mod fangerne på karantænestationen. En anden afdeling, som havde slået bivuak i en skov ved Lübeck, afgik derfra kl. 7 om morgenen og kom til Padborg kl. 12. Denne afdeling havde været ude for luftangreb ved Neumünster, men havde klaret sig. Svenske afdelinger afgik senere på dagen med fangerne til København og overnattede i Odense. Jeg fik ordre til at køre tilbage til Friedrichsruhe med en dansk bus. På vejen mellem Neumünster og Hamburg blev vi visiteret af en militærkontrol og bussen blev gennemført, for de sagde, at de vidste, at vi havde meddelelser med til fangerne i Neuengamme. Danskerne, der var to chauffører fra CBU, fik undersøgt deres lommer, men de fandt ikke noget. Jeg, for min del, havde flere meddelelser, men de brød sig ikke om mig, så jeg kunne overgive disse til de rette adressater. Jeg vidste ikke, hvad det var for noget og troede, at det var personlige hilsener fra forældre og pårørende, og det tror jeg stadig, for den danske modstandsbevægelse ville ikke udsætte os for noget, der kunne skade os i vores arbejde.

18/4. Der kom meddelelse fra gauleiteren i Hamburg om, at alle skandinaver skulle evakueres til Danmark. Det var det, vi havde ventet på, og glæden kendte ingen grænser, men da vi ikke havde fået skriftlig bekræftelse måtte vi holde det for os selv, skønt det var svært ikke at måtte fortælle det i Neuengamme til dem vi havde samlet der.

Den store dag, som både vi svenskere og vennerne fra Danmark og Norge havde ventet på, kom. Vi udsendinge var klar til at gøre vores indsats, og jeg var forberedt på at skulle marchere med de af fangerne, som på den korte tid ikke kunne få plads i bilerne. Alt var klart,

Hamburg i foråret 1945.

og i Padborg havde man forberedt sig på at tage imod denne enorme strøm af mennesker, som man ventede ville vælde ind over grænsen.

Men vi havde aldrig i vores vildeste drømme kunnet forestille os den strøm af busser, biler og ambulancer, som kom fra Danmark. Det var utroligt at et så lille land, der var besat, kunne skaffe en sådan bilpark frem. Der var store og små busser, som gik på gengas. Kassevogne, der var bygget om til busser, ja, der syntes at være ethvert tænkeligt køretøj, som kunne køre.

Tænk, hvilket forarbejde der havde været med alt dette. Hvilken organisation. Alle bilerne var hvidmalede med Røde Kors på. Indlastningen gik ordnet og perfekt. Ikke alle kunne komme med på én gang. Det hele måtte gå for sig, ligesom med vore afdelinger, i et vist antal busser ad gangen. Samlingen af busserne fra Danmark fandt sted i vores base-lejr ved Friedrichsruhe, hvor chaufførerne fik lidt hvile efter turen fra Danmark. Når indlastningen havde fundet sted i

nazilejren gik turen til vores base, hvor fangerne måtte sidde i busserne mens førerne fik lidt hvile og indtil der var kommet samling. Det varede indtil ud på natten inden en afdeling kunne afgå mod Danmark. Så gik det på dag og nat. Da den første gruppe havde nået Padborg og lastet af, kørte den tilbage for at hente nye vognfulde af deres brødre, som sad dernede og ventede på dem. Jeg var med i en kolonne af danske busser til Danmark. Busserne gik allesammen på gengas og det gik langsomt, fordi busserne var overfyldte og havde dårlige dæk, men det gik faktisk godt. Det var kun ved Neumünster vi blev udsat for luftangreb om natten og inde i byen gik en bus i stykker, det var gengassen, som lavede knuder. Men vi fik passage-rerne ud i en fart og fik dem anbragt i de andre busser og så gik det fremad med sang og glæde til en modtagelse, som er umulig at beskrive.

Vi lagde planer for, hvordan vi skulle kunne få alle væk på kort tid. Præsten spurgte mig, som tidligere omtalt, om jeg ville tage ansvaret for nogle tusinde og marchere med dem ad bestemte veje fra lejren. Vi skulle gå indtil der i flere omgange kom busser og hentede os, alt efter hvornår der var køretøjer for hånden. I lejren skulle vi fylde busserne med dem, som var syge og svage og kun de stærkeste skulle tages med på marchen og det skulle være frivilligt. Vi havde også håb om, at der i Danmark skulle findes et stort antal busser og ambulancer, som ville være klar til at hjælpe os. Men det var tyskerne, som skulle give tilladelse til dette og det var en sag for Bernadotte. Samme dag kl. 6 om eftermiddagen fik vi besked om, at Himmler havde beordret alle transporter, herunder også sygetransporter, indstillet med det samme. Det var et af de værste tilbageslag man kunne tænke sig, og stemningen blandt os svenskere var dystert og beklemt. Men Gud svigtede os ikke. Ved nitiden om aftenen kom der besked fra grev Bernadotte om at han den følgende dag ville komme til den dansk-tyske grænse og her ville blive hentet i bil, for han skulle have fat på Himmler og formå denne til at lade alle skandinaver evakuere den følgende dag; det var jo også, hvad hele Danmark ventede, at vi i Røde Kors ville få gennemført. Han gjorde det uhørte, at få fat i Himmler i det kaos, der rådede, og at få ham til at gå med til, at vores inderste ønsker skulle gå i opfyldelse. Hans indsats var for os som

Danske »hvide busser« i Friedrichsruhe.

et eventyr, ja, noget ufatteligt, og han fremstod for os som en helgen eller budbringer fra en højere verden.

Efter nogle timers søvn hos kokkene i teltet blev jeg vækket af præsten, som meddelte mig, at jeg sammen med delegationens sergent, Helge Larsson, skulle køre i lastbil til Rainbeck og fylde den med pakker fra det lager af store svensk-amerikanske gavepakker, vi havde der, og køre til Neuengamme, hvor præsten ville møde os og give os videre ordre.

I løbet af natten var en del danske Røde Kors-ambulancer og busser ført af CBU'er med nogle sygepassere og sygeplejersker, ankommet. De lå og sov i deres busser, da vi tog af sted om morgenen, så vi havde ikke nået at hilse på dem. Da vi kom til vort lager i Rainbeck havde der som sædvanlig været indbrud og en del gavepakker var flået op og de amerikanske cigaretter, der var i, var blevet stjålet. Der var kommet en del gavepakker, som antagelig var kommet med de danske busser. Vi undersøgte en af disse pakker og lagde særlig

mærke til de værdifulde madvarer, nemlig det røgede flæsk. Der var også danske cigaretter, såkaldte Torry cigaretter, som Larsson prøverøg, og han sagde at de smagte som tørv og ikke var så gode som vore, men det er også klart, for vi havde Chesterfield og Camel cigaretter, og dem lagde vi i de åbnede pakker som supplement.

Vi havde læsset af og var på vej gennem den lille forstad til Hamburg, der hedder Bergedorf, da vi blev råbt an af en tysk politimand, som steg op på trinbrættet af vores lastbil og spurgte, om vi ikke havde hørt, at vores lejr i Friedrichsruhe var blevet bombet og at en del af vore folk var dræbt eller såret. Der kunne vi se, hvor megen vægt de allierede lagde på Røde Kors-symbolet, disse blodtørstige forbrydere. Den gamle politimand tiltalte os på dansk, som så mange i Hamburgområdet gjorde det, og vidste altså at vores base lå i Friedrichsruhe. Vi var jo også kendt i Bergedorf, fordi vi som regel kørte gennem denne lille by, når vi var på vej nordpå.

Vi blev meget oprørte ved denne meddelelse og bestemte os til at køre direkte tilbage til basen. Vi vidste, at vi ville få et forfærdeligt syn at se. Vi regnede efter hvilke af vores kammerater, der var tilbage, da vi forlod basen om morgenen. Vi havde set de flyvere, der angreb, men vi havde ikke kunnet tro, at det var rettet mod vores lejr, men havde ment, at det måtte være mod den øvelseslejr for Hitler Jugend, der hørte til det nærliggende Bismarckregiment, som afholdt øvelser i skoven ved vores lejr.

Nu fik vi fart på vores lastbil, og da vi kom til Bismarckslottet var der stor opstandelse. Den første svensker vi traf fortalte, at 19 biler var blevet ramt, hvoraf 3 var blevet ødelagt. Fire danskere var blevet let såret, heriblandt en sygeplejerske, der havde fået en kugle i benet. Det var styrtbombere, der havde angrebet med deres 20 mm maskinkanoner. Ejendommeligt nok havde alle svenskere klaret sig uden mén.

Vi fortsatte straks til Neuengamme, for dér ventede præsten på os, og vi skulle have vores nye ordrer. Vi havde altid vores ejendele med os, rygsækken med de nødvendige toiletsager såsom barbergrej, sæbe, kam og håndklæde samt soveposen, for vi vidste ikke, hvor vi havnede næste nat, og om vi skulle sove i en bus eller på et gulv et eller andet sted. Dette var sidste gang jeg var sammen med min kammerat Larsson. Jeg fik andre ordrer, mens han fortsatte med at køre

Greve Folke Bernadotte i Padborg. Til venstre i billedet ses prins Georg i Dansk Røde Kors-uniform.

med gavepakker, hvilket var, hvad han mest af alt brød sig om.

19/4. Vi ventede på de to busafdelinger, som havde været i København og afleveret deres fanger ved færgelejet til Sverige. De overnattede i Padborg og skulle ankomme kl. 13.00 den 20/4 til Friedrichsruhe, og når de havde spist, skulle de komme til Neuengamme om eftermiddagen for at transportere de danske fanger til Frøslevlejren ved Padborg. Der var sat en vældig mængde — omkring 125 — danske busser ind til evakueringen og derfor blev marchen ikke til noget, fordi vi nu med de svenske busser og den store danske forstærkning ville kunne klare det hele. Det var den bedste dag, jeg havde oplevet. Glæden kendte ingen grænser og at det også gjaldt i Danmark fik vi at mærke, for vi blev hyldet som overjordiske væsener. Alle køretøjerne gik i pendulfart hele dagen og natten mellem den 20. og 21. april. Jeg kom med en dansk kolonne med de sidste af vore fanger; vi havde en hård rejse med luftalarm og itukørte danske gengasbusser, men frem til Danmark kom vi.

Den 21. april besøgte Bernadotte Frøslevlejren og ved det besøg deltog også vi udsendinge, som var med i Danmark. Hans besøg blev fulgt af enorme ovationer fra mennesker, som jeg næsten tror betragtede ham som et guddommeligt væsen. At være sammen med dette menneske og se, hvad han formåede, var for os utroligt; det var som et eventyr. Han sagde til os, at vi, som en gave fra det Højeste, havde fået lov til at føre disse mennesker tilbage til livet.

På denne dag blev størstedelen af vores forlægning i Friedrichsruhe flyttet til Padborg i Danmark. Det var blevet alt for farligt at have basen liggende i Tyskland efter at slottet i Friedrichsruhe var blevet bombet og menneskeliv var gået tabt. Også ambassadør Richert flyttede til Padborg.

Jeg fik ordre til at følge med en bus med syge til København.

Vi skulle af sted om aftenen og sove nogle timer i Odense om natten og derefter videre med færgen. Men først skulle jeg med en transport fra Frøslev til Møgelkjær, en lejr lidt længere oppe i Jylland.

Fangerne var mest danske politibetjente. Denne lejr havde som bevogtningssmandskab danske stikkere (nazister). Til trods for at disse var klar over, at deres dage var talte, optrådte de brutalt og vi kom i skænderi med dem og blev truet. En af dem sagde til mig, at jeg ikke ville komme levende ud af Danmark, men jeg sagde til ham, at denne trussel kunne han lægge sig selv på sinde. Jeg vidste, at modstandsbevægelsen havde disse herrer under opsyn, og vi havde fået besked om at vi var beskyttet hvor end vi færdedes i landet, skønt vi ikke så dem. Derfor behøvede vi ikke være bange for disse stikkere under vores arbejde for fangerne. Da en stikker sparkede en fange over benet med sin store støvleklædte fod, sagde jeg til ham, at den slags ikke måtte overgå dem, der stod under beskyttelse af Svensk Røde Kors. Han truede mig med sin pistol, men to af vore chauffører (et par kraftige Stockholmerdreng) trådte til, og en af dem tog bussens startsving og sagde til stikkeren, at hvis han skød deres kammerat ville han kløve hovedet på ham og så hævede han startsvinget over slyngelens hoved. De opmarcherede fanger begyndte at nynne »Du gamla, du fria . . .«. Imidlertid var den tyske lejrchef blevet klar over, hvad der foregik, og fik afsluttet episoden ved at give stikkeren ordre til at lade os være i fred og ikke true os.

Jeg kom tilbage til Padborg, hvor jeg fik ordre til at følge med en af vore busser, der skulle til København med syge, som var i stand til at sidde i bussen. De skulle afleveres ved færgelejet til svenske Røde Kors-folk fra Malmø. Disse måtte ikke gå i land i Danmark.

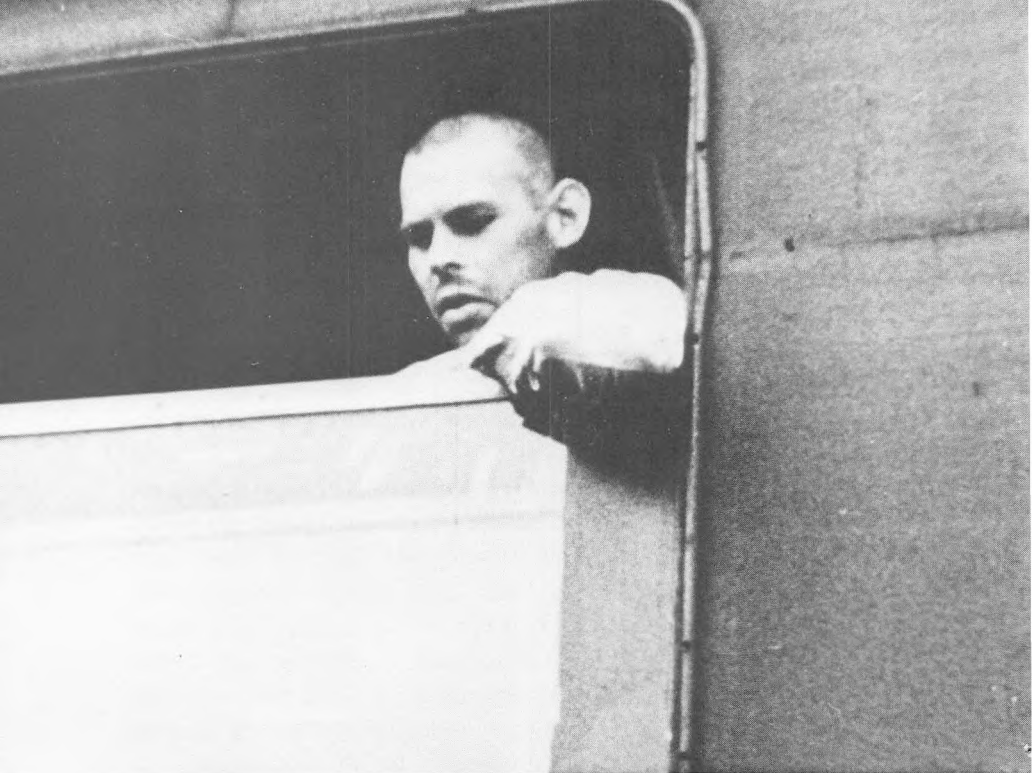
Vi kørte om aftenen og havde ordre til at opsøge Falcks Redningskorps i Odense, dels for at få videre ordrer, dels fordi vi skulle gøre et par timers ophold, hvor de syge skulle behandles af sygepassere fra det stedlige sygehus. Der var luftalarm i Padborg, da vi skulle af sted, og derfor blev vi lidt forsinkede, men vi kom af sted og blev ikke holdt tilbage i militærkontrollen ved Lillebæltsbroen, og vi nåede frem til Odense ved 11-tiden om aftenen og opsøgte Falcks Redningskorps. Vi fik besked på at fortsætte til Store Bælt, hvor en færge ventede os, og hvor der ville blive serveret middag for os. I kan være sikre på at blive godt modtaget, sagde disse venlige mennesker hos Falck. Vi sagde til hinanden, at hvis blot vi kunne få lidt søvn under sejlturen til Korsør ville vi nok kunne holde os vågne og kunne køre direkte til København. Da vi kom til færgelejet i Nyborg blev vi modtaget med åbne arme. Vi var ventede og der var dækket op til os på færgen. Sanitetspersonel tog sig af vore syge.

Der var også sat køjer op til os. Der var hektisk aktivitet af læger og sygeplejersker, for der ventedes et tog med andre fanger fra karantænestationen.

Da toget ankom var der fuldt af tilskuere, som ville se disse danskere og nordmænd, der vendte tilbage fra helvedet i Tyskland. Vi spiste vores enestående gode middag og ind i spisesalen kom der bekendte fra karantænestationen, hvor vi havde været så mange gange, og vi blev genkendt og omfavnede. Langt om længe kom vi ned i vore køjer, som vi hoppede i fuldt påklædte, for vi var nu vant til at sove med tøjet på, og vi kunne blive udsat for luftangreb her i Danmark.

Der var ingen tvivl om, at det var nødvendigt at få noget hvile, og da det trak ud med at få toget om bord, kom vi til at sove lige til vi gik ind i færgelejet i Korsør, hvor vi blev vækket med morgenbakke og det dejlige, danske smil.

Rejsen fra Korsør til København gik hurtigt, og stemningen blandt vore passagerer var løssluppen, og det så jo også lyst ud. Danmark kunne snart regne med at være frit, men en tanke kunne jeg ikke

Dansk fange, kronraget, på vej hjem i et lazarettog gennem Danmark.

komme bort fra; der kunne blive krig inden tyskerne var drevet ud af landet, og der kunne komme til at flyde blod. Det kunne blive Danmarks tur til at gennemgå de krigens rædsler, som jeg havde set i Tyskland. Det var uhyggelige tanker blandt disse glade mennesker, og under alle omstændigheder regnede jeg med, at dem vi transporterede over til Sverige ville være i sikkerhed også under sådanne eventuelle forhold. Da vi kom til det færgeleje, hvor de svenske færger lagde til, blev vore passagerer overgivet til folk fra Svensk Røde Kors, som var med færgen. Det var både en glæde at overgive dem i gode hænder og et savn, for vi var kommet til at kende hinanden, og de syntes det var synd for os, at vi skulle tilbage til det tyske helvede med dets dødslejre. Vi havde nemlig fået besked om at alle svenske køretøjer skulle gå til Ravensbrück og hente kvinder af alle nationali-

teter, mest polske kvinder, og vi tænkte, at blandt dem, som nu begav sig ind i krigsområdet ville man være heldig, hvis man slap uskadt ud eftersom denne lejr lå langt inde i Nordtyskland og ikke langt fra Berlin, hvor krigshandlingerne var ved at intensiveres, men vi sagde til hinanden, at det var vores pligt og selv om vi går til, så er det i en god sags tjeneste i stedet for som dem, der skyder på hinanden og slår hinanden ihjel.

En af chaufførerne fik pludselig den idé, at siden vi nu var i København, så burde vi køre ind om Amalienborg og hilse på kronprinsparret Frederik og Ingrid. Han sagde, at et par chauffører tidligere var blevet godt modtagne her, og havde fået besked på, at de godt måtte komme igen, og at kronprinsparret satte pris på det arbejde vi gjorde, og også at vi kom på besøg hos dem.

Da jeg sagde, at det burde vi gøre, sagde begge chaufførerne, at du Karlsson må føre ordet, for du er bedre skåret for tungebåndet end vi er. Det lovede jeg, skønt jeg sagde, at de heller ikke var tabt bag en vogn, når det gjaldt om at snakke. Ved overgivelsen af fangerne i færgeløjet havde jeg givet en mand fra Malmøs Røde Kors en seddel med min kones telefonnummer i Halmstad og bedt ham ringe og sige, at alt var vel. Det følte lidt hårdt at være så nær ved hjemmet. Der var kun Sundet imellem os, og mine tanker gik til min kære hustru og mine to børn, den otteårige Kurt og den seksårige Margarethe.

Imens jeg sad og tænkte på det, var vi nået frem til Amalienborg og en vagt viste os, hvor vi skulle stille vores bus på den store plads foran kongeslottet. Han viste os også, hvilken dør vi skulle gå ind igennem til kronprinsens bolig. Da vi ringede på kom en kammertjener os imøde og meldte os hos de kongelige. Vi blev straks bedt indenfor og både kronprins Frederik og kronprinsesse Ingrid bød os velkommen og sagde, at de var glade for vores besøg. De kunne naturligvis se, hvad vi var for nogen, og det havde kammertjeneren i øvrigt også sagt dem, da han anmeldte os. Jeg fremførte min og kammeraternes glæde over at få lejlighed til at hilse på de kongelige højheder, og samtidig fortalte jeg, hvor glade vi var for at få lov til at være med til at evakuere danskere og nordmænd fra helvedet i Tyskland til Danmark og Sverige og hvordan de utroligste ting havde vist sig mulige.

Kronprinsen tog min hånd, og jeg mærkede, hvordan han trykkede den i glæde over det, som var sket og i færd med at ske. Så sagde han: »Tak skal I have, I som frivilligt har gjort så meget for vort folk.« Jeg sagde, at vore danske brødre var kommet til hjælp med mange køretøjer, så evakueringen af Neuengamme havde været mulig. Vore egne køretøjer havde ikke været tilstrækkelige i den korte tid, vi havde at få nordboerne ud.

»Ja, du talte om brødre,« sagde kronprinsen. »Når brødre hjælper til med at føre deres brødre tilbage til livet, så er det et udtryk for den gensidige kærlighed mellem vore lande. Det er den smukkeste og fineste handling verden har set i denne dystre tid og det giver os håb for en lysere og mere fortrøstningsfuld fremtid.« Kronprinsesse Ingrid takkede os ved at trykke os alle tre i hånden. Jeg så, at en tåre glimtede i hendes øjne, og da jeg trykkede hendes hånd, følte jeg, at disse gode kongelige følte for alle, der havde været under tysk okkupation og som havde måttet lide for deres længsel efter frihed.

Da vi havde taget afsked og forlod Amalienborg sagde vi til hinanden, at her havde vi fået endnu et bevis på, at det danske folk holdt sammen. Både høj og lav er patrioter og stræber ukueligt efter frihed. Det manede til eftertanke, at se det sammenhold og den kærlighed de viste hinanden. Tænk bare på karantænestationen ved grænsen. Hvilken opofrelse og glæde ved at gøre noget for andre, de viser, når de, udmattet til det yderste af arbejde, alligevel tager imod alle de mennesker vi sluser ind til dem fra dødslejrene i Tyskland.

Alle kommer under behandling, afluses, bades, får mad, lægeundersøges og får nyt tøj og et sted at sove. På en enkelt dag kom der fem tusind mennesker, der skulle under behandling. Samtidig tog de sig af os og så til, at vi fik mad og et sted at få nogle timers hvile.

Hvis der var nogen, der ikke orkede mere, kom der andre i deres sted. Vi undrede os over, hvor de dog fik alle de frivillige fra. Det tjener intet formål at nævne nogen ved navn, for de var alle lige utrættelige i deres arbejde for denne vældige masse af mennesker, der væltede ind over grænsen. Alle fik hjælp og det kvikt og hurtigt. Men man kan ikke undlade at nævne en bestemt ved navn, og det er baronesse Wedell-Wedelsborg, som holdt trådene i sin hånd og organiserede hele denne Røde Kors-indsats. Alle ordrer fra hende klappe-de perfekt. Hun var allestedsnærværende og så til, at alt flød roligt

CBU-chauffør bliver tyfus-vaccineret før turen sydpå.

og velovervejet, men alligevel så hurtigt som muligt. Hun organiserede plejen af de syge, og så til at personalet tog sig af de særligt syge, f.eks. dem, der var ramt af Tyfus eller som var døende. Hun så til, at vi svenskere blev vel modtaget og fik det vi havde brug for såsom mad, hvile og friske forbindsstoffer, så vi kunne vende tilbage til Hitlers dødsrige og hente nye laster af mennesker. Ja, der findes sådanne farverige mennesker, hvis navne aldrig vil blegne. Beundringsværdige, selvopofrende med en omsorg for ulykkelige brødre og søstre, som går over i historien og hvis navn er os et lyst minde, som aldrig vil blive glemt.

IX. En sidste redningsaktion

- 18/4 1945 Klokken 17-17.15 blev lejren angrebet af styrtbombere. Grupper på 3 maskiner angreb lejren 3 gange. 4 mand (danskere) blev let sårede. 19 biler blev ramt og 3 heraf ødelagt.
- 20/4 1945 Ved hjælp af 125 danske busser og 13 lastbiler flyttedes 4.300 mand fra Neuengamme op mod den danske grænse.
- 21/4 1945 Størstedelen af detachementet flyttedes sammen med ambassadør Richert til Padborg, hvor en ny lejr oprettedes. Der kom ordre fra Folke Bernadotte om at o. 6.000 vesteuropæiske kvinder skulle hentes i Ravensbrück.
- 22/4 1945 Løjtnant Svensson afgik med 10 busser til Ravensbrück.
- 23/4 1945 Løjtnant Svensson kom tilbage med 900 kvinder.
- 25/4 1945 Løjtnant Hallquist såret, Ringman dræbt. 13 kvinder dræbt og 13 såret.
- 26/4 1945 Løthmans kolonne angrebet ved Plön. 8 dræbt og 20 sårede. Samme dag ankom 1300 kvinder (til Padborg)

Telefonsamtale fra Lübeck d. 26.4. 1945 kl. 9.30

Løjtnant Svenssons kolonne passerede Lübeck kl. 07.30. Den medførte 1.000 kvinder, deraf 75 sengeliggende og 50 spædbørn. Et af disse børn fødtes i nat.

I dag kl. 8.30 afgik løjtnant Løthman med 7 busser og 300 kvinder fra Lübeck til Padborg.

Der kom yderligere 3-4 lastbiler fra Internationalt Røde Kors med 100-200 kvinder. Transportmidler skal stå klar til at modtage dem ved grænsen, hvis de schweiziske biler ikke kan passere grænsen. De schweiziske lastbiler havde fået løfte om at få tørmælk, vællingpulver og gavepakker med madvarer. Et par biler skal lastes med disse varer til krigsfanger. Løjtnant Agartz kan hente disse i magasinet.

Kl. 5 fredag morgen kommer alle svenskere fra Lübeck. Toget, som skulle transportere de 4.000 kvinder, har majoren endnu ikke hørt noget til.

21/4. Fulgte med anden deling under kommando af løjtnant Åke Svensson til Ravensbrück. Efter en nat fik vi en halv nats hvile i Frøslev, hvor jeg sov i en bus. Takket være at rygsækken og soveposen var med, kunne jeg sove hvor som helst. For det meste gjaldt det bare om at finde sig en plads i en bus, men ellers et eller andet sted på et gulv.

Reveillen gik kl. 03.00. Klar til afgang kl. 06.00. Styrbombere gik ned over os og antagelig blev vi genkendt for vi blev ikke beskydt. Kl. 15.00 var der luftalarm, og vi måtte stoppe og gå i dækning, men kl. 18.25 nåede vi frem til Ravensbrück koncentrationslejr for kvinder. Vi blev indkvarteret i en barak og fik nogle timers hvile. Vækning kl. 03.30 til umiddelbar indlastning af omkring trehundrede og tres franske kvinder. Kl. 05.45 afgik vi fra helvedet Ravensbrück og efter luftalarm på vejen til Lübeck, som forsinkede os, kom vi lykkeligt og velbeholdne over den dansk-tyske grænse ved halv 11-tiden om aftenen, og en halv time senere kunne vi sætte vore passagerer af ved karantænestationen, hvor der blev serveret for os, hvorefter vi sov ud i et af vore telte. Passagererne blev modtaget af det utrættelige danske Røde Kors-personale, og skønt det nu var ikke-nordis-

Polske kvinder fra koncentrationslejren Ravensbrück ankommet til Padborg.

ke statsborgere, blev der ikke gjort forskel. De blev behandlet på samme måde. Det var rørende at se den kærlighed, som blev udvist over for disse syge og udmarvede kvinder, som for det meste var unge piger. Hvilken ømhed de syge blev behandlet med, og hvor taknemmelige de var, hvor de omfavnede deres velgørere og græd af glæde; sådan havde de ikke været vant til at blive behandlede; de var vant til hug og slag, udmarvende arbejde og sult samt trusler om, at de ville blive dræbt, hvis de ikke klarede det. Og nu var de, som en del udtrykte det, kommet i himlen. Ja, her fik man af det Danske Røde Kors og personalet på karantænestationen et bevis på det allerbedste, mennesker kan udrette.

24/4. Har været hele dagen i Frøslevlejren, men om eftermiddagen blev der en del transporter til en lejr ved Horsens, for i Frøslevlejren var der så fuldt af fanger, at der ikke var plads til flere. Jeg hjalp også med at laste et tog med syge, der skulle til Sverige.

25/4. Alle transportmidler, som var ved hånden, fik ordre til at gå til Tyskland og først og fremmest til Ravensbrück og hente kvindelige fanger. Fronten rykkede nærmere, og den del af Tyskland vi kunne færdes i blev mindre og mindre. Krigen blev stadig mere intensiv. Ravensbrück lå i farezonen og kunne når som helst falde i de allieredes hænder. Det var her russerne, der nærmede sig, og vi frygtede at nazisterne ville dræbe fangerne inden fronten rullede henover lejren. Tyskerne lastede fangerne ind i jernbanevogne, og vi frygtede det værste angående deres bestemmelsessted, og denne frygt viste sig senere berettiget. De blev sat om bord på skibe, som sænkedes i Østersøen, omend nogle nåede frem til Sverige.

25/4. Denne dag skete det, som vi havde frygtet. En af os faldt. Vor kammerat Erik Ringman, som var fører af et køretøj, blev skudt ihjel fra en flyvemaskine. Desuden blev løjtnant Hallkvist meget hårdt såret af en kugle gennem hovedet. Svensk blod var flydt som et bevis på, at vi satte vore liv på spil for at redde mennesker ud af Hitlers dødsrige. Vi havde alle været beredte på det og havde flere gange spekuleret på, hvem der ville blive den første, eller de første, hvis flere skulle falde på samme gang. Ringman blev den første, og måske Hallkvist nummer to, skønt der endnu fandtes en gnist af liv i ham. Vi i Frøslevlejren ved Padborg var dybt grebne af det, der var sket. Der blev holdt andagt ved Ringmans bære af pastor Sparrstedt og her var også den norske sømandspræst Svendsen til stede. Svendsen havde hele tiden været med i Tyskland og havde været en god hjælp under opsporingen af fanger i lejre og tugthuse, fængsler og arbejdskommandoer. Det blev besluttet, at han skulle jordfæste vor kammerat Ringman. Danskerne foreslog Smedby Kirke, som ikke lå langt fra vor lejr som et passende sted for denne højtidelighed.

Så skulle en svensker jordfæstes af en nordmand i en dansk kirke. En handling, som symboliserede det fællesskab, som vi tre nordiske folk levede i, og som havde været til hjælp i nødens stund. I glæde og sorg havde vi fundet hinanden og vovet livet for hverandre. Det blev besluttet, at jordfæstelsen skulle finde sted den 27. april kl. 17.00 og så mange af os, som kunne, skulle komme og stå æresvagt ved ki-
sten.

Sønderskudt Røde Kors-bil på en landevej i Tyskland.

En af os var blevet offer, men tænk hvor mange danske og norske menneskeliv, der var gået tabt i denne krig. Vore nordiske brødre havde givet deres liv for deres fædreland, som de elskede over alt. Det offer de havde bragt beviste, at selv den største krigsmagt ikke kunne kue de skandinaviske folks nationalfølelse og frihed til at bestemme i deres eget land.

26/4. Fik ordre til at følge med en bus til Lübeck, som skulle hente en del gods, der tilhørte delegationen, og som fandtes i den svenske kirke der. Det var kun med største besvær, at vi kunne komme frem ad vejene. Ved Schwerin lå der schweiziske lastbiler tilhørende det Internationale Røde Kors, sønderskudte og brændende. Hele vejen så vi spor efter de frygtede styrtbombes hærgen. Nu havde vi ikke længere beskyttelse af den hvide maling og det røde kors på vores køretøj, for vi så tyske troppetransportbiler, der var hvidmalede med røde kors ligge sønderskudte, så nu havde vi kun heldet at stole på.

Vi nåede frem til den svenske kirke hen på aftenen og begyndte straks indlastningen for at få begyndt hjemturen så hurtigt som muligt.

Men det viste sig for vanskeligt at køre tilbage midt om natten, og vi fik ordre om at afgå til Padborg kl. 5.00 om morgenen sammen med nogle andre svenske køretøjer, der var ankommet.

Ritmester Ankarkrona og Obersturmbannführer Danziger ankom til Lübeck fra Ravensbrück i følge med en tysk dame, som havde fået lov at følge med, da hun skulle til Lübeck. Det var fire delinger svenske køretøjer, der kom fra denne forfærdelige lejr, hovedsageligt med polske kvinder. Ankarcrona havde arrangeret deres indlastning og nu gjaldt det så den farefulde færd til Danmark. Alle skulle overnatte i den svenske kirke for så i fællesskab at tage af sted, så snart det dagedes. Sergent Larsson var med delegationens lastbil kørt til vor forhenværende lejr ved Friedrichsruhe for at hente nogle ting der, og vi spekulerede på, hvordan han ville klare det, for krigen var nu så intensiv, at der var store risici for at blive angrebet af styrtbombere, som vi havde kunnet konstatere det på nedturen.

Disse stakkels kvinder, som delingerne kom med, var så glade over, at de var blevet taget under vingerne af os, som de sagde, engle fra Norden. Det var et beklemmende syn at se disse, for det meste unge kvinder, som havde siddet længe i KZ-lejr, for polakkerne var blandt de folk, som længst havde været under fangenskab af Gestapo, og de var lidt efter lidt blevet flyttet mod vest efterhånden som fronten nærmede sig fra øst. Med det store kryds bag på fangedragten, med deres glatbarberede hoveder fulde af lus, en del uden fodtøj og en del meget syge, og alligevel så man et glimt af håb i deres øjne. De kunne næsten ikke fatte, at de, som de sagde, var kommet i hænderne på venlige mennesker.

Vi var klar til at tage af sted på vejen mod Danmark kl. 06.00 ad den sædvanlige vej over Kiel. Kl. 12.00 var vi i Flensborg og efter en times forsinkelse var vi i Padborg kl. 14.00. Jeg ønskede at deltage i jordfæstelsen af vor kammerat Ringman kl. 17.00, og det skulle nok kunne nås. Da jeg havde fået lovning på transport til Smedby Kirke, fik jeg travlt med at ordne alting, få lidt mad hos kokkene og pudse uniformen lidt op, inden jeg sluttede mig til mine kammerater ved kirken. Store menneskemasser var forsamlede ved kirken, der var overfyldt, men der var reserveret bænke til os svenskere. Kisten, som

Eric Ringmanns kiste i Padborg på vej hjem til Sverige.

blev ført til kirken på en dansk lastbil, var svøbt i et af vore svenske flag, for øvrigt et af dem vi hver dag havde flaget med i vor lejr ved Friedrichsruhe, for at vise de allierede flyvere, hvor vi var.

Sømandspræsten Svendsen, vor norske ven, holdt en uforglemmelig prædiken og forrettede jordfæstelsen efter skandinavisk skik. Til minde om kammeraten Eric Viggo Ringman citeres hermed pastor Svendsens ord ved jordfæstelsen:

»Som sendebud fra Gud kom de hvide busser til tugthuse og koncentrationslejre i hele Tyskland. Det er et privilegium, som kræver indsats og ofre. En af vore venner har givet det største offer. Mens han reddede andres liv, gav han sit eget. Der er mange af Jesu ord, der har fået liv for os i de uger vi har været sammen. I dag er det dette: ingens kærlighed er så stor, som dens, der sætter livet til for sine venner. Vi lever på grænsen mellem liv og død, og det er godt at leve der. Problemerne bliver så enkle, alle ting får deres rette dimension. Himlen er nær, og den, som er gået over grænsen til døden, er ikke langt borte. Men vi sørger dybt over ham, sørger over ham i vort broderskab. Dette broderskab binder os sammen på tværs af alt, som skiller os. Og hvad enten vi ved det eller ej, så er vor Herre Jesus Kristus det første navn i det broderskab. Han har kaldet os. Lad os være trofaste mod ham, som er trofast mod os i alt som sker, gennem liv og død.«

Jeg tror, at de fleste af os følte taknemmelighed over for den Højeste, for at han havde kaldet os til denne gerning, som vi har fået lov at være med til at udføre. At få lov til at føle denne samhørighed mellem nordiske brødre og søstre, som jeg i disse dage er kommet så nær. Men lad os ikke glemme de andre folk, som vi nu er i færd med at redde fra pinsler og død. Særligt disse kvinder fra Ravensbrück har gjort indtryk på mig, og forresten på alle, at ondskaben dernede i Hitlers dødshelvede har udsat disse arme mennesker for det grusomste denne verdens ondskab kan gøre. Men samtidig er der den godhed, der findes, og som kan udrette undere. Det fik jeg at se, da jeg senere på aftenen kom til karantænestationen og så disse danske kvinder, som jeg nu er blevet klar over arbejdede for DKB. Danske Kvinders Beredskab arbejdede med at tage imod de stadig flere buslaster af kvinder fra Ravensbrück og andre lejre i det stadig mere forfaldne tredje rige. Det formelig væltede ind med buslaster af både

Baronesse Wedel-Wedelsborg i Padborg med sekretær Blöcher fra Socialministeret.

danske og norske fanger i tusindvis. Man tog sig af alle og de blev aflusede og fik tøj og mad. Syge blev behandlet af Røde Kors-søstre og læger og sat ind i togvogne, og når toget var fuldt, afgik det gennem Danmark til Sverige. Så blev et nyt tog kørt frem, som havde stået klar til at blive fyldt op. Hele natten gik dette gigantiske arbejde for sig, og jeg var fuld af beundring for disse danske kvinder, som trods træthed formåede at holde ud. Der stod altid nye kvinder parat til at træde ind til den barmhjertige samaritergerning. Jeg tror, at de fleste af kvinderne i Jylland var med på den ene eller den anden måde.

Vi, som nu var blevet vant til at pleje syge, såvel i lejrene som under transporterne, og her særligt de dysenteriramte, der ikke kunne holde på deres afføring, vi betragtede disse danske kvinder, hvoraf en del var unge piger, og så, hvordan de tog sig ømt og venligt af alle. Det var for mange af dem måske første gang, de var med til at hjælpe alvorligt syge mennesker og få ekskrementer på sig osv. Lige venlige og opmuntrende var de og forsøgte at forklare fangerne, at de nu var på vej mod friheden. Det ser ud til, at når det virkelig gælder, kan mennesket gøre underværker. Det beviste DKB. Denne organisation må have været perfekt, for der manglede aldrig tjenstvrige kvinder, så vidt vi fik at se. Vi beundrede dem, og sagde til hinanden, at det at de tog imod de danske og norske fanger, som vi og vores danske broderorganisation kom med, vel ikke var så mærkeligt, men nu var det mest polske kvinder eller andre nationaliteter, som kom fra de tyske udryddelseslejre, og der blev ikke gjort nogen forskel. Alle blev lige hjerteligt modtaget. Med kvinderne kom også en del småbørn, nogle nyfødte, som næsten var nøgne af mangel på udstyr, svøbte i pjalter, lusebidte, syge og underernærede. Men her var der babyudstyr at få. Jeg tror, at man overalt i Danmark havde fundet disse værdifulde sager frem fra skuffer og skabe, havde rensset og strøget dem, og sendt dem til karantænestationen, hvor det blev gjort god brug af dem.

X. De sidste dage i Danmark

28/4. I vor lejr ved Frøslev havde jeg opsøgt nogle kammerater fra tiden i Friedrichsruhe, og i deres telt fik jeg nogle timers søvn. Men alt var så uroligt. Hele natten blev lejren overfløjet af flyvemaskiner, og vi måtte som sædvanligt ligge fuldt påklædte, for at kunne komme hurtigt ud i dækning, hvis vi blev angrebet. Men vi fik lov at være i fred for dem denne nat. Der var udbrudt en mavesygdom blandt os svenskere og det øgede uroen i lejren. Man gættede på, at det var den konserves, vi havde haft med os i lejren ved Friedrichsruhe, der var årsag til sygdommen. Vi fik lov at spise på karantænestationen, hvor vi altid fik friske madvarer og kød. Vort eget lager af letfordærlige madvarer måtte destrueres, hvilket også skete. Jeg havde ikke i den sidste tid spist noget nævneværdigt af vores mad, men havde mest levet af den mad, der var i vores gavepakker, ligesom jeg havde fået, hvad jeg havde brug for på karantænestationen eller der, hvor jeg ellers befandt mig i Danmark. Hvor end man kom i dette venlige broderland ville alle os det vel, og når fangerne fik mad, blev også jeg bispist på bedste måde, og derfor klarede jeg mig fri af den mavesygdom, som voldte os mange plager, men som viste sig ikke at være så alvorlig, som vi havde frygtet.

Man var også urolig, for dem af vore, der stadig var i Tyskland, f.eks. i Lübeck og særligt i Friedrichsruhe, for vi havde fået at vide, at Bismarcks slot var blevet bombet, og vi vidste ikke, om nogle af vore var blandt dem, der var blevet ramt. Men det viste sig, at de havde klaret sig, hvilket bragte almindelig lettelse, samtidig med at vi fik

at vide, at alle svenskere var på vej til os, både fra Lübeck og Friedrichsruhe.

Chefen for delegationen, professor Rundberg, sagde til mig, at jeg skulle hjælpe til ved karantænestationen, fordi der var ved at ske en ophobning af fanger. De væltede ind i de danske Røde Kors-biler, som blev kørt af CBU'er, og der ventedes også vor fjerde deling med kvindelige fanger fra Ravensbrück. Jeg havde tænkt mig at bede om lov til at hjælpe med her, så jeg tog mod ordren med glæde. Det viste sig, at der var brug for alle med sygehjælperuddannelse. Man måtte ikke være sentimental, hvad man da også på dette tidspunkt var kommet over at være. Det drejede sig om at hjælpe mennesker, som var i en så dårlig tilstand, at man måtte være særlig påpasselig, når man tog dem i ben eller arme, for de vred sig i smerte og pine. Der var mange børn blandt de arme skabninger, der kom hertil; 10 til 14-års børn, udmarvede af sult med blå mærker på kroppen, fordi de ikke havde arbejdet hårdt nok til at tilfredsstille de djævelske SS'er. Piger i samme alder med stive øjne, som ikke kunne fatte, at de var kommet blandt venlige mennesker. De trængte sig sammen og prøvede at gemme sig som forskræmte fugle. Ja, det er umuligt med ord at beskrive det helvede og den ondskab disse børn havde oplevet. Skulle disse arme små mennesker nogen sinde kunne glemme, hvad de havde oplevet og blive lykkelige? Jeg tror det næppe. Jeg havde tidligere i Neuengamme set børn i denne alder arbejde som fanger i kårabimarken; under skældsord blev de om morgenen ført af sted marcherende fem og fem i en lang kolonne, og om aftenen vendte de tilbage, slæbende, haltende, grædende og faldende omkuld, mens de med skrig og skrål fra SS-vagterne blev tvunget ind i lejren, måske for at falde sammen og ikke rejse sig igen. Blandt ligene som om morgenen blev ført til krematoriet var der ind imellem barnelig.

Der kom en del kvinder fra Frankrig og Holland, som havde været fanger i mange år. Blandt børnene var der nogle, der kom fra de engelske kanaløer, bl.a. Jersey, der havde været okkuperet af tyskerne, men de fleste var polakker. O, hvilken glæde, der udstrålede fra det danske sanitetspersonel, ved at få lov at gøre noget for disse stakler. Lige så glade var CBU-mændene for at blive udvalgt som chauffører, trods de farer de måtte køre igennem.

Som tidligere nævnt betød grænsen mellem Tyskland og Danmark

Polsk kvinde fra Ravensbrück med sit barn i Padborg.

en håndgribelig forskel for fangerne, når de kom over den. Men der findes flere grænser, og den mest håndgribelige var grænsen mellem liv og død. De som kom alvorligt syge og mishandlede fra helvedet i Tyskland passerede undertiden denne grænse til en bedre verden. De fik lov at dø i rent undertøj i en ren seng og med gode mennesker hos sig, når de døde. De børn, der blev sluset gennem karantænestationen til Sverige vakte naturligvis stor opsigt både i Danmark og Sverige. Hvordan kunne SS pine børn og forlange arbejde af dem? Svaret kan man vel kun gisne om. Det var vel blot en af de grusomheder, som de havde begået mod menneskeheden. Antagelig var hele familien blevet spærret inde i lejren, og så var forældrene bukket un-

der, og børnene havde overlevet. En Røde Kors-kaptajn i Helsingborg, Eric Bergengren, sendte mig en lille bog, han havde skrevet, hvor han bl.a. omtalte de børn, der var kommet til ham over Helsingør, og som han tog sig af. Der var bl.a. to piger, der kun havde kendt til at være bange. De kunne ikke fatte, at de var blandt mennesker, som kun ville dem det vel.

Han havde dog fået lokket ud af den ene, at hun hed Kristin, og efter flere forsøg på at få hende til at sige, hvor hun kom fra, sagde hun mut: »Jeg er norsk.« Videre skrev han, at de havde vist de to tretten-fjorten-årige piger, der på grund af underernæring så ud som syv-årige, ind i en hyggelig sovekupé med opredte senge. Efter registraturen havde de ingen slægtninge. Det var noteret, at deres mor og endnu en slægtning var død i den pågældende koncentrationslejr. De fik besked på at gå i seng, så snart toget, som kun fragtede flygtninge til trygge opholdssteder inde i landet, satte sig i bevægelse. Efter nogen tid kom personalet og åbnede den låste kupé-dør for at se til pigerne. Så lå de to små stakler sammentrykkede på gulvet og sov. De havde ikke vovet at lægge sig i sengene. De lå i dyb søvn med deres få ejendele under hovederne, og de havde armene om hinanden af rædsel for at blive skilt. Da de blev vækket og løftet op og lagt i sengene, strøg de med hænderne over de rene, hvide lagener og sagde: »Får vi virkelig lov til at ligge her helt alene. I hver sin seng — gode Gud, det skulle mor have været med til.«

Jeg har bagefter tænkt på, at de to piger, måtte være de samme, som ved karantænestationen klamrede sig så fast til hinanden, da de kom direkte fra dødslejren Ravensbrück.

Søster Marie Bernadotte fik øje på mig, mens jeg arbejdede med at forbinde flygtningenes sår — for sådan kaldte vi nu vore venner i stedet for fanger. Fangedragterne var jo blevet taget fra dem, og de havde fået civile klæder. »Det var pænt af dig Karlsson, at du hjælper til her,« sagde hun. »Alle vore søstre har meldt sig til arbejdet efterhånden som de vendte tilbage fra Tyskland, og søstrene fra delegationen har været her i nogle dage. Jeg har ikke set dig siden vi var i Friedrichsruhe,« sagde hun, »og jeg mindes, at jeg vaskede og stoppede dine strømper.«

Jeg var glad for, at dette fine og gode menneske havde lagt mærke

En 25-årig kvinde fra koncentrationslejren Ravensbrück.

til mig og værdsatte mit arbejde. At søstrene fra delegationen var her og hjalp til, vidste jeg. Vi traf hinanden en gang imellem inde på »Pax«, det kaffe- eller madsted, hvor vi kunne slappe af for en kort stund og få en kop kaffe. De fortalte, at vi en af de kommende dage antagelig skulle bryde op og påbegynde tilbagerejsen til Sverige. Tyskland var ved at falde fra hinanden, og opløsning og uorden var på vej, så vi ikke længere ville kunne rejse derned, og når vi ikke kunne komme ind i landet længere, var vores opgave fuldført.

Mine kammerater bad mig om aftenen om at køre med dem til forlægningen og sove hos dem, men jeg var så træt, at jeg sagde, at jeg jo havde min sovepose og personlige grej her og ville blive her og

Danske »hvide busser« samlet ved Padborg før den store redningsaktions start.

sove. Der var danske busser, som stod her og skulle køre syge til Åbenrå sygehus, og jeg kunne formodentlig sove i en af dem natten over.

Det ville næsten være bedre end teltet i forlægningen. Da svenskerne var brudt op fra middagsmåltidet om aftenen på karantænestationen, talte jeg med en dansk buschauffør og spurgte om jeg måtte ligge i min sovepose i hans bus natten over. Det måtte jeg gerne. Han sagde, at han også skulle ligge der i nat, fordi han om morgenen tidligt skulle af sted til sygehuset med nogle, som blev behandlet på karantænestationen om natten. Jeg sagde, at jeg så ville følge med og hjælpe ham med ind- og udlastning, og det syntes han var godt.

Inden mine svenske kammerater var taget af sted, havde også de sagt, at de når som helst ventede på ordre til opbrud og påbegyndelse af hjemrejsen til Sverige. De regnede med at det sikkert ville tage en dag at afvikle lejren og pakke alt materiellet sammen, så det var

muligt, at hjemmarchen ville begynde den 30. april. Jeg tænkte, at jeg jo ikke var tvunget til at rejse sammen med dem. Der gik så mange transporter fra Jylland til København, så jeg regnede nok med at kunne nå dertil, selv om det ville blive nogle dage senere.

29/4. Det gik, som jeg havde tænkt. Jeg fulgte med min danske kammerat kl. 05.00 på hans køretur til Åbenrå sygehus. Efter tilbagekomsten til karantænestationen hjalp jeg til med indlastningen af syge, der skulle med tog til Sverige.

Pastor Sparrstedt kom til mig og sagde, at den følgende dag, 30/4, skulle alle svenskere bryde op og begynde hjemrejsen, så nu vidste jeg det. Vi skulle pakke og gøre alt klar i dag og rejse tidligt om morgenen. Vi i delegationen havde jo ikke så meget at pakke, sagde han, så jeg kunne trygt blive her og hjælpe til, det ville han sige til baronesse Wedell-Wedelsborg. Jeg forklarede ham, at jeg havde tænkt mig måske at blive her nogle dage længere og rejse hjem til Sverige med en sygetransport. Det syntes han var en god idé, og han lovede at give professor Rundberg meddelelse om det, så det ved sammen-tællingen i Sverige blev noteret, at udsendingen Karlsson ville komme nogle dage senere. Andre af delingens busser gik uafbrudt med fanger fra Frøslev til Nyborg, hvor de blev sat om bord på fær-gen, for fra Korsør at blive ført med tog til de svenske modtagelses-færger i København.

30/4. Om morgenen efter morgenmaden kl. 09.30 forlod svenskerne Frøslevlejren og tiltrådte hjemrejsen under lokalbefolkningens hyldest. Det var, som jeg senere hørte, en sand »Eriks-gata« gennem Danmark. Det havde de også fortjent. De havde gjort, hvad de kunne og i nødens stund hjulpet vore kære brødre i Norge og Danmark og havde endog haft lejlighed til at hjælpe folk fra andre nationer.

Vi var relativt sikre på, at Royal Air Force ikke ville skade karantænestationen. De var gennem den danske modstandsbevægelse blevet vel underrettet om, hvad der foregik her.

Samtidig med at mine svenske kammerater forlod Frøslevlejren, fik jeg ordre fra professor Rundberg om at slutte mig til dem i Nyborg, og ikke blive her længere, for vi skulle allesammen rapportere

os hjemme, når vi ankom til Malmø. Svensk Røde Kors ville vide, om alle udsendinge var kommet velbeholdne hjem. Det var trist, at jeg skulle forlade mine venner på karantænestationen, men en ordre er en ordre og at adlyde den, er en pligt, og det gjaldt så meget mere under de forhold, vi levede under. Jeg skulle med en svensk bus, der af en eller anden grund var blevet tilbage og den ville komme og hente mig. Det skulle nok gå, for den smule bagage jeg havde var ikke stor. Da bussen kom viste det sig, at der var ankommet en del bagage med CBU fra Tyskland, heriblandt delegationens skrivemaskine, et par skindfrakker osv. Jeg skulle tage mig af det, indtil vi kom hjem, og jeg kunne sende det til Overstyrelsen i Stockholm.

Vi satte fart på for at indhente detachmentet og nåede til Nyborg lige før færgen skulle afgå. Det var den sidste af de tre færger, der førte svenskerne over Store Bælt.

Hvilken taknemmelighed vi oplevede fra folks side. Jeg syntes ikke, der var nogen grænse for den hyldest, de gav os. Jeg sad i spisesalen, hvor vi blev budt på en fin middag og tænkte på, hvilken forskel der var; det var ikke første gang, at en svensk styrke satte over Store Bælt. Engang var der en svensk konge, der gik over isen for at sprede død og ulykke på Sjælland, og nu var vi her; en anden svensk styrke, som drog mod Sverige over det samme vand. Men vi har ingen våben. Vi drog ud til vore skandinaviske brødre for at hjælpe dem tilbage til livet fra det helvede i fjendeland, hvor de vansmægtede og vi var klar over, at det kunne koste os livet, men vi drog ned i Hitlers dødsrige, taknemmelige over, at netop vi var blevet udset til at gøre denne tjeneste. Det gik godt. Der var kun en, som måtte give sit liv for redningen af de nordiske broderfolk. Hans kiste havde vi med til hans fædreland.

1/5. Vor bus sluttede sig til den sidste kolonne, som forlod Korsør og kørte mod øst gennem Sjælland mod København, som vi kom til dagen efter, den 1. maj 1945. Vi havde holdt hvil på vejen med lidt hvile i busserne. Vores vej henover Sjælland var en fuldstændig »Eriks-gata«, hvilket blev optegnet i første delings dagbog. Ved ankomsten til Malmø var personalet forsamlet på færgens fordæk og sang »Du gamla, du fria . . .«. Kisten med den døde Ringman førtes i land på den lastbil, han havde kørt. Den svenske præst i Lübeck, som var

med os, holdt en tale.

Følelsen ved igen at betræde svensk jord kan ikke beskrives. Vi havde set hen til det øjeblik, hvor vi igen skulle sætte vores fod i Sverige, selv om vi havde været indforstået med at vi ligesom Ringman kunne komme til at vende hjem i en kiste.

Der var også en del fanger med færgen, som CBU havde afleveret i Københavns Frihavn; en del danskere og nordmænd, som var kommet fra gennemgangslejren i Møgelkjær i Jylland. Der var også en del alvorligt syge kvinder, som kom direkte fra karantænestationen i Padborg i ambulance. Jeg hjalp de svenske Røde Korsfolk med at få dem om bord på færgen. Der var særlig en polsk kvinde, der havde det, som danskerne kaldte Plettyfus og ikke kunne holde sig, så der løb ekskrementer fra hende. Jeg havde ikke overtrækstøj på, så min uniform blev tilsmudset af blod og ekskrementer fra de syge, vi måtte løfte rundt på. Jeg havde min egen uniform i min bagage, men jeg havde ikke nået at skifte, da jeg genkendte nogle nordmænd og danskere, jeg havde været sammen med i Neuengamme. Der var stor glæde ved gensynet, særligt nu da mine venner var på vej til internering i Sverige, hvilket de anså for at være den halve frihed.

Jeg sagde til en nordmand, der havde været såkaldt tillidsmand i lejren, at han skulle gå med ind i spisesalen, så ville jeg byde på noget at drikke. Jeg sagde, at jeg havde nogle svenske kroner, som skulle bruges, og at vi havde så meget at tale om, fordi jeg engang ville skrive en bog om vore fælles oplevelser i helvedet og så var det interessant at tale med en, der selv havde siddet der som fange så længe, som jeg vidste at han havde gjort. Men da vi var ved at træde over tærsklen til spisesalen, kom en tjener og viste os bort idet han sagde, at ingen fanger måtte komme derind og at jeg, der var sergent, vel burde kunne holde mig ren og pæn. Ja, han havde ret, hvad mig angår, men min ven blev ked af det, for han var jo i fangedragt, men den var ren, det havde de danske kvinder på karantænestationen set til. Jeg talte med den svenske Røde Kors-kaptajn, som havde kommandoen med fangetransporten på færgen, og han syntes det var uforskammet af tjeneren at nægte os adgang til spisesalen, for han vidste jo, at fangerne ville blive godt modtaget i Sverige, og nu havde denne tjener båret sig så dumt ad. Han fik sig sådan en opsang, at han blev skamfuld. Også skibets kaptajn kom og sagde, at det ikke

Svenske Røde Kors-busser ved Store Bælt.

måtte gentage sig, for så passede han ikke til stedet og måtte forlade det.

Klokken blev 21.30 om aftenen før vi var klar til at køre ud af frihavnen i Malmø. Jeg fik en militærbillet til Halmstad af den tjenestegørende befalingshaver ved frihavnens militærforlægning, for jeg sagde, at jeg nu forlod detachementet og rejste direkte hjem. Jeg havde jo som delegationsmedlem ikke noget at aflevere i Hässleholm, for jeg var blevet udstyret af Overstyrelsen for Røde Kors i Stockholm, og jeg ville ringe næste dag og melde, at jeg var kommet hjem, og så ville jeg sende de ting, der var kommet fra Tyskland til karantænestationen i Padborg, og som jeg havde med mig hjem.

Men hvor skulle jeg sove i Malmø til næste dag? Jeg var træt og havde ingen penge, men så kom jeg til at tænke på det herberg, som ligger i en baggade ved Stortorvet i Malmø. Jeg kendte de slumsøstre, der var der og ville sikkert få lov at ligge der natten over og til at ringe hjem til min kone og fortælle, hvor jeg var. Røde Kors-kaptajnen fortalte mig, at et lazarettog om morgenen skulle afgå nordpå mod

Halmstad og at jeg sikkert kunne komme med det, hvis jeg ville. Men jeg sagde, at jeg jo havde min militærbillet.

Det føltes sært at se alle lysene i den oplyste by. Jeg havde jo vænnet mig til mørklægningen såvel i Tyskland som i Danmark. Ivrig efter at komme til at ringe hjem skyndte jeg mig til herberget, hvor jeg fik en hjertelig modtagelse. Da jeg havde sagt, hvad jeg ønskede, først ar ringe hjem og så om muligt, nogle timers hvile, sagde jeg, at jeg kunne ligge på gulvet i min sovepose, for jeg var nu vant til at ligge hvor som helst. Jeg sagde, at jeg havde ligget i busser, i telte, på kirkegulve og på gulve i alderdomshjem, så hvis jeg blot fik lov at ligge på deres gulv, ville jeg være taknemmelig.

De sagde, at jeg godt kunne få en rigtig seng at ligge i, men hvorfor prøvede jeg at bilde dem alt muligt ind om, hvor jeg havde sovet? Jeg som plejede at optræde i en pæn og ren uniform? Hvad var der sket og hvor havde jeg været?

Jeg svarede, at jeg havde været i helvede og hjulpet til med at redde mennesker der nede fra, og at jeg havde været i kontakt med sande englelignende menneskeskikkelser.

Slumsøstrene så ængsteligt på mig. Så sagde en af dem, at jeg ikke måtte gøre nar af dem eller spøge med så alvorlige ting. Jeg fik ringet hjem, og da jeg havde fået at vide, at alt var vel hjemme, og jeg havde sagt, at jeg ville komme hjem om morgenen, hørte jeg, at min kone græd af glæde, og at begge mine børn råbte af begejstring.

Farmand kommer hjem. Da jeg havde fortalt min kone, at jeg var velbeholden og ikke havde lidt nogen skade i krigen, og fortalt hende om den glæde jeg havde følt ved at være med til at redde så mange tusinde mennesker fra en sikker død, lagde jeg røret på.

En mandlig officer fra Frelsens Hær var ankommet, efter at en af søstrene havde ringet til korpset, men nu, da de havde hørt min samtale med min kone, forstod de, at det ikke var mig, der var gal. Frelserofficeren fortalte, at der var et eller andet under opsejling. Hele havnen var lukket for offentligheden, og der er militær overalt. Ambulancer og busser rullede af sted i et væk. Der var også kommet nogle lange buskolonner, der var hvidmalede og hvor der på siderne af busserne var malet røde kors og ordet »Schweden«, så et eller andet, var der ved at ske.

Ja, sagde jeg, de busser og lastbiler og ambulancer du fortæller om

— der er forresten også personbiler og motorcykler — det er mine kammerater, der kommer hjem. Dem har jeg været sammen med, da vi trængte ned i helvede. Da jeg havde fortalt dem om vores opgave, og hvordan vi havde klaret den, forstod de omsider, hvad det var jeg havde været med til. Det var en gåde, at vi havde kunnet trænge ind i nazisternes koncentrationslejre, der var det mest oplagte bevis på deres forbrydelser mod menneskeheden, og slippe fra det med livet. Jeg måtte erkende, at det egentlig også var en gåde for os, der havde været med. Disse venlige mennesker på herberget i Malmø var sikkert de første i Sverige, som fik kendskab til de senere så meget omtalte dødslejre i Det 3. rige. Disse lejre, som var et produkt af nazisternes forsøg på at omskabe Europa efter deres ideer.

Efter en urolig søvn i en rigtig, opredt seng blev jeg vækket næste morgen af disse venlige mennesker, som fortalte mig, at jeg i min dvalelignende søvn flere gange havde råbt »Hjælp os Gud«.

De sagde, at jeg havde være en ganske særlig gæst at få lov at huse i deres lille ubetydelige herberg, for hos dem var det ellers kun de mange af byens ulykkelige, der kom, dem, der levede på livets skygeside. Men de havde aldrig været med til at yde en hjælp, som den jeg og mine kammerater i Røde Kors, havde været med til at give.

De håbede, at jeg ikke havde taget mental skade af dette kæmpearbejde. Da jeg havde fortalt dem, om hvordan en af mine kammerater havde måttet give sit liv og at det kunne være sket for flere af os, hvis ikke en beskyttende hånd fra oven, havde hjulpet os, skiltes vi om morgenen og jeg gik ned til toget, der var et lazarettog med adskillige vogne, og steg på det. Her blev jeg genkendt af adskillige flygtninge, og blev derfor budt velkommen af det tjenstgørende Røde Kors-personel.

Så kom jeg hjem til mine kære, og alt var godt. De havde fulgt mig i deres tanker. Min hustru havde ringet til Overstyrelsen i Stockholm og fået beroligende forsikringer om, at alt stod godt til med os dernede i Tyskland. Der havde været en aften, hvor hendes nerver blev anspændt til det yderste, sagde hun, og det var da det i radioen blev læst op, at en svensk var faldet og da de læste navnet på den faldne op, som også hed Eric. Så varede det, syntes hun, en evighed inden efternavnet kom. Det havde været et chok, for da hun hørte fornavnet, havde hun troet, at nu var Eric faldet.

Jeg er hende taknemmelig den dag i dag, for at hun gik med til at jeg kunne melde mig som frivillig til det farefulde arbejde jeg havde været med til. Det er noget, jeg aldrig vil fortryde at jeg har været med til; jeg beholdt jo livet og har oplevet, at under befaling af den i vore øjne helgenagtige Folke Bernadotte, gå ind i helvede og redde de mennesker, som vansmægtede og led der. Det er ikke enhver givet at være med til sådan noget. Som jeg har omtalt i begyndelsen af denne beretning, var mit ideal Elsa Brännström, »Sibiriens engel« som under første verdenskrig i Røde Kors' tjeneste reddede fanger tilbage til livet. Nu fik også jeg lov til, i anden verdenskrig, at være med til det samme. Min taknemmelighed over for Gud er derfor stor.

XI. Efterskrift

Tanker og overvejelser

Der er to spørgsmål, som jeg er blevet stillet mange gange i den tid, der er gået siden dette uforglemmelige drama udspillede sig i den anden verdenskrigs slutfase. Det første spørgsmål er, hvordan vi kunne komme ind i koncentrationslejrene, som repræsenterede det mest ømtålelige bevis på nazisternes forbrydelser mod menneskeheden. Hvad var det, der gjorde, at de slap repræsentanter fra neutrale stater ind, så de kunne se disse skrækkelige ting, og som kunne bekræfte at disse forfærdelige ting fandt sted, da de kom hjem. Man begriber ikke, at de turde vise de værste forbrydelser, de havde begået frem, disse djævle. Det andet spørgsmål er, hvorfor vi udsatte os for disse farer. Der var stor fare for, at disse forbrydere ville have kunnet myrde os og beskyldte de allierede for vores død, når vi var dræbt. Så ville udenforstående ikke opdage, hvordan de havde opført sig i dødslejrene, og kun tidligere fanger ville fortælle om det, og så ville de kunne sige, at disse var partiske. Når de havde myrdet os, ville de have kunnet udrydde alt liv i lejrene, jævnet dem med jorden og begravet alle beviser. Djævelen kender mange måder at skjule sine gerninger. Hvad det første spørgsmål angår, må jeg sige, at jeg endnu i dag ikke kan fatte, at vi fik lov at komme ind i koncentrationslejrene og derved kom til at se en del af nazismens ugerninger. Jeg tror, at der ligger en himmelsk magt bagved og at greve Folke Bernadotte var udset af Gud til at gøre dette historiske red-

ningsarbejde, for at vi som neutrale skulle vække verdens samvittighed over for de frygtelige ting krigen fører med sig. Desuden har vi broderfolk i Norden, som jo er af samme folk, en særlig forpligtelse over for hinanden. Men at det var Gud, der udpegede Bernadotte, er hævet over enhver tvivl. Både han selv og hans søster Marie, som var med os, var troende kristne. De var søn og datter af den fromme, nu afdøde, prins Oskar. Hvor uransagelige er ikke Guds veje; det er ikke altid man forstår dem.

Hvad angår svaret på det andet spørgsmål kan jeg sige, at Røde Kors, den verdensomfattende, velsignede organisation, som har gjort så meget godt for dem, som lider, tvinger ikke nogen, men bygger på frivillighed. Når man har givet løfte om og er blevet enige om at gøre noget under dets korsbanner, så er det ikke mere end rimeligt, at man går med, når der er brug for det. Jeg kan kun svare for mig selv. Da jeg havde Elsa Brännström som ideal, følte jeg det som en hæder, da der kom besked om at jeg skulle indfinde mig i Stockholm for at blive udrustet.

At forsøge at svigte, nu da der var brug for mig, var mig fremmed. Jeg følte det som et kald at få lov at rejse ud og gøre noget, hvad det end var, for et lidende medmenneske. Jo, jeg havde sammen med min kone overvejet de farer, jeg kunne komme ud for, og hvad der skulle ske med familien, hvis jeg kom ud for en ulykke. Vi var klar over, at der ville blive tale om tjeneste i udlandet, og da der var krig rundt om Sverige, forstod vi, at risikoen var stor. Men min kone sagde, at hvis jeg følte at jeg burde tage af sted, hvad end der måtte ske, så skulle jeg tage af sted, for så var det et indre kald, som jeg ikke måtte svigte, for så var det Gud, der kaldte mig og han ville beskytte både mig og dem derhjemme. Hendes mening styrkede mig i mit forsæt om at holde mit løfte til Røde Kors og stille mig helt til deres rådighed og tage det ansvar på mig, som de ville give mig. Jeg takker den dag i dag Gud for at han lod mig, vistnok som den eneste fra Halland, få denne kaldelse og få lov til at følge med og gøre det lidet jeg formåede for de stakkels ulykkelige fanger, som på daværende tidspunkt ikke vidste, om de nogen sinde ville vende tilbage til livet og komme hjem. De vidste eller formodede, at krigen gik mod sin afslutning og at nazisterne var ved at blive desperate og måske ville myrde alle i dødslejrene. En forfærdelig tanke og et meget lille håb

for fremtiden. Alene rygtet om, at vi svenskere var på vej til dem, gav dem en lille gnist af håb, som holdt dem oppe og forhindrede dem i helt at synke ned i apati.

Han kom ikke hjem

Uden for afspærringen ved færgehavnen i København står hun, dag ud og dag ind. Hun har hørt, at Svensk og Dansk Røde Kors fører danske og norske fanger fra dødslejrene i Tyskland til internering i Sverige. Hun står der, for om muligt at få et glimt af sin søn, som hun ikke har hørt noget fra siden han blev fængslet i 1943. Er han med i den ene eller den anden bus, eller i et af de tog, der ankommer fra Padborg med fangne landsmænd, eller er han død, dræbt af de forhadte nazister? Hun spørger hver gang hun kommer i nærheden af os svenskere eller de danske CBU'er: »Har I set min søn?« Hun nævner hans navn og beskriver, hvordan han så ud. Hun har af en eller anden hun har talt med, en landsmand, der var med på en fangetransport, fået at vide, at han i 1944 sad i Dachau, men at han da var syg. Også jeg blev spurgt af hende, om jeg havde set hendes søn. Stakkels kvinde. Men jeg kunne ikke give hende nogen besked, for jeg kendte ikke navnet på alle de fanger vi var i kontakt med. Der var ca. 12.000 nordmænd og danskere, så én bestemt af dem, der havde været syg, kunne jeg ikke sige noget om.

Jeg sagde, at krigen snart var slut, måske om nogle dage, og at hun blot skulle holde ud, så ville der komme besked med navnene på alle, som var i Sverige og også på dem, som endnu var dernede, for der måtte være nogen tilbage dernede i Tyskland, som vi ikke havde fundet, men som var i live, det var jeg sikker på. Tyskerne gav os jo ikke besked om alle de fanger, der var, så vi måtte på anden vis finde frem til dem, vi reddede, så hun skulle ikke give op, selv om hun ikke så sin søn på disse transporter, han levede måske alligevel. Dette sagde jeg for at give hende håb og naturligvis ønsker jeg højst af alt, at han var i live et eller andet sted, så en moder til sidst fik sin søn levende hjem og ikke skulle komme blandt dem, der har deres kære liggende i en massegrav ved en dødslejr.

Amerikansk Røde Kors med befriede fanger.

Fangens længsel hjem

Om en norsk student i Neuengamme.

Han var kommet ind på reviret for nylig. Feberen ville ikke ned under 39 grader. Han kan ikke komme bort fra et billede, han har for sit indre øje. Han ser sit hjemland med bjerge og dale og fjorde og vandfald. Han ser hytten, hvor han som lille legede på den grønne eng. Skolekammeraternes munterhed i frikvartererne, hvordan han var med i legene. Der er elven, hvor han som teen-ager fangede den første laks, hvor stolt var han ikke, da han viste den til sin far og mor, mens han fortalte om, hvordan han havde fanget den. Der ved foden af bjerget ligger den lille trækirke, hvor jeg blev konfirmeret. Hvor var jeg lykkelig. Jeg var netop blevet færdig med skolen. Nu følte det som om jeg var en fuldvoksen karl, skønt jeg var lille og tynd. Men nu levede hele livet for mig. Jeg havde det godt i mit elskede Norge med den smukkeste natur i verden. Jeg blev ansat ved den eneste industri, der fandtes i den lille by, det var et savværk; min første løn; hvor var jeg stolt, da jeg kom hjem og viste min mor, de første penge jeg selv havde tjent.

Jeg følte mig voksen; begyndte at læse og kom særligt til at interessere mig for historie. Mit fædrelands historie, om vort folks stolte frihedsfølelse, hvor enige vi havde været i ufredstider. Jeg tænkte så småt på at komme til at studere ved en læreanstalt.

Jeg forlod barndomshjemmet, hvilket var svært, men jeg lovede far og mor at komme på besøg så snart det var muligt. Pigerne jeg havde danset med på den lille løvklædte danseplads, og som havde lært mig at danse, præsten, min elskede skolemester, alle ønskede de mig held og lykke, når jeg kom til universitetet for at studere. Jeg håber, du bliver præst, sagde min konfirmationslærer. Jeg håber du bliver lærer ved en læreanstalt, sagde min skolemester. Jeg håber du bliver officer og kommer tilbage her i en flot uniform, sagde pigerne.

Alt dette huskede jeg med rosenrødt skær. Jeg kom til den store by og begyndte mine studier, alt gik godt, jeg havde let ved at læse, det hele gik, som man kunne ønske sig.

Men en dag kom de fremmede, støvletrampende knægte, der vrælede »Heil Hitler«. Vort land var hærtaget af disse banditter. De tog alt, hvad de havde brug for, fra os. Vor elskede Konge, som ikke

bøjede sig for angriberne, var i England eller Amerika, hos vore venner og fortsatte kampen derfra. Vi studenter modsatte os alle at gå disse ubudne støvletrampendes ærinde. Hvor vi hadede denne Quisling, eller usling, som vi kaldte ham, hvordan kunne en nordmand være så ussel, at han forrædte sit land og bringe en sådan ulykke over sit land.

Vi begyndte at organisere modstand mod angriberne; blev taget af den overmægtige fremmede krigsmagt, fængslet og ført til en fangelejr i Norge og derefter til Tyskland. Til helvedet i koncentrationslejrene. Slavearbejdet i industrien, sult og sygdom, og nu ligger jeg her. Hvis dette fortsætter, får jeg aldrig mit elskede Norge at se, som jeg har længtes inderligt efter i alle de år, jeg har været i de nazistiske dødslejre, hvor jeg har set så mange mennesker dø.

Men hvad er det for nogle mennesker, der kommer ind til os i reviret i denne store, forfærdelige dødslejr. Hvilke smukke uniformer de har. De har et hvidt armbind på den ene arm med et rødt kors og på den anden arm et bind, som er blå og gult; er det sandt, som der har været rygter om, at Folke Bernadotte med sine udvalgte hjælpere er kommet fra Sverige, for at føre os tilbage til vore hjemlande, tilbage til livet? Nej, det kan ikke være sandt, jeg må se syner på grund af min feber.

Men der kom en hen til mig og jeg fik lov til at mærke på ham, at føre min hånd henover hans ansigt, at mærke konturen af hans næse, håret, jo, det er et menneske, men en lys skikkelse, som er sendt af Gud. Og hvor talte han venligt til mig: »Du skal, hvis alt går som beregnet, overføres til Sverige, komme på et rigtigt sygehus og bagefter komme tilbage til dit eget land.« Det var himmelske ord i mine øren; intet i verden har lydt så smukt som disse velklingende ord, som denne svensker sagde. Når jeg kommer hjem er det første jeg skal gøre at rejse hjem til min by, til mine forældre og søskende, og så gå omkring og rigtigt nyde friheden. Ja, det var noget af det jeg tænkte på i denne lykkelige stund.

Muselmanen

Jeg ser ham som han kommer vaklende langs væggene i barakgaden,

famlende med den ene hånd som om han søgte noget at støtte sig ved; den anden hånd presser han hårdt mod maven. Han er på vej mod latrinen, men han er ikke den eneste; der er flere, som søger derhen og skubbes for at nå det inden bukserne fyldes med ekskrementer. Muselmanden har det allerede bag i sine bukser. Han vakler, falder ned på knæ, men kommer op igen og fortsætter turen. Hans ansigt er kraniets knogler med pergamentsbrun hud over, som sidder stramt over tindingsbenet. Hans krop er en benrad og benene er et par pinde, der er stukket ned i et par støvler, som ikke er snøret. Snørebåndene slæber efter og han er ved igen at falde i dem. Øjenhulerne er indsunke og pupillerne er slørede, uden liv. Paratyfusen slider i hans indvolde. Når han latrinen? Nej, det gør han ikke. Da han er nået næsten frem er trængslen for hård, han bliver skubbet og falder; flere tramper på ham. Ingen hjælper ham op, alle er syge og har brug for at nå frem og tømme maven efter dagen, hvis der da overhovedet var kommet nogen suppe af roer eller kålrabi. Mangel på alt det en krop har brug for. Sult giver sygdom, fordi kroppen savner modstandskraft. Man bliver modtagelig for de alvorlige sygdomme, der hænger her og som tager så mange menneskeliv. Muselmanden — den levende døde — kan ikke rejse sig mere. Han giver op. Han kom til at ligge indtil dødspatroljen kom og samlede ham op, måske i dag, men mest sandsynligt i morgen tidlig, når alle, der er døde om natten bliver hentet, så bliver der måske plads til ham på fladvognen på vej til lighuset. Det rykker i ham, livet er sejt, men snart kommer den befriende død.

Denne muselmand er ikke et enkeltstående tilfælde i disse forfærdelige dødslejre. Der lå tusind og atter tusind inde i barakkerne som bukkede under på grund af sult. I de barakker, hvor folkene fra øst, som den omtalte muselmand tilhørte, var stuvet sammen, var det værst. Det så ud som om SS havde beregnet det med henblik på at blive af med fangerne så hurtigt som muligt.

Henrettelserne var ikke tilstrækkeligt til at udrydde fangerne. Men de begik også den forbrydelse at fortsætte krigen, når det var givet at den var tabt, og at de ikke havde nogen mad at give de hundrede tusinde, ja, de millioner af fanger, der sultede, i stedet for at give op så nogle af dem ville have kunnet reddes tilbage til livet.

Skandinaverne havde haft den fordel, at de fik Røde Kors-pakker,

Massegrav ved Bergen Belsen koncentrationslejren.

med mindre de var såkaldte N.N.fanger («Nacht und Nebel» fangerne fik fjernet deres personlige data, de skulle glemmes og så til), men de smitsomme sygdomme, tyfus, paratyfus og tuberkulose rasede hårdt også blandt disse, selv om den indbyrdes pleje var bedre blandt dem end blandt andre nationaliteter.

Når vi svenskere bar de syge ud, som skulle føres til Sverige, og så SS-vagterne og den altid nærgående gestapofyr var nærgående, plejede vi at råbe »Tyfus«, så forsvandt både SS og Gestapo. De havde en utrolig respekt for Tyfus. Hvis vi ikke ønskede at have Gestapo med i de busser, der var indrettet som ambulancer, så kunne vi blive ham kvit blot ved at nævne ordet, Tyfus. Frække og morderiske som disse bødler var, var de også feje, det viste deres rædsel for Tyfusmitten.

Mange fanger fra Ravensbrück kunne fortælle os, hvordan de havde behandlet de kvindelige fanger der. De udtog unge kvinder, særlig polske, til deres bordeller. Pigerne havde ingen mulighed for at nægte. En gang imellem kunne én nok tænke sig at få en mere udholdelig tilværelse og troede at kunne få lov at beholde livet på den måde. Men SS blev trætte af dem og udså sig nye kvinder, og dem, som man var færdige med, fik ifølge SS en human og ærefuld død. De blev skudt. Der var blandt dem, vi hentede tilbage til livet, en del gravide, som havde været fanger så længe, så var det sikkert SS-mænd, der var fædre til deres børn.

Her rettede man sig ikke efter Goebbels' propaganda om at den rene, tyske ariske race ikke måtte blande sig med andre ikke-ariske folk. Der kan man se, hvor gennemrådden hele den nazistiske propaganda var, og hvor lidt den fungerede. Men man bør dog trække en skillelinie mellem på den ene side disse mordere SS og Gestapo, og på den anden side den tyske værnemagt og den tyske civilbefolkning, som ikke vidste, hvad der foregik i lejrene, skønt de ikke kunne undgå at høre om det. Det var således at propagandaen, undertrykkelsen og den strenge overvågning gjorde det umuligt for dem at reagere.

Blandt lokalbefolkningen, som vi kom i kontakt med, var der hyggelige og gode mennesker, som også led frygteligt af sult. De fleste familier begræd tabet af en fader eller en søn, som var faldet i denne forfærdelige krig, som var følgen af Hitlers storhedsvanvid.

Jeg har også haft lejlighed til at besøge nogle steder uden for Tysklands grænser, og her set spor efter Gestapos og SS's ugeringer. I Tjekkosllovakiet var en hel by, Lidice, blevet gjort til intet. De fleste indbyggere blev skudt på stedet, en del kvinder og børn blev ført bort og spærret inde i KZ-lejre i Tyskland, og det er muligt, at det var nogle af de børn, jeg så i Neuengamme. Hele byen blev jævnet med jorden og ikke engang de døde på kirkegården fik lov at hvile i fred, men blev gravet op og ført langt bort, hvorhen ved vel ingen. Denne vanvittige ugering var efter SS'ernes opfattelse en straf for, at en højtstående SS-leder var blevet dræbt i Prag af nogen, som efter hvad de mente, havde fået lov at gå i skjul i denne by en nat.

En anden ugering var i vort broderland Norge, i Televåg uden for Bergen, hvor en højtstående SS-pamper var blevet myrdet, og SS

Tysk optaget fotografi af ødelæggelsen af den tjekkiske by Lidice.

mente, at morderen havde opholdt sig i denne fiskerby. Midt i byen blev der taget en frygtelig hævn mod de uskyldige. Alle mænd, der var hjemme, blev ført sammen og henrettet, alle gamle, kvinder og børn, blev ført bort og sat i lejr. Ved mit besøg i denne by var der rejst et monument, hvor navnene på de henrettede var hugget ind. Men der var en anden lille sten lige ved siden af, og man kan ikke undgå at se den, og det der stod på den rørte mig og sikkert også mange andre, der har haft lejlighed til at se den. Teksten på denne sten giver udtryk for, hvad der rører sig i sindet hos den almindelige, retsindige tysker, der erkender deres skyld for, hvad de umenneskelige repræsentanter for Det 3. rige gjorde, da de hærgede og myrdede. Der står på stenen, som er rejst af den vesttyske, evangeliske mission i Darmstadt:

Vær mig nådig Gud
fri mig for mine synder
ved Din store barmhjertighed
over for mine synder mærker jeg den
og min synd er mig altid bevidst.

Ps. 51:3-5

Måtte vi rette os efter Folke Bernadottes motto: Pro armis caritas —
i stedet for våben, barmhjertighed.